

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
"ΝΕΩΤΕΡΗ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ:
ΙΣΤΟΡΙΑ – ΛΑΪΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ"

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Κανελλοπούλου Γεωργία

«Ο πολιτικός και ιδεολογικός λόγος της Ελληνικής Δεξιάς: η περίπτωση
του Ελληνικού Συναγερμού του Αλέξανδρου Παπάγου»

Επιβλέπων καθηγητής: Λάμπρος Φλιτούρης(επίκουρος καθηγητής)

Μέλη εξεταστικής επιτροπής: Άννα Μαχαιρά(επίκουρη καθηγήτρια)

Νικόλαος Αναστασόπουλος(επίκουρος καθηγητής)

[Ιωάννινα, 2017]

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1.Πρόλογος	3
2. Εισαγωγή	5
3. Ο διεθνής παράγοντας	14
4. Ιστορική αναδρομή στην ιδεολογία του Δεξιού Κράτους	17
5. «Κίνηση μηχανισμού κουμπούρας»	29
6. Η πρώτη απειλή της πολιτικής σταθερότητας	38
7. Ο Αμερικανικός Παράγοντας	45
8. Η «αλλαγή» μέσα από μια «κίνηση»: «Η κάθοδος και η ανατροπή μιας δημιουργημένης κατάστασης»	49
9. «Υπόθεση ασυρμάτων»: η καταρράκωση του «Κέντρου»	62
10. «Οι εκλογές θα δείξουν αν η Ελλάδα θα ζήσει ή θα πεθάνει»	69
11. Συμπεράσματα	71
12. Παράρτημα Φωτογραφικού υλικού από εφημερίδες της εποχής	79
13. Βιβλιογραφία	104

1. Πρόλογος

Οι ρίζες και οι μνήμες του Εμφυλίου Πολέμου θα αποτυπωθούν με ανεξίτηλη μελάνη στην ιδεολογία και στον πολιτικό λόγο μεταπολεμικά. Στόχος της παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι να μελετηθεί ο πολιτικός και ιδεολογικός λόγος της Δεξιάς, της νικήτριας δηλαδή παράταξης του ελληνικού Εμφυλίου Πολέμου από το τέλος του έως και την άνοδο του Ελληνικού Συναγερμού στην εξουσία το 1952.

Η παρούσα εργασία έχει στηριχθεί κυρίως στην έρευνα των δημοσιευμένων αρχείων του Ιδρύματος «Κωνσταντίνου Καραμανλή». Παράλληλα, μελετήθηκε ο Τύπος της εποχής ο οποίος αποτυπώνει τον πολιτικό και ιδεολογικό λόγο της μετεμφυλιακής Δεξιάς. Εκτενής αναφορά θα γίνει στην στροφή του συγκροτήματος Λαμπράκη δια μέσου των εφημερίδων το *Βήμα* και τα *Νέα* με την άμεση υποστήριξη τους υπέρ του Στρατάρχη. Συμπληρωματικά, η τεκμηρίωση της μελέτης βασίζεται και στις εφημερίδες *Δημοκρατικός Τύπος*, *Ελευθερία*, *Αυγή*, *Εμπρός* αλλά και σε εφημερίδες όλων των πολιτικών ιδεολογιών της περιόδου από τη Συλλογή του Αναστάσιου Κανελλόπουλου. Από τη άλλη μεριά, μια πολύτιμη πηγή για το θέμα της μελέτης, το ιστορικό αρχείο του Αλέξανδρου Παπάγου στην «Εταιρεία φίλων του Λαού», δεν ήταν προσβάσιμη στο διάστημα εκπόνησης της εργασίας, γεγονός που καθιστά την παρούσα μελέτη σίγουρα όχι τεκμηριωμένη στον βαθμό που θα επιθυμούσαμε.

Καταλήγοντας, θα ήθελα να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα καθηγητή Λάμπρο Φλιτούρη, ο οποίος υπήρξε αρωγός στην προσπάθεια μου, υποδεικνύοντας μου την κατάλληλη βιβλιογραφία και τον τρόπο συγγραφής της εργασίας μου. Θα ήθελα επίσης να ευχαριστήσω τον κ. Χρήστο Αναστασίου υπεύθυνο του Ιστορικού Αρχείου του Ιδρύματος «Κωνσταντίνου Καραμανλή» για την πολύτιμη βοήθεια του στην προσπάθεια μου να συλλέξω το κατάλληλο αρχειακό υλικό για την περίοδο που εξετάζω. Τέλος, ευχαριστώ

την κα. Άννα Μαχαιρά, η οποία υπήρξε από την εισαγωγή μου στο μεταπτυχιακό πρόγραμμα μέχρι σήμερα πολύτιμη βοηθός σε όποια δυσκολία αντιμετώπισα, καθώς και τον κ. Νίκο Αναστασόπουλο για τις παρατηρήσεις και την συμμετοχή του στην εξεταστική επιτροπή.

2. Εισαγωγή

Τα γεγονότα της δεκαετίας του 1940 σημάδεψαν τη δεκαετία του 1950 στους πολιτικούς και ιδεολογικούς λόγους των κομμάτων. Η Ελλάδα εξαιτίας της στρατηγικής της θέσης υπήρξε εστία ενδιαφέροντος για τις μεγάλες δυνάμεις. Ξεκινώντας από τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, την δύναμη του ΕΑΜ κατά τη διάρκεια της Κατοχής και του στρατού του ΕΛΑΣ, τα Δεκεμβριανά το 1944 και τη Λευκή Τρομοκρατία από το 1945 που τα ακολουούθησε, η χώρα θα οδηγηθεί σε Εμφύλιο Πόλεμο το 1946 έως και την στρατιωτική συντριβή του ΔΣΕ το 1949. Συνεπώς, η δεκαετία του 1950 σηματοδότησε την έκρηξη των κοινωνικών και πολιτικών συγκρούσεων της προηγούμενης δεκαετίας.

Στο λόγο των νικητών, στον κυρίαρχο δηλαδή λόγο της «εθνοφροσύνης», η εαμική Αντίσταση είχε ταυτιστεί με την «παράνομη» και «εθνοκτόνο» δράση του κομμουνισμού. Σημαντικότερη της Αντίστασης εναντίον των δυνάμεων του Άξονα αναδείχθηκε η αντιμετώπιση του «κομμουνιστικού κινδύνου». Η «κομμουνιστοφοβία» και ο παγιωμένος λόγος της Δεξιάς, αποτελούν επιμέρους συστατικά της μετεμφυλιακής πραγματικότητας. Η Δεξιά είναι ο νικητής του Εμφυλίου Πολέμου. Η νίκη της έχει επιτευχθεί σε στρατιωτικό αλλά όχι και σε ιδεολογικό επίπεδο. Αυτή η μορφή επιβολής της Δεξιάς θα διαποτίζει με έκδηλα μηνύματα την μετεμφυλιακή πολιτική σκηνή του τόπου και ότι αυτή συνεπάγεται. Στην ελληνική περίπτωση ο Εμφύλιος Πόλεμος έγινε το φίλτρο μέσα από το οποίο διαμορφώθηκε η συλλογική μνήμη για τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Αυτή η μνήμη είναι που χρησιμοποιήθηκε στον πολιτικό και ιδεολογικό προσανατολισμό των νικητών του Εμφυλίου.

Η στρατιωτική συντριβή του ΚΚΕ δε μπόρεσε να το εξουθενώσει και ιδεολογικά. Αυτό διαφαίνεται στους πολιτικούς λόγους των κατοπινών δεκαετιών οι οποίοι προσπαθούν να γεφυρώσουν το χάσμα με υποτιθέμενα ανοίγματα καλής θέλησεως στο αντίπαλο δέος. Την ίδια στιγμή που οι

διαιρέσεις είναι ακόμη ζωντανές σε κοινωνικό και πολιτικό επίπεδο με σαφή προσανατολισμό την απομόνωση των ηττημένων, σε μια περίοδο που επικρατεί η έκδοση πιστοποιητικών κοινωνικών φρονημάτων, η ύπαρξη πολιτικών κρατούμενων και η διατήρηση του παρασυντάγματος, οι πολιτικοί λόγοι των κομμάτων προβάλλουν την «λήθη» του παρελθόντος. Αυτή η τακτική της «λήθης» βέβαια την περίοδο που τίθεται προς εξέταση στην πραγματικότητα αδυνατεί να υπάρξει.

Από το 1949, τίθεται το ζήτημα της ανικανότητας της ελληνικής κυβέρνησης να κατατροπώσει νωρίς την «κομμουνιστική ανταρσία». Κατά την κρίση των νικητών, η μειονότητα της ελληνικής κοινωνίας ήταν αυτή που δημιούργησε αυτή την κατάσταση, που ως μόνο σκοπό είχε να υποτάξει τη χώρα στις επιταγές του Στάλιν. Ο Κομμουνισμός ενυπάρχει ως «εθνική προδοσία, ως ένας αγώνας μεταξύ Ελλήνων και Σλάβων, χριστιανών και απίστων». Το παραλήρημα του πολιτικού λόγου θα συνεχίσει να αναφέρει σε καθημερινή βάση την «κακή φύση του Κομμουνισμού, τον εγκληματικό του χαρακτήρα, την απάτη του και το ψέμα που μολιάζει τον ανθρώπινο νου»¹. Ο Κομμουνισμός είναι «ασθένεια, ψυχικό μικρόβιο, ένας ιός που διείσδυσε ύπουλα στο δροσερό πνευματικό λιβάδι της καρδιάς του Έλληνα και κρυφοβοσκούσε τη ζωογόνο πνευματική δύναμη του ατυχούς θύματος μέχρις ότου η ψυχή του λαχανιασμένη και παράλυτη έπαθε αβιταμίνωση», όπως γράφει ο Αθ. Πλάκας, το 1949.²

Τα δεξιά κόμματα από τις εκλογές του 1946 εμφανίστηκαν ως μία αναβίωση της αντιβενιζελικής παράταξης του Μεσοπολέμου και με κύρια συνεκτικά στοιχεία μεταξύ τους την υποστήριξη στο πρόσωπο του Βασιλιά και την δράση τους εναντίον των κομμουνιστών. Ο «τέταρτος γύρος»³ της

---

¹ Αθ. Πλάκας, *Μια νέα υπέροχη αποστολή για την Μακρόνησο*, τεύχος 4, (Άγνωστος τόπος έκδοσης: Σιαπανεύς, Αύγουστος 1949), σελ. 20.

² Ο.π.

³ Κάποιοι ιστορικοί οι οποίοι αυτοπροσδιορίζονται ως «νέο κύμα» στην ιστοριογραφία του Ελληνικού Εμφύλιου Πολέμου κάνουν λόγο για τη θεωρία των «τριών γύρων», η οποία έχει να κάνει με τη προσπάθεια του ΚΚΕ να καταλάβει την εξουσία με βίαιο τρόπο. Βλέπουν τον Εμφύλιο ως ένα πόλεμο που ξεκίνησε το 1943 και τερματίστηκε με τη νίκη του ΔΣΕ το 1949. Φορείς του εγχειρήματος αυτού είναι οι πολιτικοί επιστήμονες Στάθης Καλύβας και Νίκος Μαραντζίδης. Οι ίδιοι έκαναν μελέτες τοπικού κυρίως ενδιαφέροντος

«κομμουνιστικής» ανταρσίας υπογραμμίζεται στους πολιτικούς λόγους μετεμφυλιακά. Ένας «τέταρτος γύρος» που μπορεί και να αποτελούσε την «θρυαλλίδα ενός τρίτου παγκόσμιου πολέμου». Αυτός, λοιπόν, ο αντικομμουνιστικός λόγος, η φοβία και η μόνιμη νουθεσία σε συσχέτιση με το διεθνές πλαίσιο του Ψυχρού Πολέμου, τη συμμετοχή της Ελλάδας στον πόλεμο της Κορέας το 1950 και την ένταξη της στο ΝΑΤΟ το 1952 δεν αφήνουν περιθώρια αμφισβήτησης για την άμεση επιρροή των ΗΠΑ στη χώρα.

Από το 1948, χρονιά κατά την οποία τίθεται σε ισχύ ο στρατιωτικός νόμος, η βία, η τρομοκρατία και οι κατασταλτικοί μηχανισμοί αποθεώνονται. Το Κέντρο με τη Δεξιά έχουν γίνει ένα σώμα με σκοπό την καταπολέμηση μιας «ανταρσίας», η οποία θέτει σε κίνδυνο το αστικό σύστημα. Μια Δεξιά πλαισιωμένη από πολιτικούς οι οποίοι ανήκαν στο αντιβενιζελικό στρατόπεδο πριν την δικτατορία του Μεταξά αλλά και από ιθύνοντες του καθεστώτος του. Κατά την περίοδο της Κατοχής προσχώρησαν στη Δεξιά και βενιζελικοί φοβούμενοι την συνεχή αύξηση των δυνάμεων του ΕΑΜ. Όπως θα αναφέρει σε ομιλία του στη Βουλή ο Γ. Παπανδρέου, στις 20 Ιουνίου του 1950, «υπάρχουν Έλληνες και προδότες. Οι προδότες είναι το ΚΚΕ και οι συνοδοιπόροι του». Το ίδιο το κόμμα «τυγχάνει να είναι ένα κόμμα προδοσίας και εγκλήματος». Συνοπτικά, η «ταύτιση κράτους- δεξιού κόμματος αποτέλεσε το δομικό χαρακτηριστικό της μετεμφυλιακής μορφής εξουσίας».⁴

Σε αυτό το σημείο, θα εμφανιστεί και ο όρος «εθνικόφρονες» και μη πολίτες, ο οποίος θα διχάσει την κοινωνία αλλά και θα δημιουργήσει νέες σχέσεις - πλέγματα εξουσίας. Η «εθνικοφροσύνη» ως βασικός ιδεολογικός άξονας της μετεμφυλιακής πραγματικότητας γύρω από την οποία

τις οποίες προβάλλουν για να ερμηνεύσουν τη περίοδο σε ένα καθολικό ερμηνευτικό σχήμα. Σαν «πρώτος γύρος» τοποθετείται το 1943 χρονιά κατά την οποία υπήρξαν οι πρώτες συγκρούσεις μεταξύ του ΕΛΑΣ και του ΕΔΕΣ. «Δεύτερος γύρος» είναι τα Δεκεμβριανά(1944) και «τρίτος γύρος» ο Εμφύλιος(1946). Βλ. Σ. Καλύβας και Ν. Μαραντζίδης «Νέες τάσεις στη μελέτη του εμφυλίου πολέμου», *Τα Νέα*, 20-21 Μαρτίου 2004,

⁴ Χ. Βερναρδάκης –Γ. Μαυρή, *Κόμματα και Κοινωνικές Συμμαχίες στην Προδικτατορική Ελλάδα: Οι προϋποθέσεις της μεταπολίτευσης*, (Αθήνα: Εξάντας, 1991), σελ.168.

διαμορφώθηκε ο πολιτικός λόγος της Δεξιάς θα αποτελέσει τον «δίαυλο διεκδίκησης και ικανοποίησης πάσης φύσεως αιτημάτων[...]διαπλεκόμενη με τις πελατειακές σχέσεις και τις κομματικές εξυπηρετήσεις»⁵. «Η «εθνικοφροσύνη» εμφανίστηκε ως έννοια στον Μεσοπόλεμο για να δηλώσει την υπεράνω παρατάξεων αστική συνείδηση και την αντίθεση προς τον κομμουνισμό»⁶. Η «εθνικοφροσύνη» θα συνταιριάζει με απλά λόγια τις συντηρητικές αξίες της πατρίδας, της θρησκείας και της οικογένειας και τον αγώνα κατά του κομμουνισμού που προσπαθεί να ισοπεδώσει τα ιδανικά και την καθεστηριχιά τάξη. Παρουσιάζεται ως μια έννοια εθνικής ενότητας των «Ελλήνων» απέναντι σε ένα κοινό εχθρό. Στη περίοδο του Μεσοπολέμου ο εχθρός είναι ένα πολιτικό πρόσωπο ενίοτε ο Βενιζέλος ή ο βασιλιάς. Την περίοδο που εξετάζουμε ο κίνδυνος σε ιδεολογικό επίπεδο εμπορεύεται στο πλαίσιο του κομμουνισμού ως εσωτερικού εχθρού. Μια ιδεολογία αποκλεισμού και εξοβελισμού από το εθνικό σώμα όλων εκείνων που θέλησαν να παραδώσουν τη χώρα στο Στάλιν. Αυτή η δράση των «εθνικοφρόνων» στοχεύει όπως προαναφέρθηκε στη σωτηρία της πατρίδας με αναφορές στο ένδοξο παρελθόν της αντίστασης το έτος 1940-41 και το 1946-1949, ενώ υπάρχει ένα κενό για την περίοδο 1941-1945, η οποία αποσιωπάται. Από την άλλη ο χώρος της Δεξιάς χρειάζεται μια «ανανέωση» μακριά πλέον από κομματικά συμφέροντα και έριδες. Το πρόσωπο ενός αδέκαστου και νέου πολιτικού αρχηγού που θα ανανέωνε την παραδοσιακή Δεξιά και θα έδινε μια «καινούρια» ιδεολογική ταυτότητα με σκοπό την σύνδεση των κομματιών της δεν θα μπορούσε να είναι άλλο από τον νικητή του Α' και του Β' Παγκοσμίου Πολέμου καθώς και του Εμφυλίου, τον Αλέξανδρο Παπάγο. Αναφερόμενοι όμως στα διεθνή πλαίσια, στις έννοιες, τις ιδέες και την διαφύλαξη τους θα

---

⁵ Σ. Μπουρνάζος, «Το κράτος των Εθνικοφρόνων: αντικομμουνιστικός λόγος και πρακτικές» στο Χατζηιωσήφ (επιμ.), *Ιστορία της Ελλάδος του 20ού αιώνα: Συγκρότηση- Εμφύλιος- Παλινόρθωση 1945-1952*, (Αθήνα: Βιβλιόραμα, 2002), σελ. 12.

⁶ Ε. Πασχαλούδη, «Η δεκαετία του 1940 στη ρητορική των ελληνικών παρατάξεων: η πολιτική χρήση του παρελθόντος κατά την περίοδο 1950-1967», διδακτορική διατριβή, Ακαδημαϊκό Έτος 2008-2009.

πρέπει να δούμε ποιοι είναι οι κύριοι εκφραστές των υπαρχουσών θέσεων αλλά και ποιοι οι φύλακες της προαναφερθείσας καθεστηκυίας τάξεως.

Από το 1949, στην Ελλάδα δρούσαν δύο κέντρα εξουσίας. Από τη μια μεριά, οι ΗΠΑ οι οποίες είχαν εισέλθει στη χώρα από το 1947 ως κληρονόμος της Μ. Βρετανίας. Οι Η.Π.Α. έχουν καταστεί «επόπτες» της ελληνικής πολιτικής και «πομπός» της χαλιναγώγησης των μαζών δια μέσου της οικονομικής αρωγής τους και αυτό έχει ως επακόλουθο να κατέχουν ένα πρωταγωνιστικό ρόλο στα πολιτικά δρώμενα του τόπου αποζητώντας σταθερές κυβερνήσεις συνεργασίας. Συνεπώς, οι κυβερνήσεις, οι οποίες θα αναλάβουν το τιμόνι της διακυβέρνησης δε θα πρέπει να παρουσιάζουν μηδαμινά σημάδια εκτροπής από τη συγκεκριμένη πολιτική γραμμή τους. Σύμφωνα με αυτό τον προσανατολισμό, οι Η.Π.Α. έχουν πρωτεύοντα ρόλο και ενεργή συμμετοχή στην ανάδειξη ή την πτώση κυβερνήσεων. Αλλά και η ίδια η Δεξιά σε ιδεολογικό επίπεδο αντιλαμβάνεται τον Εμφύλιο ως πεδίο μάχης δύο κόσμων στα πλαίσια ενός διεθνούς διπολικού συστήματος.

Ένας άλλος πόλος εξουσίας είναι ο στρατός ο οποίος προβάλλει ως θεματοφύλακας αξιών ενάντια σε κάποιους «συμμορίτες» και επιβεβαιώνει τον καθοριστικό ρόλο του μετά τη στρατιωτική του νίκη το καλοκαίρι του 1949. Η νίκη αυτή στο μεγαλύτερο ποσοστό οφείλεται σε αυτόν και έτσι σε καμία περίπτωση δε νοείται να μη λαμβάνει ενεργό δράση και μάλιστα με κάθε μέσο θεμιτό η αθέμιτο, όταν διακυβεύονται συμφέροντα και σκοπιμότητες. Ο ρόλος του στρατού και ειδικά η δημιουργία του ΙΔΕΑ το 1944 σκοπό έχουν την διάσωση της χώρας σε καιρό τριγμών και αμφισβήτησης του αστικού συστήματος εξουσίας με σκοπό την παρέμβαση και τη δημιουργία κλίματος τρομοκρατίας και βίαιης συμμόρφωσης των πολιτών στις κυβερνητικές επιταγές και συνακόλουθα στις απαιτήσεις των Η.Π.Α. Ειδικά τα Δεκεμβριανά με τη νίκη του κυβερνητικού στρατού, θεωρούνται σταθμός ιδεολογικής συγκρότησης της Δεξιάς. Με την επίκληση τους ξυπνούν πάλι τον αντικομμουνισμό που είχε ήδη δημιουργηθεί κατά τη διάρκεια του

Μεσοπολέμου και της δικτατορίας του Μεταξά. Τα Δεκεμβριανά προβάλλουν στον πολιτικό λόγο της Δεξιάς, ως απόδειξη της «εγγληματικής φύσης του Κομμουνισμού».

Ένα κράτος βίας εδραιώνεται κατά την περίοδο του Εμφυλίου και συνεχίζει να υπάρχει σε ένα ουτοπικό κοινοβουλευτικό σύστημα με κυρίαρχο πρωταγωνιστή, τον στρατό. Η μάχη πρέπει να επιτευχθεί και σε πολιτικό επίπεδο καθώς η νίκη σε στρατιωτικό επίπεδο δεν αρκεί για να διατηρηθεί το αστικό καθεστώς. Η χρονιά του 1950 έφερε στην επιφάνεια μια νέα πολιτική δυναμική με σκοπό την απομάκρυνση από το πρόσφατο παρελθόν και ειδικά την Δεξιά και της ακρότητες που προκάλεσε κατά την περίοδο του Εμφυλίου Πολέμου. Λαμπρές μορφές αυτής της πολιτικής ο Πλαστήρας και ο Βενιζέλος, οι οποίοι ο καθένας από την πλευρά του κρίνονται ανίκανοι να οδηγήσουν την χώρα σε σταθερές και μονοκομματικές κυβερνήσεις. Αντίθετα, η Δεξιά παράταξη αποτασσόμενη τον Τσαλδάρη συσπειρώνεται γύρω από ένα «ημίθεο» κυβερνήτη. Ο Αρχιστράτηγος, μπορούσε να προσαρμόζεται σαν τον χαμαιλέοντα στις εκάστοτε συνθήκες της τότε επικαιρότητας. Ο ίδιος ενίσχυε με κάθε μέσο το κύρος του και ακόμη περισσότερο με την βοήθεια των Η.Π.Α. και του Τύπου. Η περίοδος από το Μάρτιο του 1950 έως τον Ιούλιο του 1951 *«χαρακτηρίστηκε από συνεχή ταλάντευση μεταξύ των δύο επιλογών του Κόμματος των Φιλελευθέρων και του Λαϊκού Κόμματος, με αλληπάλληλες μετατροπές στις συμμαχίες των κομμάτων που συγκροτούσαν κάθε φορά την κοινοβουλευτική πλειοψηφία και με συνεχείς μεταβολές στη σύνθεση της κυβέρνησης»*.⁷

Ο Στρατάρχης Παπάγος καταλυτικό πρόσωπο στη ροή της ιστορίας της χώρας θα περιβληθεί από ένα μύθο, μια ιδέα, θα αναδειχθεί σε ένα σύμβολο εθνικής ενότητας. Τα πολιτικά στελέχη του Λαϊκού Κόμματος δεν είχαν ηγετικές ικανότητες αλλά και ο κόσμος ήθελε κάτι νέο, μακριά από τα

---

⁷Η. Νικολακόπουλος, *«Κομματική και Εθνοτική Αποτόπιση του Εμφυλίου, 1950-1952»*, στο Χατζηιωσήφ Χ. (επιμ.), *Ιστορία της Ελλάδος του 20ού αιώνα: Συγκρότηση- Εμφύλιος- Παλινόρθωση 1945-1952*, (Αθήνα: Βιβλιόραμα, 2002), σελ. 335.

πολιτικά πάθη του παρελθόντος. Μόνο ο Στρατάρχης θα μπορούσε να δώσει συνοχή στη Δεξιά η οποία πλέον συσπειρώνει την παλιά αντιβενιζελική παράταξη και κάποιο τμήμα της βενιζελικής. Ο ίδιος στους προεκλογικούς του λόγους προσπαθεί να προσεταιριστεί ψήφους ακόμη και από την Αριστερά. Ο πολιτικός του λόγος απομακρύνεται από τον παλαιοκομματισμό. Μια αναδομημένη Δεξιά προβάλλεται με κύριο στόχο σταθερή κυβέρνηση τετραετίας. Δεν είναι τυχαίο ότι αυτοπροσδιορίζεται ο Ελληνικός Συναγερμός ως «κίνημα» και όχι ως κόμμα. Το «συμβόλαιο της Θεσσαλονίκης» σε προεκλογική ομιλία του Παπάγου το 1952 δίνει ξεκάθαρα την πνοή αναγέννησης που έχει ανάγκη η Δεξιά.

Ο Παπάγος είναι ο κορυφαίος του στρατεύματος, ο «γιατρός της ασθένειας του Κομμουνισμού». Ο στρατός θεωρείται την εποχή που εξετάζουμε ως «το υγιέστερο κομμάτι του έθνους». Έτσι, θα του αποδοθούν διακρίσεις, οι οποίες ξεπερνούν σε παράσημα τους προκατόχους του αλλά κυρίως αρμοδιότητες ως τιμής ένεκεν στον «εθνάρχη και τον διασώστη της χώρας από το σίγουρο ναυάγιο». Ο ανταποκριτής των Η.Π.Α Μάρκ στο *Βήμα* θα πει: *«η συγκέντρωση εξουσίας και διοικήσεως τον καθιστά ένα σωστό υφυπουργό[...]. Οι υπηρεσίες του όντως είχαν αποτελέσει κράτος εν κράτει»*. Όπως θα αναλύσουμε διεξοδικά, η προσωπικότητα του Στρατάρχη διχάζει ακόμη και τους πιο ευκολόπιστους σχετικά με τις προθέσεις του. Αλλά και όλη η διαδρομή του μέχρι την αναρρίχηση του στην κυβέρνηση τον Νοέμβριο του 1952, θα διαδραματίζεται στα πλαίσια της «Παπαγομανίας» και της «Παπαγοφοβίας».

Ο βασιλιάς, οι Η.Π.Α και όλοι οι φορείς των κρατικών δομών θα κατανοήσουν έγκαιρα την σημασία του ως συνεκτικό κρίκο του έθνους και θα συμβιβαστούν στην δεύτερη παραίτηση στις 29 Μαΐου του 1951 από το στράτευμα με σκοπό την κάθοδο του στην πολιτική, αν και ακόμη και τότε ο ίδιος ο Παπάγος ήταν άθετος ότι δεν έχει σκοπό να συμμετάσχει στην πολιτική. Οι Η.Π.Α. δε θα χρειαστούν από το 1952 να βρίσκονται μετέωρες

μιας ξαφνικής αλλαγής πλεύσης αφού δια μέσου του Έλληνα "Ντε Γιολ" ,ο αντικομμουνιστικός προσανατολισμός κορυφώνεται και παγιώνεται. Παράλληλα, ο ίδιος ο στρατός έχοντας προδιαγράψει μια δεκαετή πορεία από την ίδρυση του ΕΕΝΑ στη Μέση Ανατολή ως, το επόμενο στάδιο του αυτοπροσδιορισμού του και της επιβολής του ως αναμφισβήτητος πόλος εξουσίας με τη νίκη του στον Εμφύλιο, θα κάνει το τελευταίο του βήμα με την ανάδειξη του Παπάγου και τον πολιτικό του θρίαμβο το 1952.

Θα ήταν λάθος αν προσπαθούσαμε να εξετάσουμε την άνοδο του Παπάγου στην εξουσία αν δε λαμβάναμε υπόψη το ρόλο της προσωπικότητας του σε ένα προσωποπαγές κόμμα και του διεθνούς του κύρους ως στυλοβάτη σε χαλεπούς καιρούς για το ελληνικό έθνος. Η πορεία του θα εξεταστεί στα πλαίσια ίσως μιας «προδιαγεγραμμένης κατάληξης» στον πολιτικό κόσμο ως ενοποιητικό σύμβολο και αναμφισβήτητα χαρισματικό ηγετικό πρόσωπο. Πολλές φορές η προσωπικότητα σηματοδοτεί ένα προβάδισμα για την υλοποίηση των οραμάτων κάποιου, όμως ουσιαστικό ρόλο παίζουν και οι υπάρχουσες συνθήκες.

Η εκλογική νίκη του Παπάγου δε θα μπορούσε να επιτευχθεί χωρίς την συσπείρωση «πολλών ετερόκλητων δυνάμεων,[...] παρουσίαζε το χαρακτηριστικό της διττής υφής- μεταρρυθμιση και αντικομμουνισμό».⁸ Σε αυτές τις δυνάμεις συγκαταλέγονται τα νέα αστικά στρώματα τα οποία πλούτισαν κατά τη διάρκεια της Κατοχής και προσπαθούσαν δια μέσου μιας ισχυρής κυβέρνησης να νιώσουν ασφαλείς έτσι ώστε να μη διακυβέυονται τα συμφέροντα τους. Παράλληλα, η διεύρυνση του δημοσίου τομέα με τις πελατειακές σχέσεις κράτους λαού αποτέλεσε την άμεση στροφή πολυπληθών ομάδων στους κόλπους του Ελληνικού Συναγερμού. Ο αγροτικός πληθυσμός στήριξε το κόμμα. Όπως θα παρατηρηθεί και στη συνέχεια ο ίδιος ο αρχηγός

---

⁸ Ε. Χατζηβασιλείου, *Ο Ελληνικός Φιλελευθερισμός : Το ριζοσπαστικό ρεύμα, (1932-1979)* (Αθήνα: Πατάκης, 2010), σελ. 269.

προσαρμόζεται άριστα στο ακροατήριο του και ελίσσεται με σκοπό μια ευρύτερη συμμαχία «ποικιλόχρωμων ιδεολογιών αντιθέσεων».

Επιπροσθέτως, ας μη λησμονηθεί ότι η άνοδος του οφείλεται κατά κύριο λόγο στην διάλυση της μακρόβιας και γηραιάς Δεξιάς και από την άλλη στην πολυδιάσπαση του «Κέντρου» ως πολιτικού χώρου. Ειδικά όσον αφορά το χώρο της Δεξιάς και τον εκπρόσωπο του Κωνσταντίνο Τσαλδάρη, ο Στρατάρχης θα εκμεταλλευτεί μια σειρά από γεγονότα για να δράσει. Το Λαϊκό Κόμμα είχε καταρρακωθεί μετά την αποκάλυψη ενός πολιτικοοικονομικού σκάνδαλου το οποίο αφορούσε καταχρήσεις στον Οργανισμό Λιμένος Πειραιώς. Εκτός ότι στο σκάνδαλο αυτό πήραν μέρος στενοί συνεργάτες του προέδρου, συνένοχος στο σκάνδαλο υπήρξε ο ίδιος του ο γιός. Αυτό προκάλεσε κυβερνητική αστάθεια και αμφισβήτηση που είχε ως αποτέλεσμα την διάλυση του Λαϊκού Κόμματος. Με την εκλογική νίκη του 1952, ολοκληρώνεται η κομματική και ιδεολογική ενοποίηση της Δεξιάς υπό την αρχηγία του Παπάγου. Από εδώ και στο εξής θα ξεπεραστεί η κυβερνητική αστάθεια της δεκαετίας του 1940.

Ο Παπάγος, έρχεται με το σύνθημα της «αλλαγής», της «ανανέωσης» της πολιτικής ζωής της χώρας με «νέα» κόμματα, «νέα κινήματα». Σημαντικό στοιχείο άρθρωσης του πολιτικού του λόγου ήταν η «πολιτική λήθη» του παρελθόντος, καθώς όπως υποστήριζε ο ίδιος οι λαοί δεν κερδίζουν το μέλλον τους αναμοχλεύοντας τον παρελθόν τους. Κατά πόσο όμως θα μπορούσε να εφαρμοστεί η πολιτική της «λήθης» θα αναλυθεί στη συνέχεια της παρούσας εργασίας. Παράλληλα με τη «λήθη» του παρελθόντος, το σύνθημα της γνήσιας δημοκρατίας που προβάλλεται στους προεκλογικούς λόγους του κόμματος είναι ικανό να δελεάσει από μόνο του ένα λαό ταλαιπωρημένο από τα δεινά και τις ιστορικές εξελίξεις του 20ού αιώνα.

Αρωγός στην προσπάθεια του Στρατάρχη θα είναι η αλλαγή του εκλογικού συστήματος καθώς και άλλες εκδηλώσεις δημιουργίας ενός ρεύματος γύρω από το πρόσωπο του. Από το 1951 η σταθερή θέση που

προβάλλει ο Ελληνικός Συναγερμός είναι η αλλαγή του εκλογικού νόμου με στόχο την σταθερή κυβέρνηση τετραετίας. Έπειτα, ο έντονα λαϊκιστικός του λόγος, ο οποίος θα τεκμηριωθεί με βάση τις προεκλογικές του ομιλίες, διασαφηνίζει τους στόχους και τις επιδιώξεις του προσελκύοντας μια ευρεία διαταξική εκλογική συμμαχία, η οποία συνθέτει ένα πάζλ μικροαστών, μικροϊδιοκτητών, τη νέα αστική τάξη που βρέθηκε οικονομικά ευνοημένη από την περίοδο της Κατοχής, τα μεσαία στρώματα, τον καταπονημένο κόσμο της υπαίθρου αλλά και την συσπείρωση των μεγάλων οικονομικών κύκλων και συμφερόντων. Σε γενικές γραμμές, γίνεται λόγος για ένα μωσαϊκό τάξεων με πρωτεύουσα υπόσχεση την κοινωνική ειρήνη και την πολιτική αμνηστία του παρελθόντος, το οποίο αφήνει τα σημάδια του και τις καταβολές του στο παρόν και τέμνει την ενότητα της χώρας.

3. Ο Διεθνής Παράγοντας

Το έτος 1945 αποτελεί ορόσημο για τις μελλοντικές εξελίξεις και την δημιουργία ενός νέου διεθνούς συστήματος ισορροπίας Δυνάμεων. Ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος ήταν «Παγκόσμιος ως προς τη διάσταση του και ολοκληρωτικός ως προς τη φύση του». ⁹ Δύο μεγάλες Δυνάμεις αποχωρούν από το πεδίο του Β' Παγκοσμίου πολέμου με το «έπαθλο» της νίκης και της επιβολής ενός status quo στα διεθνή πλέγματα εξουσίας. Δύο αντιμαχόμενες παρατάξεις σε ιδεολογικό κατά κύριο λόγο επίπεδο, της Ανατολής και της Δύσης. Αυτή η «ιδεολογική φόρτιση» θα δημιουργήσει ένα νέο διεθνές σύστημα.

Το 1947, η κυβέρνηση Τρούμαν και το ομώνυμο δόγμα -παράλληλα με το σχέδιο Μάρσαλ που αφορούσε την Ευρωπαϊκή ανασυγκρότηση της οικονομίας- υπήρξαν καίρια για την οικονομική ανοικοδόμηση της Δυτικής

---

⁹ J. Baylis.- S. Smith., *Η παγκοσμιοποίηση της διεθνούς πολιτικής: μια εισαγωγή στις διεθνείς σχέσεις*, (Αθήνα : Επίκεντρο, 2005), σελ.148.

Ευρώπης. Το 1949, υπογράφηκε το Βορειοατλαντικό Σύμφωνο. Μια στρατιωτική συμφωνία στην οποία δεσμεύτηκαν οι χώρες υπό την εποπτεία των Η.Π.Α. για αμοιβαία συνεργασία. Αυτό σήμαινε με απλά λόγια ότι οποιαδήποτε επίθεση εναντίον κάποιου μέλους του Συμφώνου θα αντιμετωπιζόταν με την άμεση παρέμβαση των Η.Π.Α και επιπλέον έχοντας τη δικαιοδοσία να χρησιμοποιήσουν πυρηνικά όπλα για την συντριβή του αντιπάλου.

Όλη αυτή η διαμάχη θα κορυφωθεί το 1950 με την επίθεση της Βόρειας Κορέας στη Νότια Κορέα, η οποία ερμηνεύτηκε ως μια γενικευμένη κομμουνιστική επίθεση. Οι δύο υπερδυνάμεις θα βρεθούν σε άμεση διένεξη. Ο φόβος των Η.Π.Α. για τυχόν επέκταση της Σοβιετικής Ένωσης στα Βαλκάνια θα ενεργοποιήσει την διείσδυση της στις χώρες όπου διακυβεύονται τα συμφέροντα της. Ένας γενικευμένος φόβος ειδηλώνεται απερίφραστα ότι αυτός ο πόλεμος μπορούσε να οδηγήσει σε μια γενιότερη σύγκρουση.

Οι Η.Π.Α. αμέσως μετά τη λήξη του Εμφυλίου στην Ελλάδα επέμειναν στην διατήρηση του κοινοβουλευτικού συστήματος. Παράλληλα, με αυτό έλαβαν κάποια μέτρα επιείκειας. Η άποψη τους βέβαια και ο τρόπος που έβλεπαν τους κομμουνιστές συνοψίζεται επιτυχώς στην ακόλουθη φράση : οι κομμουνιστές είναι *«λεσπαρδάλεις που όσο κι αν παρέλθει ο χρόνος, ουδέποτε αποβάλλει τα στήγματα της»*.¹⁰

Η εμμονή τους ήταν κυρίως πάνω στο ζήτημα της άμεσης διεξαγωγής εκλογών και της φοβίας αρχικά στο πρόσωπο του Παπάγου. Τον έβλεπαν με καχυποψία εξαιτίας των δικτατορικών του τάσεων, οι οποίες ήταν γνωστές κατά το παρελθόν. Ο αμερικανικός φόβος αφορούσε την πιθανότητα κατάλυσης των κοινοβουλευτικών θεσμών της χώρας που θα είχε σαν αποτέλεσμα ένα νέο αγώνα «πολιτικής επιβολής». Αν και από τον Ιούλιο του 1950, η Αμερικανική Πρεσβεία και τα Ανάκτορα εξετάζουν την ιδέα για τη δημιουργία μιας «μεταβατικής κυβέρνησης», με αρχηγό τον Παπάγο, από την άλλη βοηθός σε

---

¹⁰ *Ta Néa*, 22-8-52.

αυτή την ιδέα υπήρξε και ο ίδιος ο Παπάγος, ο οποίος δημόσια δήλωνε την πίστη του στην αληθινή δημοκρατία και τους θεσμούς και θεωρούσε ότι μια δικτατορία θα ήταν το τέλος, ο «τάφος της Ελλάδας», όπως χαρακτηριστικά έλεγε. Τελικά, οι συζητήσεις δεν απέδωσαν καρπούς την ίδια χρονιά αφού τα Ανάκτορα ήθελαν μια κυβέρνηση η οποία θα αποτελέσει το σύμβολο των «εθνοιοφρώνων» και ο Παπάγος δεν ήταν θερμός υποστηρικτής του Παλατιού. Ο Στρατάρχης και ύστερα από τις τιμές που του αποδόθηκαν, σε καμιά περίπτωση δε θα δεχόταν την επέμβαση του Βασιλιά στην πολιτική και τις αποφάσεις που θα λάμβανε ο ίδιος και οι συνεργάτες του.

Κι ενώ στην αρχή αυτή τη στάση κρατούσαν οι Η.Π.Α., οι διεθνείς εξελίξεις όπως ο πόλεμος της Κορέας, το Κυπριακό, η ένταξη της Ελλάδας στο ΝΑΤΟ, γεφύρωναν την αρχική αντιπάθεια προς τον Στρατάρχη και την μετουσίωναν σε υλοποιήσιμη ιδέα. Εξάλλου, το Κέντρο ήταν τριχοτομημένο, με αποτέλεσμα να δημιουργεί μόνο κυβερνήσεις συνεργασίας ευάλωτες σε κάθε εσωτερική κρίση. Ο Παπάγος για τις Η.Π.Α, λόγω του παρελθόντος του ήταν ο νικητής όχι στα πλαίσια μόνο της στρατιωτικής νίκης επί του Κομμουνισμού αλλά και του γενικευμένου γοήτρου που ασκούσε η προσωπικότητά του. Η «παροιμιώδης ηθική του και η διοικητική του αυστηρότητα τον ανέβαζαν στο βάθρο ενός εθνικού ηγέτη»¹¹ τον καθιστούσαν σύμβολο της σταθερότητας που οι ίδιοι χρειαζόνταν για την προώθηση της οικονομικής και στρατιωτικής τους πολιτικής στην Ελλάδα. Συνεπώς, η «διενέργεια νέων εκλογών προσλάμβανε βαρύνουσα σημασία για την ανασυγκρότηση του συστήματος των κομμάτων και τη διαμόρφωση ενός σταθερού πλέγματος εξουσίας»¹² που άμεσο στόχο είχε την ανάδειξη του Παπάγου και τη δημιουργία μιας «νέας» εποχής για την «αλλαγή του πεπρωμένου της Ελλάδας».¹³

---

¹¹ Το Βήμα, 16-11-52, Α.Φ. 2297.

¹² Η. Νικολακόπουλος, «Κομματική και Εκλογική Αποτύπωση του Εμφυλίου, 1950-1952», στο Χατζηιωσήφ Χ. (επιμ.), *Ιστορία της Ελλάδος του 20ού αιώνα: Συγκρότηση- Εμφύλιος- Παλινόρθωση 1945-1952*, (Αθήνα: Βιβλιόραμα, 2002), σελ.329.

¹³ Το Βήμα, 18-11-52, Α.Φ. 2299.

4. Ιστορική αναδρομή στην ιδεολογία του Δεξιού Κράτους

Για το παρόν κεφάλαιο αξιοποιήσαμε τις πληροφορίες κυρίως από το έργο του Μελέτη Μελετόπουλου¹⁴ και από την μελέτη του έφεδρου αξιωματικού Τάκη Παπαγιαννόπουλο¹⁵. Ο πρώτος αναλύει την Δεξιά ιδεολογία με την λήξη του Εμφυλίου ως την άνοδο των Συνταγματαρχών, ενώ ο δεύτερος πλέκει το εγκώμιο του στο πρόσωπο του Παπάγου και στο ένδοξο παρελθόν του πριν την ανάληψη των καθηκόντων του ως Πρωθυπουργού το 1952. Σε δεύτερο επίπεδο θα γίνει διεξοδική ανάλυση του πρώτου ραδιοφωνικού λόγου του Στρατάρχη με στόχο να αναδειχθεί ο ιδεολογικός λόγος της «αναδομημένης» Δεξιάς.

Σε πολιτικό επίπεδο, όπως προαναφέρθηκε στην εισαγωγή, το Κόμμα των Φιλελευθέρων συγκρότησε την πολιτική έκφραση των αστικών στοιχείων της ελληνικής κοινωνίας την περίοδο 1910-1920. Στη δεύτερη φάση της διακυβέρνησης του 1928-1933 υπήρξε κοινωνικά συντηρητικό αφού αναπτυσσόταν ένα δυναμικό εργατικό κίνημα. Το περίφημο «διώνυμο» το 1929 αποδείκνυε ότι η άποψη περί κομμουνιστικής απειλής δεν ήταν κάτι το καινούργιο. Η επιβολή δικτατορίας από τον Ιωάννη Μεταξά το 1936 υλοποιήθηκε με αφορμή μια εργατική διαδήλωση στη Θεσσαλονίκη. Σε αυτή τη φάση ο αντικομμουνισμός υπήρξε κυρίαρχο ιδεολογικό συστατικό του καθεστώτος του. Και ενώ από την Απελευθέρωση του 1830 η επίσημη κρατική ιδεολογία διαμορφώνεται γύρω από την έννοια της Μεγάλης Ιδέας, στη διάρκεια του Μεσοπολέμου μετουσιώνεται σε αντικομμουνιστική ιδεολογία. «Το εννοιολογικό σύστημα του Δεξιού Κράτους, οι θετικές έννοιες που προέβαλε πέρα από τον αντικομμουνισμό, ήταν ένα συνονθύλευμα προβιομηχανικών αξιών και αξιών που υπηρετούν μια πειθαρχημένη κοινωνία με

---

¹⁴ Μελέτης Μελετόπουλος, *Ιδεολογία του Δεξιού Κράτους 1949- 1967*(Αθήνα: Παπαζήση, 1993).

¹⁵ Τ. Παπαγιαννόπουλος, *Στρατάρχης Αλέξανδρος Παπάγος Ο ελεγκτής της Ιστορίας*(Αθήνα: 1987).

περιορισμένα ατομικά δικαιώματα: πατρίς-θρησκεία-οικογένεια-στρατός-Βασιλιάς-εργασία-αποταμίευση-ιδιοκτησία-πειθαρχία-καθήκον».¹⁶

Στη διάρκεια του Μεσοπολέμου συγκρούονται οι μαρξιστικές ιδέες του Γεώργιου Σιληρού, του Σεραφείμ Μάξιμου, του Δημητρίου Γληνού και του Γιάννη Κορδάτου με τον ιδεαλισμό του Παναγιώτη Κανελλόπουλου και του Κωνσταντίνου Τσάτσου. Με την λήξη του Εμφυλίου οι δύο τελευταίοι εξελίχθηκαν σε ιδεολογικούς αναμορφωτές του μετεμφυλιακού Κράτους. «Η κανελλοπουλική ιδεολογία αποτελεί τη μήτρα απ' όπου πηγάζουν οι βασιικές ιδεαλιστικές και αντικομμουνιστικές θεωρίες της μεταπολεμικής κεντροδεξιάς. Ο Κανελλόπουλος είναι αυτός που επηρέασε με την διδασκαλία του, τα γραπτά του κείμενα και την προσωπική του ακτινοβολία την μετεμφυλιακή πνευματική και πολιτική ιθύνουσα τάξη και έδωσε το στίγμα, την μορφή και τον τύπο του αντικομμουνισμού στην Ελλάδα[...]Η εθνικόφρονος μερίδα προσδιορίστηκε βασικά από τις συντεταγμένες της δικιάς του σκέψης»¹⁷.

Παράλληλα, το σύνθημα του Γενικού Γραμματέα του ΚΚΕ Νίκου Ζαχαριάδη με το τέλος του Εμφυλίου «τα όπλα παρά πόδα» -ερμηνεύθηκε ότι για το Κομμουνιστικό Κόμμα η ήττα του δεν σήμαινε το τέλος του αγώνα αλλά μεταφράστηκε ως μια απειλή για ένα «τέταρτο γύρο». Η Υπόθεση των Ασυρμάτων το 1951, η δίκη των Αεροπόρων και η ΕΔΑ ως κομματικό όργανο των Αριστερών ταλάνισαν την ισορροπία στο εσωτερικό της χώρας. Μέσα από ένα δίκτυο πρεσβειών, ξένων στρατιωτικών αποστολών, μηχανισμών, τον Τύπο, στα πλαίσια πλέον και του διεθνούς ψυχροπολεμικού σκηνικού δημιουργήθηκε η επίσημη κρατική Δεξιά ιδεολογία. Αντίθετα το Κέντρο εμφανίζεται αν και πολύ-διασπασμένο με μια πολιτική «ειρηνεύσεως». Πολλές φορές θα κατηγορηθεί μετεμφυλιακά από τη Δεξιά ότι προωθεί το ίδιο μία επάνοδο του «συμμοριτισμού».

Ο ίδιος ο Παπάγος δεν θα δεχθεί τη διάκριση μεταξύ Δεξιών και Αριστερών καθώς γνωρίζει μόνο Έλληνες που ανεξαρτήτως ιδεολογιών

---

¹⁶ Μελετόπουλος, ο.π., σελ.39.

¹⁷ Ο.π. σελ. 54.

προσανατολισμών θα τύχουν πραγματικής ισοπολιτείας. Ο Στρατάρχης εμφανίζεται ως σύμβολο θυσίας με ένδοξη σταδιοδρομία με σκοπό την διατήρηση του έθνους. Από την συμμετοχή του στον «Μακεδονικό Αγώνα» και στους Βαλκανικούς Πολέμους και την ονομασία του ως προσωπικός διαγγελεύς του Βασιλιά αυξήθηκε το κύρος του. Με τη λήξη των Βαλκανικών Πολέμων αποστέλλεται τιμητικά στην Γαλλική Ακαδημία Πολέμου. Στο Μικρασιατικό Μέτωπο αποκαλύπτει «όλη την εκχειλιζουσα δύναμη της ηρωικής ψυχής του».¹⁸ Επί Μεταξά ο Παπάγος έχει αναλάβει την ηγεσία του ΓΕΣ, ενώ την 19^η Ιανουαρίου 1949 αναλαμβάνει την ανώτατη ηγεσία των Ενόπλων Δυνάμεων ως Αρχιστράτηγος με υπόδειξη των αξιωματικών του ΙΔΕΑ λόγω υψηλού κύρους ώστε να μπορούν να πειθαρχήσουν οι πάντες μέσα στο στράτευμα. Οι δικαιοδοσίες του ήταν απεριόριστες αν και στην παρούσα εργασία δεν θα αναλυθούν.

Για να επανέλθουμε, όπως προαναφέρθηκε, η ιδεολογία του Δεξιού κράτους μετεμφυλιακά στρέφεται εναντίον των κομμουνιστών και προβάλλεται ξεκάθαρα η έννοια της «εθνικοφροσύνης» η οποία θα συσπειρώσει όλους τους Έλληνες μαζί ενάντια στον κοινό εχθρό. Σε αυτό το σημείο αξίζει να μελετήσουμε τον ραδιοφωνικό λόγο του Στρατάρχη της 11^{ης} Αυγούστου 1951 ή αλλιώς τα έντεκα σημεία του λόγου του¹⁹.

Ο Παπάγος καλεί σε συναγερμό τον ελληνικό λαό λέγοντας: «τα επόμενα χρόνια είναι κρίσιμα για την πατρίδα και για τον ελεύθερο κόσμο. Πρόκειται να διεξαχθεί αγώνας για τα υψηλότερα ιδεώδη, την ελευθερία και τη δημοκρατία. Τα ιδεώδη αυτά γεννήθηκαν και ανδρώθηκαν στην Ελλάδα. Και γι' αυτό είναι καθήκον των Ελλήνων να τα προασπίσουν»²⁰. Από την αρχή φαίνεται η επίκληση στο συναίσθημα του ακροατηρίου του. Η Δεξιά προβάλλει σαν θεματοφύλακας της ελευθερίας και της δημοκρατίας, αξίες που γεννήθηκαν

---

¹⁸ Τ. Παπαγιαννόπουλος, ο.π., σελ.36.

¹⁹ Συλλογή Ιστορικών Κειμηλίων(αρχεία) Αναστάσιου Κανελλόπουλου, Ίδρυμα Κωνσταντίνος Γ. Καραμανλής, Αθήνα

²⁰ Συλλογή Ιστορικών Κειμηλίων(αρχεία) Αναστάσιου Κανελλόπουλου, « ο Στρατάρχης Παπάγος κηρύσσει τον Ελληνικό Συναγερμό», Ίδρυμα Κωνσταντίνος Γ. Καραμανλής, Αθήνα.

στην Ελλάδα και που πρέπει και εν κατακλείδι είναι καθήκον να διαφυλαχθούν μόνο από τους Έλληνες. Έτσι αρχικά οι θυσίες του ελληνικού λαού πρέπει να αξιοποιηθούν και αυτό πρέπει να γίνει κατανοητό από όλα τα ελεύθερα έθνη ότι η Ελλάδα επέτυχε να σταματήσει την κάθοδο των ερυθρών προς τη θάλασσα στο ιστορικό σταυροδρόμι των τριών ηπείρων. Όπως χαρακτηριστικά έλεγε ο ίδιος: «σας καλώ σε μια ειρηνική προετοιμασία με στόχο οι θυσίες να αποδίδουν καρπούς».²¹

Το δεύτερο σημείο του λόγου του έχει να κάνει με την ικανότητα των ανεξάρτητων λαών να στηρίζονται πρώτα στις δικές τους δυνάμεις. «Η βοήθεια των φίλων θα πρέπει να είναι επικουρική και δεν πρέπει να περιμένουμε τα πάντα από τους Αμερικάνους. Έτσι, θα ήταν αστειότητα να μιλάμε για ανεξαρτησία της χώρας»²². Αυτό ωστόσο είναι αδύνατο να εφαρμοστεί σε μια χώρα η οποία έχει βγει από ένα Εμφύλιο Πόλεμο και που οι Η.Π.Α. έχουν τον πλήρη οικονομικό και πολιτικό έλεγχο. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Κωνσταντίνος Καραμανλής υπουργός Δημοσίων Έργων επί Κυβερνήσεως Ελληνικού Συναγερμού, το καλοκαίρι του 1952 που υπήρξε έντονη πολιτική κρίση και οικονομική δυσπραγία με τα αντιπληθωρικά μέτρα του Καρτάλη παράλληλα με την ανησυχία που προκαλούσε η στάση του Πλαστήρα έναντι του Κομμουνισμού, σημειώθηκε η «πλέον βάνανυση παρέμβαση της Αμερικανικής πολιτικής στις εσωτερικές υποθέσεις. Ο Αμερικανός πρεσβευτής Πιούριφοι υιοθέτησε τις αρχές του Συναγερμού, αξίωσε στο Βασιλιά και στην κυβέρνηση να καθιερωθεί το πλειοψηφικό και να διαλυθεί η Βουλή καθώς και να προκηρυχθούν εκλογές[...]. Η νέα κυβέρνηση Παπάγου δέχθηκε τη συμπαράσταση των Αμερικανών».²³

Το τρίτο σημείο έρχεται σε αντιπαράβολή με το δεύτερο διότι όπως ισχυρίζεται ο Παπάγος «η οικονομική βοήθεια των Η.Π.Α. πρέπει να

---

²¹ Ο.π.

²² Ο.π.

²³ Αρχείο Κωνσταντίνου Καραμανλή, Φάκελος 383, Ίδρυμα Κωνσταντίνος Γ. Καραμανλής, Αθήνα.

αξιοποιηθεί όπως αξιοποιήθηκε και η στρατιωτική. Η μοίρα το έφερε να έχει η Αμερική την πρώτη ευθύνη στο αγώνα της επιβίωσης των ελεύθερων λαών».

Το τέταρτο σημείο του λόγου του έχει να κάνει ξεκάθαρα με τον προσανατολισμό του «κινήματος» του όσον αφορά τον αγροτικό πληθυσμό. Ένα πληθυσμό ξεχασμένο από τις ελάχιστες κυβερνήσεις και παραμελημένο όπως διατυπώθηκε από τις προεκλογικές του ομιλίες. Θα πρέπει να «κερδηθεί η μάχη της παραγωγής για να ανυψωθεί η βιοτική στάθμη του Λαού. Στρέφω το βλέμμα προς όλους τους στρατιώτες της εθνικής παραγωγής. Και πρώτα τους αγρότες. Οι άνθρωποι αυτοί αποτελούν τον εθνικό κορμό, είναι άξιοι προσοχής και προστασίας». Ο λόγος του σε αυτό το σημείο αποκτά έντονο λαϊκιστικό περιεχόμενο με τη στροφή του Ελληνικού Συναγερμού στον αγροτικό πληθυσμό, την απόλυτη στήριξη στο μικροκαλλιεργητή, το στρατιώτη της παραγωγής.

Το πέμπτο σημείο προσπαθεί να γεφυρώσει το χάσμα σε όλες τις κοινωνικές τάξεις σε μια περίοδο μάλιστα που αρχίζει να αναπτύσσεται ο βιομηχανικός τομέας. Σκοπός είναι να προσεταιριστεί ιδεολογικά όλο το φάσμα εργαζομένων, αγροτών, επαγγελματιών, εμπόρων, βιομηχάνων με σιнопό «την προστασία της εργασίας και το κτύπημα του παρασιτισμού».

Το έκτο σημείο έχει να κάνει με το «τέλος στη κρατική σπατάλη». «Η σημερινή υπερτροφία των κρατικών υπηρεσιών και παρακρατικών οργανισμών θα ήταν πολυτέλεια ακόμη και για ένα Κράτος μεγάλο και πλούσιο. Απλούστευση των υπηρεσιών και περιορισμός υπαλλήλων είναι μέτρα απαραίτητα τα οποία θα επιτρέψουν καλύτερη απόδοση όσο και καλύτερη αμοιβή των κρατικών λειτουργών[...]Οικονομία παντού». Ο Παπάγος εδώ ιδεολογικά τάσσεται εναντίον της υπάρχουσας πολιτικής και οικονομικής κατάστασης, η οποία κατά τη διάρκεια δύο ετών με τη λήξη του Εμφυλίου Πολέμου πορεύεται χωρίς ενιαίο πολιτικά πρόγραμμα και με συνεχείς εναλλαγές κυβερνήσεων. Μαζί με το έβδομο σημείο το οποίο έχει να κάνει με τη «θέση του κράτους» η οποία είναι κοντά στον πολίτη, ο Παπάγος επιθυμεί

να λειτουργήσει ο κοινοβουλευτισμός και η Ελλάδα να συμβολίζει την ιστορική κοιτίδα και το σύγχρονο πρότυπο της δημοκρατικής πολιτείας.

Όγδοο σημείο προβάλλεται ως άμεση αναγκαιότητα για κυβερνητική σταθερότητα η κυβέρνηση τετραετίας. Αυτό θα επιτευχθεί ένα χρόνο μετά αφού το κόμμα του Παπάγου θα φέρει την πολιτική σταθερότητα στο εσωτερικό της χώρας για μια τετραετία.

Ένατο σημείο είναι το κάλεσμα όλων «στην λήθη του παρελθόντος[...]. Ζητώ να οραματίζεσθε την Ελλάδα του αύριο και ουδέποτε να σας απασχολεί η Ελλάδα του χθες, εκτός μόνο για να σας θυμίζει ποιον μέγιστων ανθρώπων υποθηκών είστε διαχειριστές[...]. Έργο του κράτους είναι να αντιταχθεί με την αναγκαία αυστηρότητα κατά εκείνων μόνο των αμετανόητων, οι οποίοι θα θελήσουν είτε την ενότητα να διασπάσουν είτε την εσωτερική ασφάλεια να κλονίσουν». Στην προεκλογική περίοδο του 1952 ο Συναγερμός θα κάνει επίκληση στο συναίσθημα και στη μνήμη του λαού ο οποίος βοήθησε τις Ένοπλες Δυνάμεις της χώρας όταν έφτασε η στιγμή της ριζικής εκκαθάρισης από τον συμμοριτικό αγώνα. Παράλληλα, η Δεξιά προβάλλεται σαν ειρηνοποιός σε μια περίοδο με πολιτικούς κρατούμενους και την έκδοση πιστοποιητικών κοινωνικών φρονημάτων. Ακόμη και όταν η κυβέρνηση Πλαστήρα προσπαθεί να περάσει τα λεγόμενα «μέτρα ειρηνεύσεως» με ένα «άνοιγμα» έναντι υποσχέσεων περί γενικής αμνηστίας, επαναφοράς των εκκαθαρισθέντων δημοσίων υπαλλήλων, η Δεξιά οργιάζει για δήθεν συνομωσία του Κέντρου με την Αριστερά η οποία προωθεί έναν «τέταρτο γύρο». Ας μην λησμονούμε τη περίοδο που εξετάζουμε τη δίκη Μπελογιάννη και τις εκτελέσεις των οκτώ καταδικασθέντων για την Υπόθεση των Ασυρμάτων, όπως και τη δίκη της Αεροπορίας. Σε μια περίοδο η οποία ήθελε να ξεχάσει το παρελθόν, το παρασύνταγμα λειτουργεί με σκοπό να διαφυλάξει τα ιδανικά και τις αξίες των νικητών του Εμφυλίου Πολέμου. Όταν ο ίδιος ο Παπάγος ερωτήθηκε σε συνέντευξη του για τον κομμουνισμό και συγκεκριμένα για να εκφράσει τη γνώμη του για την είσοδο στη Βουλή των επτά βουλευτών της

ΕΔΑ απάντησε: «Δεν έγκειται σε αυτό το γεγονός ο κίνδυνος. Εδώ πρέπει να θέσουμε το ζήτημα από γενική άποψη. Ο κομμουνισμός αποτελεί κίνδυνο για την Ελλάδα, είτε αποκάλυπτα εργάζεται, είτε είναι καμουφλαρισμένος στη «Δημοκρατική Παράταξη». Πρέπει να παραδεχθούμε ότι οι κομμουνιστές είναι ρεαλιστές. Αντικειμενικός τους σκοπός είναι πάντοτε η κατάληψη της εξουσίας, με οποιονδήποτε τρόπο και εν ανάγκη με τη βία. Προσαρμόζονται όμως πάντοτε με τις περιστάσεις και προσαρμόζουν αναλόγως και τη πολιτική τους».²⁴ Και ειδικά για την πολιτική της λήθης δηλώνει ότι: «διαφέρει από την πολιτική της ειρήνευσης[...]οι υποστηρικτές της αμνηστίας λησμονούν ή προσποιούνται ότι λησμονούν, ότι ο κομμουνισμός δεν ανήκει μόνο στο παρελθόν. Ίσως είμαστε οι μόνοι που μπορούμε να εφαρμόσουμε μέτρα λήθης ενός κακού παρελθόντος, χωρίς όπως θα συμβεί ασφαλώς τώρα να αποθαρρυνθούν ο λαός και τα όργανα του Κράτους και προπαντός χωρίς να βυθισθεί ο τόπος στην τρομερή απειλή μιας νέας συμφοράς»²⁵.

Στη συνέχεια ως δέκατο σημείο το οποίο προβάλλεται σε μια περίοδο όπου μαίνεται ο Πόλεμος στη Κορέα και ειδικά μετά τα δεινά της δεκαετίας του 1940 στο εσωτερικό της χώρας, η επιβεβαίωση από τον αρχηγό των σημαντικότερων μαχών του 20^{ου} αιώνα και η διαβεβαίωση δια στόματος του ότι: η «Ελλάδα δεν εύχεται πολέμους[...]Η Ελλάδα αποτελεί μέλος οικογένειας εθνών, η οποία συνδέεται με κοινά ιδεώδη. Και τα ιδεώδη αυτά θα πρέπει να είστε έτοιμοι να προασπίσετε εάν ποτέ παραστεί ανάγκη, όπως το πράξατε στην Κορέα, με τη βαθειά συναίσθηση ότι αγωνίζεσθε υπέρ των ιδίων βωμών και εστιών σας», λειτουργεί καταλυτικά τη παρούσα χρονική στιγμή.

Τέλος, η επίκληση γίνεται με βάση τη θρησκεία, η οποία συνδέει όλους τους Έλληνες. «Πιστεύετε στο αύριο και θα νικήσετε[...]Ζητώ θυσίες οι οποίες θα έχουν την ευλογία του θεού. Ζητώ εργασία για να εξασφαλιστεί η επιβίωση της φυλής. Αφήστε στους άλλους την παρελθοντολογία. Με τη βοήθεια του

---

²⁴Βραδινή, 16/11/1951 από Συλλογή Ιστορικών Κειμηλίων(αρχεία) Αναστάσιου Κανελλόπουλου, Ίδρυμα Κωνσταντίνος Γ. Καραμανλής, Αθήνα.

²⁵Καθημερινή, 18/11/51 από Συλλογή Ιστορικών Κειμηλίων(αρχεία) Αναστάσιου Κανελλόπουλου, Ίδρυμα Κωνσταντίνος Γ. Καραμανλής, Αθήνα.

θεού θα νικήσουμε και πάλι[...]Στρατιώτες και Λαός, το μέγα πλήθος των αφανών μαχητών, κερδίσατε τη μάχη στα βουνά[...]τώρα σας καλώ να δώσουμε μαζί τη μάχη της ειρηνικής ανορθώσεως και ανασυγκροτήσεως της χώρας». Η επίκληση στην ελληνοχριστιανική θρησκεία και στη φυλή δηλαδή την αναδρομή σε ένδοξους προγόνους και στα αρχαία ελληνικά ιδεώδη που αναφέρει ο Παπάγος είναι αυτά που πρέπει να συσπειρώσουν όλους τους Έλληνες με στόχο η χώρα να πάει μπροστά και όχι να βαλτώνει στις στάχτες του παρελθόντος. Το παρελθόν θα λειτουργήσει και θα αναμοχλευθεί από τη Δεξιά μόνο για να εξιδανικεύσει τον ένδοξο νικητή Α. Παπάγο. Συνεπώς αυτός -και μόνο αυτός- είναι σε θέση να φέρει εκτός από τη στρατιωτική νίκη και την ιδεολογική και πολιτική συνάμα επιστέγαση της.

Αξίζει σε αυτό το σημείο να εξετάσουμε την επιστολή του Επαμεινώνδα Τσέλλου πρώην στελέχους του Λ.Ε.Κ.(Λαϊκό Ενωτικό Κόμμα), κόμμα που ίδρυσε ο Παναγιώτης Κανελλόπουλος το οποίο είχε προσχωρήσει στον Ελληνικό Συναγερμό το 1951, προς τον Στρατάρχη, στις 17 Ιουλίου του 1952 στην οποία περιγράφονται οι λόγοι της αποχώρησης του από τον Συναγερμό. Στην επιστολή αναφέρεται λοιπόν στους λόγους που τον οδήγησαν να πάρει μια τέτοια απόφαση με σκοπό να δούμε κατά πόσο ο πολιτικός και ιδεολογικός λόγος του Παπάγου αγγίζει την πραγματικότητα της εποχής. «Σχημάτισα την πεποίθηση ότι ο Συναγερμός, όπως έχουν τα πράγματα εντός αυτού, δεν αποτελεί πραγματικό πολιτικό οργανισμό, λειτουργούντα κατά στοιχειώδη έστω δημοκρατικό τρόπο, αλλά έχει μεταβληθεί υπό τον κ. Μαριεζίνη και του Διάκου σε στίβο μικρομακιαβελισμών σε βάρος του εαυτού του, σε ένα πεδίο ανοικτού εσωτερικού για την ικανοποίηση σκοτεινών σκοπών ή εξωφρενικών προσωπικών φιλοδοξιών».²⁶ Ο ίδιος πίστευε για τη κάθοδο του Παπάγου ότι τίθεται «επικεφαλής ενός πολιτικού κινήματος του οποίου ο οργανισμός θα στηριζόταν στη συγχώνευση κομμάτων εχόντων διαφορετικές πολιτικές και κοινωνικοοικονομικές κατευθύνσεις. Έβλεπα εσάς σαν εθνικό

---

²⁶ Ε. Τσέλλος, «Γιατί έφυγα από τον Συναγερμό». Αρχείο Κωνσταντίνου Τσαλδάρη, Ίδρυμα Κωνσταντίνος Γ. Καραμανλής, Αθήνα.

κεφάλαιο το οποίο ήταν δυνατό να αξιοποιηθεί στην Ελλάδα την κατάλληλη ώρα, ως την προετοιμασμένη από την ιστορία της τελευταίας δεκαετίας εθνική εκείνη προσωπικότητα που θα μπορούσε να ηγηθεί του Έθνους ολόκληρου ενωμένου, και αποφασισμένου να προστατεύσει τη τιμή, την ελευθερία του και τον ελληνοχριστιανικό πολιτισμό»²⁷. Ως εδώ φαίνεται ξεκάθαρα το ιδεολογικό υπόβαθρο της αναδομημένης Δεξιάς μετά τον Εμφύλιο, η οποία απαρτίζεται από ένα μωσαϊκό αντιθέσεων που όμως έχει κοινούς άξονες για να αγωνισθεί. Στη συνέχεια της επιστολής ο Τσέλλος κάνει λόγο για «σκοτεινές δυνάμεις που είχαν κινηθεί δραστήρια για να προκαλέσουν διάσπαση της μεγάλης εθνικής δύναμης που συμβόλιζε ο Βασιλιάς και ο Αρχιστράτηγος της νίκης». Κοινή κατευθυντήρια γραμμή και σύμβολο εθνικής ενότητας της Δεξιάς είναι ο Βασιλιάς. Σ' αυτό το σημείο φαίνεται η ρήξη Βασιλιά-Παπάγου. Η Δεξιά κλονίζεται με το θεσμό της βασιλείας από το 1946 σχετικά με την επάνοδο ή όχι του Βασιλιά. Ειδικά ο Παπάγος ήρθε σε πλήρη αντίθεση με το Στέμμα κατά τη διάρκεια της διακυβέρνησης του.

Η «ανάπλαση της πολιτικής ζωής» όπως αναφέρει θα έπρεπε να στηριχθεί στην αίγλη του αρχηγού του πολιτικού κινήματος. Η ιδέα να ηγηθεί αρχηγός ενός κόμματος ο Παπάγος έχει γίνει γνωστή από το 1948, ιδέα την οποία είχε συλλάβει ο Μαριεζίνης. Ο Μαριεζίνης «ναυάγιο και αυτός πολιτικό μετά την αποχώρηση του από το Λαϊκό Κόμμα, αναζητούσε ασφαλή κομματική στέγη. Και χρησιμοποίησε με μεγάλη επιδεξιότητα την ευκαιρία του Παπάγου του οποίου και έγινε στη συνέχεια ο κύριος πολιτικός Σύμβουλος».²⁸ Ο τελευταίος όμως είχε «αναμειχθεί σε σιάνδαλα λαθρεμπορίας, σε συνδυασμό με την κατηγορία των διδακτορικών προθέσεων και των σχέσεων με την οικονομική ολιγαρχία»²⁹ πως θα μπορούσε να καταστεί αρωγός της γνήσιας δημοκρατίας, του κοινοβουλευτισμού και της χρηστής διοίκησης που προβάλλεται συνέχεια στους πολιτικούς λόγους του Παπάγου.

---

²⁷ Ο.π.

²⁸ Αρχείο Κωνσταντίνου Καραμανλή, Φάκελος 383, Ίδρυμα Κωνσταντίνος Γ. Καραμανλής, Αθήνα.

²⁹ Τσέλλος, ο.π..

Ο Τσέλλος θα συμπληρώσει ότι ο Συναγερμός «επί ουσιωδών ζητημάτων, δεν έχει χαράξει συγκεκριμένη οικονομική πολιτική».

Συμπερασματικά, η Δεξιά μοιάζει να αποτελείται από την συνύπαρξη εκείνων που ακολουθούν μια πιο συντηρητική γραμμή, των αμετανόητων νοσταλγών της 4ης Αυγούστου και τέλος κάποιων πιο μετριοπαθών. Ο αρχηγός είναι αυτός που πρέπει να δώσει μια συνοχή στο χώρο της Δεξιάς και να αποτελέσει πρότυπο ήθους για μια ισχυρή κυβέρνηση τετραετίας, «γι' αυτό ακριβώς φέραμε τον Παπάγο στην πολιτική για να αλλάξει η χρεωκοπημένη ηγεσία του Εθνικόφρονος κόσμου». ³⁰ Η εφημερίδα «Ακρόπολις» σε κύριο άρθρο της υπό τον συντάκτη Κ. Τριανταφυλλίδη θα γράφει για την συμπλήρωση του ενός έτους της καθόδου στην πολιτική του Στρατάρχη: «Μια εθνικόφρονα παράταξη συμπαγής, συγκροτημένη, πειθαρχημένη με ανανεωμένη την ηγεσία της. Η ανάμειξη του στην πολιτική δεν είναι από τα συνήθη πολιτικά φαινόμενα. Κριτική της τακτικής του αγώνος, του τρόπου και των μεθόδων δράσεως του Στρατάρχη, δε μπορεί να γίνεται με τα συνήθη κριτήρια. Και αν όλα αυτά δεν είχαν συμβεί οι κομμουνιστές θα είχαν χάσει τη μάχη σε πολεμικό πεδίο αλλά θα την κέρδιζαν αυτή τη φορά άκοπα και αναίμακτα χάρη στην ανικανότητα και την ασυνειδησία της ιθύνουσας τάξεως, την μάχη για την πολιτική επικράτηση. Μόνη σωτηρία είναι ο Σεισμός. Με κήρυγμα την αλλαγή μεθόδων, νοοτροπίας, συστημάτων κι δημιουργία έντιμου κράτους το οποίο θα ανήκει στους πολίτες και όχι στις κλίκες των κομματάρχων[...]έμεινε αρχηγός εθνικού κινήματος από την επικράτηση ή την αποτυχία κρίνεται η ύπαρξη της Πατρίδος και του καθεστώτος στην ευρεία έννοια του[...]Η Ελλάδα ζητά τον ΑΝΑΜΟΡΦΩΤΗ της[...]Τέτοιοι άνθρωποι δεν βάζουν κάλπη ως αρχηγοί αντιπολίτευσης, αλλά ως κυβερνήτες». ³¹

Κλείνοντας, όσον αφορά τον πολιτικό και ιδεολογικό λόγο της Δεξιάς σκόπιμο είναι να δούμε τα διάφορα προπαγανδιστικά έντυπα της προεκλογικής

---

³⁰Ακρόπολις, 10/07/51, από Συλλογή Ιστορικών Κειμηλίων(αρχεία) Αναστάσιου Κανελλόπουλου, Ίδρυμα Κωνσταντίνος Γ. Καραμανλής, Αθήνα.

³¹Ακρόπολις 31-7-51, από Συλλογή Ιστορικών Κειμηλίων(αρχεία) Αναστάσιου Κανελλόπουλου, Ίδρυμα Κωνσταντίνος Γ. Καραμανλής, Αθήνα.

περιόδου του Συναγερμού τα οποία παρατίθενται και σε φωτογραφικό υλικό στο τελευταίο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας. «Κράτος προσιτό σε όλους χωρίς την ανάγκη μεσαζόντων, Σας καλώ να δώσουμε την μάχη της ειρηνικής ανορθώσεως και ανασυγκροτήσεως της Χώρας, Η ενότητα του έθνους είναι προϋπόθεση της δύναμης του και η δύναμη του είναι εγγύηση της ασφάλειας του, Η Ελλάς όχι μόνο θα συμβολίζει την ιστορική κοιτίδα αλλά και θα αποτελεί το σύγχρονο πρότυπο της Δημοκρατίας, Ζητώ από το λαό να με περιβάλει με πλήρη εμπιστοσύνη για να μπορεί ο τόπος να αποκτήσει κυβέρνηση τετραετίας, Το Κέντρο στην υπηρεσία της ολότητας μέχρι ακραίων περιοχών, Ελληνικέ λαέ σε καλώ σε Συναγερμό με τη βοήθεια του θεού θα νικήσουμε και πάλι, ο Παπάγος δεν υπόσχεται παραδείσους και θαύματα, αλλά εγγυάται χρηστή διοίκηση και καλύτερευση της ζωής».³² Αλλά και τα συνθήματα που ακούγονται από το ακροατήριο στη προεκλογική του περιοδεία όπως: «Σώσε την Ελλάδα, Κάτω η Κυβέρνηση, Κυνήγα τους με το Καμουτσίκι, Βάλε τους χέρι, Σώσε μας άλλη μια φορά θα μας σφάζουν οι φίλοι του Ρέντη»³³ δείχνουν τον ιδεολογικό προσανατολισμό της Δεξιάς και φτάνουν σε σημείο να υπογραμμίζονται από τον Δεξιό Τύπο της εποχής ως «Εθνική Λαϊκή Επανάσταση».³⁴ Και συνεχίζει «Οι Έλληνες έχουν ξυπνήσει, ξέρουν τι φταίει και ποιος είναι ο μοναδικός τρόπος θεραπείας. Και έχουν αποφασίσει να χάσουν βαθειά το νυστέρι και αλύπητα, να κάνουν την εκτομή, για να γιάνη ο εθνικός οργανισμός..δεν ήταν περιοδεία ήταν πορεία θριάμβου. Δεν ήταν υποδοχή ήταν επανάσταση. Έπρεπε να είχε γίνει το 1949 μετά τη συντριβή του συμμοριτισμού».³⁵ Αλλά και άλλοι τίτλοι εφημερίδων όπως «Χρειάζεται ένας νέος Σαρψών για να γκρεμίσει το ναό των αμαρτωλών. Χρειάζεται ένας νέος Σολομών για να κτίσει το ναό

---

³² Συλλογή Ιστορικών Κειμηλίων(αρχεία) Αναστάσιου Κανελλόπουλου, Ίδρυμα Κωνσταντίνος Γ. Καραμανλής, Αθήνα

³³ *Εθνικός Κήρυξ* 22-1-52, Συλλογή Ιστορικών Κειμηλίων(αρχεία) Αναστάσιου Κανελλόπουλου, Ίδρυμα Κωνσταντίνος Γ. Καραμανλής, Αθήνα

³⁴ Ο.π.

³⁵ Ο.π.

του θεού»,³⁶ δείχνουν την ανάγκη της Δεξιάς για «ανανέωση» μακριά από το παρελθόν της τουλάχιστον σε επιφανειακό επίπεδο.

Καταλήγοντας είναι σημαντικό σε αυτό το σημείο να τονίσουμε ότι γενικά από μόνος του ο Τύπος αποτελεί ένα πεδίο μελέτης του πολιτικού και ιδεολογικού λόγου και ειδικά από τις αρχές της δεκαετίας του 1950, καθώς οι εφημερίδες έχουν αναδειχθεί σε κύριο μέσο επικοινωνίας των κομμάτων και των πολιτικών με τη κοινή γνώμη.

---

³⁶ *Εθνικός Κήρυξ* 20-1-52, Συλλογή Ιστορικών Κειμηλίων(αρχεία) Αναστάσιου Κανελλόπουλου, Ίδρυμα Κωνσταντίνος Γ. Καραμανλής, Αθήνα

5. «Κίνηση μηχανισμού κουμπούρας»³⁷

Η φράση όπως γίνεται νοητή προσλαμβάνει ειρωνική απήχηση από τον συντάκτη της εφημερίδας *Δημοκρατικός Τύπος*. Ο βαθύτερος απόηχος της, δείχνει τις τακτικές που ακολούθησε ο στρατός κατά την περίοδο της Κατοχής, του Εμφυλίου αλλά και μέχρι τη νομιμοποίηση στην εξουσία του Στρατάρχη Παπάγου το 1952, όπως προαναφέρθηκε.

Στη διεξοδική του μελέτη για το ρόλο του στρατού στην μετεμφυλιακή Ελλάδα, ο Δημήτρης Χαραλάμπης αναφέρει ότι το «κράτος των εθνοφρόνων είναι το κράτος της υπεροχής των στρατιωτικών μηχανισμών»³⁸. Όμως για να φτάσουμε στην έννοια της «εθνοφροσύνης» και στους μηχανισμούς πραγμάτωσης της θα πρέπει να αναφερθούμε στην αφετηρία κάποιων κίριων σημείων της ιστορίας του στρατού.

Το βασικό πρόβλημα που κλήθηκε να αντιμετωπίσει η εξόριστη κυβέρνηση στη διάρκεια της Κατοχής στο χώρο της Μ. Ανατολής ήταν η αναδιοργάνωση των Ενόπλων Δυνάμεων και η συμμετοχή αυτών στις πολεμικές επιχειρήσεις. Για το σκοπό αυτό ιδρύθηκε, στα μέσα Ιουνίου 1941, το Αρχηγείο Βασιλικού Ελληνικού Στρατού Μέσης Ανατολής με αρχηγό τον υποστράτηγο Εμμανουήλ Τζανακάκη, απόστρατο βενιζελικό αξιωματικό.

Ο Παναγιώτης Κανελλόπουλος το 1942, πρώην εξόριστος του καθεστώτος της 4^{ης} Αυγούστου, ως Υπουργός Εθνικής Άμυνας θέλησε να ανασυντάξει το στράτευμα αποδεχόμενος πρώην βενιζελικούς αλλά και «νομιμόφρονες» αξιωματικούς. Μάλιστα θέλησε και να τους παρασημοφορήσει με τους βαθμούς που θα διεκδικούσαν εάν είχαν παραμείνει στο στράτευμα. Αυτή η προσπάθεια του θα αποβεί άκαρπη εξαιτίας των ενδογενών κρίσεων στο στράτευμα λόγω των διαφορετικών ιδεολογικών συσχετισμών. Επιπροσθέτως,

³⁷ *Δημοκρατικός Τύπος*, 18-03-51, Α.Φ 57, Έτος Β'.

³⁸ Δ. Χαραλάμπης, *Στρατός και Πολιτική Εξουσία: η δομή της εξουσίας στην μετεμφυλιακή Ελλάδα* (Αθήνα: Εξάντας, 1985), σελ. 32.

θέλησε να χαλαρώσει τον συντηρητισμό στο στρατεύμα τοποθετώντας σε θέσεις κλειδιά και «ειδημοκρατισμένα στοιχεία». Ο Κανελλόπουλος, αποτέλεσε μια καλή λύση για τους Βρετανούς που όμως είχε βραχύβια διάρκεια. Καταλυτικό σημείο στην ανασύνθεση και την ανοικοδόμηση της αστικής εξουσίας παρά την απουσία της από το εσωτερικό της χώρας έχει σαν ορόσημο την ίδρυση του ΕΝΑ(Ενωση Νέων Αξιωματικών), στις 20 Αυγούστου 1943, στη Μέση Ανατολή.

Η αίγλη που άσκησε το ΕΑΜ(Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο) και ο στρατός του κατά την διάρκεια ης Κατοχής δεν αφήνει ανεπηρέαστη την κυβέρνηση του Καίρου. Το ΕΑΜ στους κόλπους του συσπειρώνει όλες τις λαϊκές μάζες που σκοπό έχουν την αποτίναξη του εχθρού και την γέννηση ενός νέου πολιτικού προσανατολισμού και σιέψης. Τα συμφέροντα όμως της αστικής τάξης δίχως της ανάμειξη της στα πολιτικά δρώμενα και ειδικά στον ισχυρό πόλο εξουσίας που ονομάζεται στρατός, επιταχύνει την ίδρυση του ΕΝΑ από νέους αντικομμουνιστές αξιωματικούς, οι οποίοι θεωρούσαν ότι η δικτατορία θα ήταν η μόνη λύση για την Ελλάδα μεταπολεμικά. Εδώ αξίζει να σταθούμε και να προσδώσουμε ιδιαίτερη προσοχή καθώς αυτή η πεποίθηση κάνει έκδηλη την παρουσία της στα καταστατικά του κατοπινού ΙΔΕΑ(Ιερός Δεσμός Ελλήνων Αξιωματικών). Ο εθνικισμός, ο αντικομμουνισμός και η αφοσίωση στον Γεώργιο Β' και στο καθεστώς της μοναρχίας, αποτέλεσαν τους βασικούς ιδεολογικούς προσανατολισμούς γύρω από τους οποίους κινήθηκε η οργάνωση αυτή. Αυτή η μυστική οργάνωση αρχικό μέλημα είχε την επιτήρηση του στρατεύματος από παρείσακτα προς αυτήν στοιχεία. Παράλληλως, οι υποστηρικτές του θεωρούσαν τον βασιλιά ως ένα σύμβολο ενότητας του έθνους όπως και τον εθνικισμό «τείχος ενάντια στην κάθοδο των ερυθρών».

Τα γεγονότα του 1943 τα οποία θεωρούνται από κάποιους μελετητές ως ο «πρώτος γύρος» ανάδειξης των προθέσεων του ΕΑΜ και σχετίζονται με την διαμάχη που είχε με τον ΕΔΕΣ(Εθνικός Δημοκρατικός Ελληνικός Σύνδεσμος) κατά τη διάρκεια της Κατοχής, θα επιτρέψουν να λάβουν οι

ιθύνοντες άμεσα μέτρα. Η ίδρυση της ΠΕΕΑ(Πολιτική Επιτροπή Εθνικής Απελευθέρωσης) εκ μέρους του ΕΑΜ σηματοδοτεί νέα περίοδο πολιτικών ανακατευθύνσεων. Οι πολιτικές ισορροπίες τίθεντο σε κίνδυνο. Η συνεχόμενη προσέλκυση μελών στους κόλπους του ΕΑΜ τρομάζει την εξόριστη κυβέρνηση και ειδικά την βρετανική πολιτική, η οποία αυτή την περίοδο ενστερνίζεται τον ρόλο του «κηδεμόνα» στα ελληνικά ζητήματα. Η Βρετανία δε θα επιτρέψει να κλονισθεί η ηγεμονική της θέση στην Ελλάδα. Έτσι, δημιουργείται μια σχέση εξάρτησης μεταξύ της Βρετανίας και της εξόριστης κυβέρνησης, ο οποία αντανάκλαται στην πολιτική εξουσία και διακυβέρνηση της χώρας αλλά και στο στρατό. Η σχέση αυτή επισφραγίζεται με την δημιουργία του Ι.Δ.Ε.Α.

Η σπίθα θα δοθεί μετά τις δηλώσεις του Γεωργίου Β' περί επανόδου του μετά από το δημοψήφισμα το 1946. Από αυτή την επιθυμία του, μέσα στο στρατεύμα ενθουσιάστηκαν και κινητοποιήθηκαν οι φιλικά προσκείμενοι προς αυτόν. Μέσα στο στρατό είχαν διεισδύσει, φιλοβασιλικά και «νομιμόφρονα» στοιχεία του παρελθόντος τα οποία αναπαρήγαγαν το προϋπάρχον προπολεμικό γίγνεσθαι.

Μια ακόμη μιλιταριστική οργάνωση υπήρξε και ο ΣΑΝ(Σύνδεσμος Αξιωματικών Νέων). Κι αυτός είχε την ίδια καταγωγή με την ΕΝΑ. Είχε στηθεί από μοναρχικούς αποφοίτους της σχολής Ευελπίδων. Η δράση της συγκεκριμένης οργάνωσης ήταν γνωστή στους Βρετανούς και είχε ως άπώτερο στόχο την εκκαθάριση του στρατεύματος από αντιβασιλικούς αξιωματικούς.

Σημαντικό είναι να τονίσουμε ότι την περίοδο που εξετάζουμε η Κατοχή και η Αντίσταση αποσιωπώνται στους πολιτικούς λόγους των αρχηγών των κομμάτων. Η δράση του ΕΑΜ αλλά και του ΕΔΕΣ δεν μνημονεύονται στην μετεμφυλιακή Ελλάδα. Η Δεξιά λειτουργεί στα πλαίσια μόνο των παρακρατικών μηχανισμών σε περιόδους πολιτικών τριγμών. Ιδεολογικά η Δεξιά παρακάμπτει το παρελθόν της όσον αφορά την περίοδο της Αντίστασης διότι οι περισσότεροι από τους προπολεμικούς πολιτικούς δεν είχαν λάβει

συμμετοχή σε αυτήν. Έπειτα η Δεξιά συνεργάστηκε με τον κατακτητή σε στρατιωτικό επίπεδο. Τα Τάγματα Ασφαλείας είχαν ενεργό δράση την περίοδο της Κατοχής. Αυτό από μόνο του δυσχεραίνει την Δεξιά στη δημιουργία του οικοδομήματος της εθνικοφροσύνης το οποίο μετεμφυλιακά θέλει να φτιάξει. Καταλήγοντας, το παρελθόν πρέπει να λησμονηθεί με κάθε τρόπο. Ειδικά την περίοδο που εξετάζουμε η παρελθοντολογία φαίνεται να μην ωφελεί τους πολιτικούς αρχηγούς.

Για να επανέλθουμε τώρα, η δημιουργία του ΙΔΕΑ συντελέστηκε τον Οκτώβριο του 1944 στην Αθήνα. Ο ρόλος του είναι «διαίτερος για την οργάνωση του μεταπολεμικού ελληνικού κράτους».³⁹ Ο ίδιος ο Παπάγος θα πει για τον ΙΔΕΑ ότι «δημιουργήθηκε ως πατριωτική οργάνωση η οποία έπαυσε να υφίσταται από όταν ανέλαβα την αρχιστρατηγία».⁴⁰ Αυτό δεν μπορεί χρονικά να επιβεβαιωθεί αν λάβει κανείς υπόψη του το κίνημα που εκδηλώθηκε στις 30 Μαΐου 1951 με την παραίτηση του Παπάγου από την αρχιστρατηγία και που μόνο ο ίδιος μπόρεσε να το σταματήσει όπως θα δούμε παρακάτω. Ο ΙΔΕΑ στους κόλπους του συμπεριλαμβάνει και αξιωματικούς των Ταγμάτων Ασφαλείας που έδρασαν κατά τη διάρκεια της Κατοχής. Αμέσως μετά την Απελευθέρωση, στελέχη του ΕΝΑ μαζί με αξιωματικούς της Τρίαινας(ακροδεξιά ομάδα στρατιωτικών) σχημάτισαν τον ΙΔΕΑ. Ειδικά μετά τη Συμφωνία της Βάρκιζας συστάθηκαν «δέσμες» σε όλα τα στρατιωτικά συγκροτήματα. Όπως αναφέρει ο Χαραλάμης το στοιχείο που τον διαφοροποιούσε από τις μαζικές φασιστικές οργανώσεις ήταν η έμφαση του στην ταξική αποκλειστικότητα, ήταν μια οργάνωση γόνων αστικών νοικοκυριών, που δεν είχαν καμιά διάθεση να αναμειχτούν με κοινωνικά κατώτερους. Και συνεχίζει «η κορωνίδα στο ιεραρχικό σύμπαν του νου τους ήταν το σώμα των Ελλήνων αξιωματικών, κι έβλεπαν την ένταξη σε αυτό εθνικά υπόπτων στοιχείων περίπου σαν νόθευση της άριας φυλής με παρακατιανό

---

³⁹Δ. Χαραλάμης, *ο.π.*), σελ. 35.

⁴⁰ *Αγρόπολις*, 20-1-52, Συλλογή Ιστορικών Κειμηλίων(αρχεία) Αναστάσιου Κανελλόπουλου, Ίδρυμα Κωνσταντίνος Γ. Καραμανλής, Αθήνα

αίμα».⁴¹ Οι γενικές γραμμές, οι στόχοι και επίτευξη τους εκ μέρους του ΙΔΕΑ, διατυπώνονται μέσα από τα απόρρητα έγγραφα του που ήρθαν στο φώς της δημοσιότητας από άρθρο της εφημερίδος *Ελευθερίας* :

α) Να οργανωθούμε τάχιστα με κέντρο την Αθήνα και με νήματα σε όλη την Ελλάδα.

β) Οι αρχηγοί θα πρέπει να παρακολουθούν κάθε κίνηση των μελών.

γ) Οι ασύρματοι και τα τηλέφωνα θα χρησιμοποιούνται από τα μέλη για το σκοπό της μετάβασης διαταγών και με κρυπτογραφικό λεξικό για σοβαρές υποθέσεις.

δ) Την ίδρυση δεσμικού τμήματος το οποίο θα αναλαμβάνει τη δολοφονία κάθε επιζήμιου προσώπου που ζημιώνει τον αγώνα και προδίδει το έθνος.

Η ίδρυση του Ελληνικού Συναγερμού τοποθετείται χρονικά στις 6-08-51 με τη δημοσίευση της εγκύκλιου διαταγής του στρατιωτικού συνδέσμου που προδίδει στην δημοσιότητα, τους σκοπούς του ΙΔΕΑ και τους τρόπους επίτευξής τους:

1) Σωτηρία της πατρίδας

2) Εξυγίανση της κρατικής μηχανής

3) Ανασυγκρότηση και εξυγίανση των ενόπλων δυνάμεων.

4) Αποκατάσταση των πληγέντων από την κομμουνιστική ανταρσία

5) Αμοιβή των διακριθέντων στον αγώνα κατά της ανταρσίας.

6) Επιβολή κυρώσεων στους δοσίλογους, συνοδοιπόρους, προδότες, κομμουνιστές και καταχραστές του δημοσίου πλούτου.

7) Δικαιότερη κατανομή των αγαθών και σημαντική βελτίωση των όρων της ζωής των εργαζομένων.

Όλες αυτές οι θέσεις θα μείνουν γνωστές ως ο «Επτάλογος» του ΙΔΕΑ.⁴²

Σε επιφανειακό επίπεδο ανάλυσης, θα λέγαμε ότι άμεσο στόχο είχε την διαφύλαξη μιας συντηρητικής δομής του κράτους. Από τη αρχή, διαπνέεται

---

⁴¹ Ο.π.

⁴² *Ελευθερία*, 08-08-51, κύριο άρθρο « Σκοποί και τρόποι επίτευξης του ΙΔΕΑ», Α.Φ.2114. Το καταστατικό αυτό φέρει υπογραφή της 14^{ης} Ιουλίου 1949.

από το πνεύμα του φασισμού. Μιλά από την εισαγωγή του ήδη για το μέλλον της Ελλάδος, μιας «Μεγάλης Ελλάδος», ένα όραμα που έχει πάψει να υπάρχει ήδη από το 1922 με την Μικρασιατική Καταστροφή. Η «συνωμοσία» της Αριστεράς και η επιθυμία της για την ένταξη της Ελλάδας στο αντίπαλο δέος επισημαίνεται από την αρχή.

Η σωτηρία της πατρίδας το 1944, χρονιά ίδρυσης του ΙΔΕΑ, δε τίθεται υπό αμφισβήτηση καθώς οι γερμανικές δυνάμεις υποχωρούν μέρα με τη μέρα. Εδώ μάλλον πρόκειται για μια σωτηρία της χώρας από τον κομμουνισμό ο οποίος σε διεθνές επίπεδο αποπνέει μεγάλη ανασφάλεια και φόβο, ειδικά τη χρονιά αυτή που από κάποιους θεωρείτο ορόσημο της όξυνσης του Ψυχρού Πολέμου μεταξύ Σοβιετικής Ένωσης και Η.Π.Α. Επιπροσθέτως το 1944, η μάχη του Δεκέμβρη σηματοδοτεί την αρχή της λεγόμενης Λευκής Τρομοκρατίας που θύματα είχε τα μέλη του ΕΑΜ αλλά και όλους όσους τολμούσαν να είναι φιλικά προσκείμενοι στο ΚΚΕ. Συνεπώς, η εξυγίανση της κρατικής μηχανής και των Ενόπλων Δυνάμεων σινοπό είχε την εκκαθάριση του δημόσιου τομέα από κάποιους μη «νομιμόφρονες» πολίτες.

Μεγάλη προσοχή πρέπει να δοθεί στη θέση «περί αποκατάστασης των πληγέντων από την κομμουνιστική ανταρσία». Σ' αυτό το σημείο ο Πόλεμος ο οποίος κόστισε τεράστιο ανθρώπινο δυναμικό τίθεται στο περιθώριο, αποσιωπάται η συμβολή του ΕΑΜ και του στρατού του, του ΕΛΑΣ στην Αντίσταση, διαφαίνεται ότι το ΕΑΜ συσπείρωνε μόνο μέλη που ήταν ευνοϊκά διακείμενα απέναντι στο ΚΚΕ. Οι δύο τελευταίοι σκοποί του ΙΔΕΑ στόχο έχουν και πάλι τους κομμουνιστές και τους συνοδοιπόρους τους. Όσον αφορά την τιμωρία των δωσίλογων μάλλον δεν εναπόκεινται στην πραγματικότητα καθώς τον ΙΔΕΑ στελέχωσαν αξιωματικοί των Ταγμάτων Ασφαλείας. Τέλος, βελτίωση των όρων της ζωής των εργαζομένων δεν μπορεί να ληφθεί υπόψη γενικευμένα την περίοδο αυτή εξαιτίας της Λευκής Τρομοκρατίας. Ο ΙΔΕΑ σε συνάρτηση με τη βρετανική και κατόπιν αμερικανική στρατιωτική και οικονομική βοήθεια, «υπήρξε ο ουσιαστικός εκφραστής της αστικής

στρατηγικής εγκαθίδρυσης της ταξικής εξουσίας»⁴³. Η επιβολή αυτή του ΙΔΕΑ, «αφορούσε όλο το πλέγμα της οργάνωσης της εξουσίας».⁴⁴ Ειδικά μετά τον Εμφύλιο ο στρατός λαμβάνει την θέση που του αξίζει, διότι σε αυτόν «στηρίχθηκε η αναδιοργάνωση του αστικού κράτους». Ο στρατός ως κατασταλτικός μηχανισμός έχει εξέχουσα θέση στην ελληνική κοινωνία κι αυτό διότι διαφύλαξε τη θέση της αστικής τάξης από την ανταρσία. Δεν είναι ακραία η σημείωση του Χαραλάμπη ότι «η Ελλάδα στα τέλη της δεκαετίας του 1940 ήταν μια λανθάνουσα στρατιωτική δικτατορία».⁴⁵

Έπειτα, οι Η.Π.Α γνώριζαν την ύπαρξη της οργάνωσης. Αυτή η μυστική συνωμοσία ευνοούσε και τις δύο πλευρές. Από την μια ο ΙΔΕΑ έπρεπε να κάνει γνωστή την ύπαρξη του ως κήρυκας των συμφερόντων των Η.Π.Α και από την άλλη η αμερικανική πλευρά να καλύπτει και να ανέχεται την ύπαρξη του. Τα συμφέροντα, η οικονομική βοήθεια δια μέσου του σχεδίου Μάρσαλ, η άμεση λήξη του Εμφυλίου μετά την είσοδο του Παπάγου ως «κυβερνήτη της εξόρμησης», έκανε τον ΙΔΕΑ πρόμαχο της ιεραρχίας των κοινωνικών δομών και τάξεων της χώρας. Η πολιτική εξουσία δεν έχει απογαλακτιστεί από την αμερικανική παρέμβαση τηρεί κυρίως μια παθητική στάση στα τεκταινόμενα.

Σε αυτό το σημείο, πρέπει να διευκρινίσουμε τη στάση του Στρατάρχη και τη θέση του απέναντι σε αυτή την οργάνωση. *Ο στρατός αποτελεί «σάρκα εκ της σαρκός και οστό εκ των οστών του ελληνικού λαού»*⁴⁶. Επί κυβερνήσεως Θεμιστοκλή Σοφούλη, ο ΙΔΕΑ πιέζει να αναλάβει την αρχιστρατηγία ο Παπάγος. Ο τελευταίος είχε περάσει στο υποσυνείδητο του στρατεύματος ως αναντικατάστατος, μέγας, απαραίτητος, ισχυρός, ικανός, η ελπίδα και το στήριγμα του έθνους, ο ιδεώδης κυβερνήτης. Τα επίθετα αυτά αποτυπώνονται στον Τύπο της εποχής και καταλήγουν στην θεοποίηση του Στρατάρχη που φτάνει στο να λαμβάνει μεταφυσικές ικανότητες. Όποιος *«τολμούσε να αμφιβάλει για την ιερότητα του προσώπου του ήταν σαν να αμφέβαλλε για την ιερότητα*

---

⁴³ Χαραλάμπης, ο.π., σελ. 36.

⁴⁴ Ο.π.

⁴⁵ Ο.π. σελ. 227.

⁴⁶ *Ελευθερία*, 10-08-52, κύριο άρθρο, «ο Βασιλεύς Παύλος διέλυσε τον ΙΔΕΑ», Α.Φ. 2116.

του στρατού»⁴⁷. Έτσι , από το 1947, ο Παπάγος θα έλθει σε άμεση επαφή με τον ΙΔΕΑ και θα γνωρίζει τους σκοπούς του. Ο ΙΔΕΑ θα θεοποιήσει τη μορφή του Στρατάρχη και τη νύχτα της 30/31 Μαΐου του 1951- όπως θα αναλυθεί διεξοδικά παρακάτω- θα στραφεί προς αυτόν θέτοντας υπό αμφισβήτηση τη δημοκρατία. Η σχέση των δύο παραπάνω υπήρξε αμφίδρομη καθώς ο ίδιος χρησιμοποίησε και είδε το στρατό σαν μέσο ικανοποίησης των πολιτικών του φιλοδοξιών, αλλά και οι ανώτατοι αξιωματικοί τον ίδιο ως μέσο της παγίωσης των εξουσιών τους.

Η οριστική όμως «θεοποίηση» του Παπάγου θα έρθει στις 17/10/49 ημερομηνία που ψηφίστηκε νομοθετικό διάταγμα στη Βουλή το οποίο ανέφερε: *«Τιμής ένεκεν λόγω των ύψιστων υπηρεσιών ως προσηνεργεν εις τη μαχόμενην Πατρίδα ο στρατηγός Α. Παπάγος, υπο την ανώτατην ηγεσίαν του οποίου αι ένοπλαι ημών δυνάμεις ετίμησαν κατ'επανάληψιν τα ελληνικά όπλα και κατήγαγον περιλάμπρους νίκας, επιτρέπεται όπως δια βασιλικού διατάγματος προκαλούμενου υπο υπουργού στρατιωτικών, απονεμηθεί εις αυτόν το αξίωμα του στρατάρχου του ελληνικού στρατού»*.⁴⁸

Ο τίτλος που απονεμήθηκε στον «σωτήρα» του έθνους Παπάγο θα είναι αρκετός μαζί με τη στραταρχική ράβδο για να προσδώσει ανεκτίμητη θέση στον κάτοχο του. Το επιστέγασμα της αναγνώρισης θα έλθει τον Απρίλιο του 1950 όταν θα ιδρυθεί το Υπουργείο Εθνικής Άμυνας και θα είναι ο ίδιος ο πρώτος οργανωτής του. Από τούδε και στο εξής ο πολιτικός κόσμος θα διακατέχεται από τους «παπαγομανείς» και «παπαγοφοβικούς» που θα διχάσουν τον παλαιοκομματισμό σε δύο στρατόπεδα, δύο «κλίκες». Για τον ίδιο τον Παπάγο όλα αυτά σημαίνουν «το τέρμα της στρατιωτικής του δράσης με ένα «κίνημα» αφού «η αρχή της πολιτικής σταδιοδρομίας δόθηκε με ένα πραξικόπημα».⁴⁹ Η κάθοδος του Στρατάρχη στην πολιτική όπως θα πει ο ίδιος συνοψίζεται στο εξής: *«δεν αρχίζω πολιτική σταδιοδρομία αλλά τερματίζω την εθνική*

⁴⁷ *Δημοκρατικός Τύπος*, 3-06-51, Α.Φ.69, *Έτος Β'.

⁴⁸ *Το Βήμα*, 18-10-49.

⁴⁹ *Ελευθερία*, 1-05-51, Α.Φ. 2107.

μου αποστολή και θα την τερματίσω όταν προσφέρω υπηρεσία στο έθνος και όχι όταν εξυπηρετήσω Κόμμα».⁵⁰

6. Η πρώτη απειλή της πολιτικής σταθερότητας

---

⁵⁰ *Εθνικός κήρυξ* 13-11-1952, Συλλογή Ιστορικών Κειμηλίων(αρχεία) Αναστάσιου Κανελλόπουλου, Ίδρυμα Κωνσταντίνος Γ. Καραμανλής, Αθήνα

Η κυβέρνηση συνεργασίας Φιλελευθέρων, Λαϊκών, Κανελλόπουλου υπό την ηγεσία του Διομήδη μετρούσε έξι μήνες και πέντε μέρες όταν ο Βενιζέλος απρόοπτα υπέβαλε την παραίτηση του. Ο Βενιζέλος στην επιστολή του αναφέρει ότι οδηγήθηκε σε αυτή την απόφαση εξαιτίας της συμπεριφοράς του Τσαλδάρη, ο οποίος πριν την διάλυση της Βουλής ξεκίνησε την προεκλογική του περιοδεία. Συγχρόνως, ο Στρατάρχης ανακοίνωσε κι αυτός την παραίτηση του, διότι θεώρησε το πρόσωπο του θιγμένο από κάποιες φράσεις του Τσαλδάρη σε προεκλογικό του λόγο, στην Τρίπολη. Η διαδοχή των παραιτήσεων ολοκληρώθηκε με την παραίτηση Κανελλόπουλου, Υπουργού Στρατιωτικών τότε. Λίγο αργότερα και ο ίδιος ο Διομήδης, υπέβαλε την παραίτηση της κυβέρνησής του στο Βασιλιά.

Κι ενώ όλοι του πολιτικού σχήματος εκτός του Τσαλδάρη προσπαθούσαν να πείσουν τον Παπάγο να ανακαλέσει την παραίτηση του, ο ίδιος ήταν αμετάκλητος. Το πρόσωπο του είχε θιχτεί έμμεσα από τον πρόεδρο του Λαϊκού Κόμματος, ο οποίος είχε αναφέρει: *«υπάρχουν άνθρωποι οι οποίοι αναμφισβήτητα προσέφεραν υπηρεσία στον αγώνα. Αλλά αν προχωρήσουν κι αλλού, θα προκαλέσουν ζημιά στον τόπο»*⁵¹. Η δήλωση αυτή, παράλληλα με την γενική απέχθεια του αντιπροέδρου κυβερνήσεως Διομήδη, την οποία εκδηλώνει σε τακτική βάση δια μέσου υπαινιγμών, αναγκάζουν τον Στρατάρχη να διαμαρτυρηθεί. Κι ενώ η θέση του *«προϋποθέτει στενότερη συνεργασία με την κυβέρνηση, φύσεως πλήρους ειλικρίνειας και ευθύτητας»*⁵² σε αυτή την ιστορική συγκυρία υπάρχει «διάσταση» μεταξύ των δύο πλευρών.

Ο Κανελλόπουλος, δήλωσε ότι, η παραίτηση του μεταφράζεται ως στήριξη στον Αρχιστράτηγο. Ο ίδιος ο Τσαλδάρης, θεωρεί ότι πρόκειται για «πλεκτάνη» και σε καμία περίπτωση δεν επιβεβαιώνει την κατηγορία που του προσάπτουν. Μιλά για μια σκηνοθετημένη ενέργεια για να δικαιολογήσει την αποχώρησή του από το στράτευμα και την από καιρό σχεδιασμένη είσοδο του

---

⁵¹ *Ελευθερία*, 6-1-50, Α.Φ.1643

⁵² Ο.π., Λόγια του Παπάγου.

στην πολιτική με τους συνεργάτες του Μαρκεζίνη και άλλους της λεγόμενης «συνάξεως».

Η αμερικανική πλευρά εκδηλώνει ιδιαίτερο ενδιαφέρον σ' αυτή την κρίση, κυρίως για τις πολιτικές εξελίξεις που μπορεί να προκαλέσει η παραίτηση του Παπάγου και την ενδεχόμενη ως τότε ανάμειξη του στον πολιτικό αγώνα. Μέχρι εκείνη τη στιγμή οι αμερικανικοί κύκλοι δεν ευνοούν την κάθοδο του στην πολιτική σκηνή. Ο ίδιος ο Βασιλιάς δέχεται τις παραιτήσεις και προτάσσει τη λύση Θεοτόκη. Την επόμενη μέρα, αυτή η λύση θα δοθεί στη δημοσιότητα και η κυβέρνηση θα λάβει δράση ως μια υπερεσιακή κυβέρνηση με εντολή να διαλύσει την Βουλή και να προκηρύξει νέες εκλογές. Ο Θεοτόκης, ερχόμενος από την Κέρκυρα αεροπορικώς με το ειδικό στρατιωτικό αεροπλάνο το οποίο απεστάλη εν αγνοία του Υπουργού Αεροπορίας για να τον φέρει στην Αθήνα, ήρθε αμέσως στα Ανάκτορα για να συμφωνήσει δια προσώπου με το Βασιλιά. Οι επόμενες εκλογές θα προκηρυχθούν για τις 19 Φεβρουαρίου του 1951. Όμως, δεν είχαν υπολογίσει την απεργία των εργατών του Τύπου, που κράτησε μέχρι τις 25 Φεβρουαρίου και είχε συνολική διάρκεια ενός μήνα και που τελικά δεν βοήθησε στον προεκλογικό τους αγώνα και την ανακοίνωση των πολιτικών τους προγραμμάτων. Οι εκλογές τελικά, εξαιτίας της απεργίας και των διαπραγματεύσεων που είχε να κάνει με το εκλογικό σύστημα, αναβλήθηκαν και ορίστηκαν ως ημερομηνία διεξαγωγής τους, η 5^η Μαρτίου 1950.

Η «Ελευθερία», θα γράψει στις 7 Ιανουαρίου σε τίτλο «σκοπός της συνάξεως η επιβολή του Παπάγου».⁵³ Έτσι, η ανάθεση της κυβέρνησης σε ένα παλιό αυλικό και επίλεκτο μέλος της «συνάξεως» προκάλεσε «κατάπληξη στον πολιτικό κόσμο»⁵⁴. Ο πολιτικοί κύκλοι, φοβούνται την «απόπειρα πραξικοπηματικής καθιέρωσης πλειοψηφικού για να διευκολυνθεί η κάθοδος του Παπάγου στις εκλογές, η οποία δεν μετριάζεται από το γεγονός ότι ο στρατάρχης ανακάλεσε την παραίτηση του.

---

⁵³ *Ελευθερία*, 7-1-50, Α.Φ. 1644.

⁵⁴ Ο.π.

Γιατί σκοπός ήταν να ενισχυθεί η νεοπαγής κυβέρνηση εμφανιζόμενου του Παπάγου υποστηριζόμενο αυτής και θέτοντας το κύρος του στην υπηρεσία της».⁵⁵

Η ώρα του Παπάγου δεν έχει έρθει. Αν και ο αμερικανός τότε πρεσβευτής Γιραϊντνι θεωρούσε πάντα το Στρατάρχη ύποπτο για την επιβολή δικτατορίας, η αμερικανική πολιτική, ο πρόεδρος Τρούμαν και η κυβέρνηση του, εκείνη την εποχή προσπαθούσαν «να πείσουν όλο τον κόσμο ότι στην χώρα μας δεν διέθεταν τα δολάρια τους για να υποστηρίξουν ένα μοναρχοφασιστικό, αλλά ένα δημοκρατικό καθεστώς».⁵⁶

Η νευρική θα σημάνει από το βράδυ της 29 Μαΐου του 1951. Ο Βασιλιάς και η κυβέρνηση Βενιζέλου προσπάθησαν ανεπιτυχώς να αλλάξουν τις προθέσεις και τις αποφάσεις του Στρατάρχη. Οι λόγοι υγείας όμως που προβάλλει ο ίδιος δεν αφήνουν περιθώρια ελπίδας επιστροφής στο στράτευμα. Το περίεργο είναι ότι ο ίδιος επέστρεψε από την περιοδεία του που άμεσο στόχο είχε την επιτήρηση των ενόπλων δυνάμεων κι αυτό έδειχνε έναν άνθρωπο μάλλον υγιή. Η παραίτηση προκαλεί έκπληξη και σύμφωνα με τα λεγόμενα των εφημερίδων δεν αναμενόταν σε καμιά περίπτωση. Όπως θα γράψει ο μελλοντικός υπουργός δημοσίων έργων Κ. Καραμανλής για την παραίτηση του Στρατάρχη *«ο πολιτικός κόσμος το παρήλθε εν σιγή, σαν να μην συνέβη τίποτε. Το γεγονός ότι τα ασήμαντα περιστατικά δημιουργούν ολόκληρα ζητήματα, ενώ αντιθέτως άλλα, τα οποία θα μπορούσαν να αναστατώσουν την χώρα, η βουλή τα παρέρχεται εν σιγή, είναι ένα δείγμα ότι το πολίτευμα μας δεν λειτουργεί φυσιολογικά»*.⁵⁷

Το Βήμα το οποίο συνδέθηκε παραδοσιακά και υποστήριξε τις κυβερνήσεις του Κέντρου την προεκλογική περίοδο του 1952 έκανε στροφή υποστηρίζοντας την «κίνηση» Παπάγου. Χαρακτηριστικά είναι τα λόγια του Κ.

---

⁵⁵ Ο.π.

⁵⁶ Σ. Λιναρδάτος, *Από τον εμφύλιο στη χούντα*, Α' (1949-1952) (Αθήνα: Παπαζήση, 1977), σελ. 70.

⁵⁷ Κ. Καραμανλής, *Αρχείο, γεγονότα, Κείμενα: η πρώτη μεταπολεμική δεκαετία*, Αθήνα: Ίδρυμα Κωνσταντίνος Γ. Καραμανλής 1992-1997 σελ. 143.

Καραμανλή: «στο θρίαμβο του 1952 συνέβαλε και το γεγονός ότι ένα μέρος του Κέντρου με επικεφαλής το δημοσιογραφικό συγκρότημα του Λαμπράκη, απογοητευμένο από την αλλοπρόσαλλη πολιτική της πολυκεφάλου ηγεσίας του, ετάχθη υπέρ του συναγερμού».⁵⁸ Σε κύριο άρθρο του το Βήμα την 1^η Ιουνίου θα πλάσει ένα εξιδανικευμένο προφίλ του Στρατάρχη και θα διαβεβαιώσει ότι αποκλείονται πολιτικό-στρατιωτικοί λόγοι που μιλούν για παραίτηση με σιοπό την ανάμειξη στην πολιτική. Συμπληρώνει: «σοβαρή αιτία ανάγκασε τον στρατάρχη να υποβάλει την παραίτηση του, η οποία αποτελεί εκδήλωση βαθύτερας κρίσεως. Η παραίτηση θεωρείται ως το πλέον σημαντικό γεγονός των τελευταίων ετών, προβλέπεται δε ότι οι συνέπειες του δεν είναι δυνατόν να εξαιρεθούν από τη μια μέρα στην άλλη»⁵⁹.

Στις 30 Μαΐου, εκδηλώνεται απόπειρα πραξικοπήματος μέσα από ένα γενικευμένο κίνημα του ΙΔΕΑ, ως αντιπερισπασμό στην παραίτηση του Στρατάρχη, η οποία κατά την εκδοχή των κινήματιών είχε να κάνει με την σύγκρουση του Παπάγου με τα Ανάκτορα και την απογοήτευση που διαπέρασε τον πρώτο. Οι θερμοί υποστηρικτές, θα οργανωθούν γιατί «η δημοκρατία, οι τύχες και οι ελευθερίες του λαού βρίσκονται στο έλεος ενός ατόμου».⁶⁰ Απαλλαγμένος ο Παπάγος από κάθε είδους κοινοβουλευτικό έλεγχο, κρατούσε στα χέρια του μια πρωτοφανή εξουσία, η οποία θα μπορούσε σαφώς να δικαιολογηθεί μόνο σε κατάσταση πολέμου. Έτσι, στην πραγματικότητα «μπορούσε να ενεργήσει κατά βούληση χωρίς να είναι υπόλογος σε κανέναν»⁶¹. Ο νόμος περί ενοποίησης των ενόπλων δυνάμεων έκανε τον Στρατάρχη να συγκεντρώσει μια εκρηκτική δύναμη στα χέρια του.

Ο μύθος γύρω από το πρόσωπο του σφυρηλατούνταν συνεχώς από την ολιγαρχία η οποία «είχε την ευχέρεια να μετουσιώσει την κατάλληλη στιγμή τον Παπάγο σε πολιτική δύναμη, με κοινοβουλευτική επίφαση»⁶². Ο Παπάγος θα κληθεί το βράδυ εκείνο να κατευνάσει την απόπειρα πραξικοπήματος του στρατού, η

---

⁵⁸ Αρχείο Κωνσταντίνου Καραμανλή, Φάκελος 383, Ίδρυμα Κωνσταντίνος Γ. Καραμανλής, Αθήνα.

⁵⁹ Το Βήμα, 1-06-51, Α.Φ.1843.

⁶⁰ Ο.π.

⁶¹ Το Βήμα, 3-6-51, Α.Φ.1841.

⁶² Ο.π.

οποία μπορεί μόνο να παύσει με την επέμβαση του και αυτό δείχνει την πλήρη υποταγή στο πρόσωπο του την ύστατη στιγμή. «Η απόπειρα απέτυχε όχι γιατί η πολιτική εξουσία ελέγχει την κατάσταση, ούτε γιατί ο στρατιωτικός παράγοντας ήταν αδύναμος, απέτυχε γιατί δε θέλησε ο Παπάγος να επιτύχει».⁶³ Στις 4:30 τα ξημερώματα, ομάδα αξιωματικών μετέβη στους θαλάμους του ραδιοφωνικού σταθμού Αθηνών και ζήτησε να διακοπούν όλες οι εκπομπές. Στο μεταξύ το πραξικόπημα είχε ήδη εκδηλωθεί στην ΑΣΔΑΝ και στις άλλες στρατιωτικές υπηρεσίες. Η ανώτατη ηγεσία του στρατεύματος αντέδρασε και ο διοικητής της ΑΣΔΑΝ ενημέρωσε αμέσως τον Αρχιστράτηγο για το πραξικόπημα. Η φωνή του Παπάγου δια μέσου του τηλεφώνου- από το σπίτι του στην Εκάλη- δεν ήταν αρκετή για να σταματήσει τις εκδηλώσεις ανταρσίας στο στράτευμα, πράγμα που τον ανάγκασε να μετέβη άμεσα στο Γενικό Επιτελείο Στρατού. Εκεί συνάντησε τους υποστράτηγους και διέταξε άμεσα να πειθαρχήσουν στις εντολές του. Στις 7:00 το πρωί, συνελήφθησαν οι πρωταίτιοι της «επανάστασης». Στις 8:00, το ΑΣΔΑΝ κάνει λόγο, περί αναρχικών στοιχείων και εκθέτει τα έκτακτα στρατιωτικά μέτρα για την καταστολή αυτών. Αυτά(τα αναρχικά στοιχεία), επωφελήθησαν από την παραίτηση του Στρατάρχη και δημιούργησαν ταραχές στο στράτευμα σύμφωνα με επίσημη ανακοίνωση του ΑΣΔΑΝ.

Με βάση τις καταθέσεις στον ανακριτή μελών του ΙΔΕΑ, γίνεται αντιληπτό ότι η οργάνωση είχε σάρια και οστά και ενεργό δράση στο πολιτικό τοπίο. Ο ΙΔΕΑ άγγιζε τα 4.500 μέλη και δεν έπαψε ποτέ να υφίσταται και να προπαγανδίζει με στόχο την είσοδο νέων μελών στους κόλπους του κινήματος. Το συμβούλιο, των αξιωματικών, σιεπτόμενο την απόφαση του Στρατάρχη να απομακρυνθεί, αποφάσισε στις 30 Μαΐου «να τον επισκεφτεί στην Εκάλη και να τον μεταπείσει, στη πορεία να επισκεφτεί και τον Βενιζέλο και να τον παρακαλέσει να μην δεχτεί την παραίτηση του αλλά να επιμείνει στην ανάκληση τη».⁶⁴ Όντως μετέβησαν στην οικεία του, οι αντιστράτηγος Γρηγορόπουλος αρχηγός

⁶³ Δημοκρατικός Τύπος, 3-6-51, Α.Φ.69.

⁶⁴ Ελευθερία, 1-1-51, Α. Φ. 2056

ΓΕΕΘΑ, ο Τσιγγούνης αρχηγός Β' Σώματος στρατού μετέπειτα πρώτος Διοικητής της Α' στρατιάς και τελικώς επί κυβερνήσεως Παπάγου διορίστηκε ως αρχηγός του ΓΕΣ και ο Τσακαλώτος αρχηγός του ΓΕΣ και τον παρακαλούσαν με επιμονή και φορτιότητα να ανακαλέσει. Η επίσκεψη στη συνέχεια στον πρωθυπουργό δε μπόρεσε να μετατρέψει το άχαρο πλάνο παρά μόνο να του απαιτήσουν να αναβάλει για μια μέρα την ανακοίνωση της παραίτησης του. Ο Στρατάρχης, υπήρξε ανένδοτος στην απόφαση της παραίτησής του ή έστω της καθυστέρησης της. Έτσι, το ίδιο βράδυ ο ραδιοφωνικός σταθμός Αθηνών ανακοίνωσε την παραίτηση. Ο λόγος δε μπορούσε να γίνει δεκτός εύκολα από το συγκινημένο στράτευμα. Συνεπώς, οι αξιωματικοί, οι οποίοι σύμφωνα με την ανάκριση ανήκαν στην οργάνωση του ΙΔΕΑ και ήταν μέλη της διοικήσεώς του, ως μέσο εκβιασμού συγκεντρώθηκαν αρχικά στο ΓΕΣ, και αποφάσισαν να κινηθούν και να καταλάβουν σημαντικές στρατιωτικές θέσεις στην Αθήνα. Ο ταξίαρχος Χρηστέας, με κριτήρια που δεν ήταν γνωστά στην αρχή ξεκίνησε να καλεί στο ΓΕΣ αξιωματικούς προς συνάντηση. Σύμφωνα με την κατάθεση του Βασιλόπουλου το κριτήριο ήταν να είναι μέλη του ΙΔΕΑ και αξιωματικοί που είχαν υπό τις διαταγές τους τα τμήματα που κατέλαβαν. Τελικώς, οι λόχοι κινήθηκαν προς σημαντικές στρατηγικές θέσεις. Ζητήθηκαν να μετέχουν και τα τεθωρακισμένα αλλά δεν ήταν εφικτό εξαιτίας της άρνησης του διοικητού τους. Ο στρατός βρισκόταν σε κίνηση για να προστατεύσει τον στρατάρχη, επειδή ο Παπάγος «εξωθήθη σε παραίτηση», κατά τα λεγόμενα του Χρηστέα. Η συνέχεια όπως αναφέραμε είναι ήδη γνωστή. Αρκούσε η παρουσία του ίδιου του Παπάγου για να αποτρέψει τους κινηματίες από το πραξικόπημα και να τους θέσει στη διάθεση του.

Η διεξοδική αναφορά στο περιστατικό γίνεται για να δείξει κατά πόσο μπορούσαν να λειτουργήσουν οι δημοκρατικοί θεσμοί στην μετεμφυλιακή πραγματικότητα. Κατά πόσο ο στρατός θα μπορούσε να μείνει ανενεργός στα πολιτικά δρώμενα της εποχής. Και τελικά κατά πόσο θα μπορούσε να

επιτευχθεί η λεγόμενη «λήθη» του παρελθόντος και ο οραματισμός σε ένα μέλλον χωρίς πολιτικές έριδες και παρελθοντολογία. Η απόπειρα αυτή ουσιαστικά απέτυχε *«όχι γιατί η πολιτική εξουσία ελέγχει την κατάσταση, ούτε γιατί ο στρατιωτικός παράγοντας ήταν αδύναμος, απέτυχε γιατί δε θέλησε ο Παπάγος να επιτύχει»*.⁶⁵

Από την άλλη δεν πρέπει να λησμονηθεί η θέση των Η.Π.Α. εκείνη τη χρονική στιγμή η οποία ήταν αρκετά δύσκολη. Εκείνες τις μέρες διεξάγονταν στην Αθήνα ελληνοτουρκικές στρατιωτικές διαπραγματεύσεις. Αυτό έκανε την ατμόσφαιρα ηλεκτρισμένη αφού κάθε αλλαγή ισορροπίας στον πολιτικό και στρατιωτικό στίβο θα αποτελούσε ένα πλήγμα το οποίο θα κλονίζε την ισορροπία δυνάμεων στο εσωτερικό της χώρας συνεπώς και την θέση των Η.Π.Α σε μια δύσκολη ιστορική συγκυρία της εποχής. Οι προσπάθειες για να μεταπείσουν τον Παπάγο για αλλαγή πλευσης και επιστροφής στο στράτευμα θα ενταθούν, αλλά θα είναι ατελέσφορες.

Τελικά, το κίνημα του ΙΔΕΑ αμνηστεύτηκε με την εμπλοκή και των Η.Π.Α και συγκεκριμένα του πρεσβευτή Πιουριφού ο οποίος εξέφρασε τον φόβο ότι τυχόν παραπομπή σε δίκη και ενδεχόμενη καταδίκη αριθμού αξιωματικών, θα μπορούσε να κλονίσει τη πειθαρχία και τη συνοχή του στρατεύματος. Έτσι, η κυβέρνηση δημοσίευσε το πόρισμα της ανάκρισης για το κίνημα μετά την παραπομπή των υπαιτίων σε δίκη παράλληλα όμως αμνήστευσε τα αδικήματα.

---

⁶⁵ Δημοκρατικός Τύπος, 3-6-51, Α.Φ.69.

7. Ο Αμερικανικός Παράγοντας

Ο Πιουριφού, θα επισπεύσει την επιστροφή του στη χώρα γιατί τα γεγονότα τρέχουν και κλονίζουν την θέση των Η.Π.Α. Αυτή τη ζημιά θα κληθεί να την επανορθώσει ο ίδιος. Η βαθύτατη αίσθηση που προκαλεί στους αμερικανικούς παράγοντες ο φόβος της μη τήρησης των υποχρεώσεων σχετικών με το ζήτημα της εισόδου της Ελλάδος στο ΝΑΤΟ θα κάνει τον πρεσβευτή εσπευσμένα να αναχωρήσει για την Ελλάδα με σκοπό την άμεση επιτήρηση της εσωτερικής αδυναμίας και της διαιρέσεως που προκαλεί το γεγονός. Εξάλλου, ο ίδιος ο Πιουριφού, σε λόγο του δύο μέρες πριν θα δηλώσει ότι: *«η Ελλάδα μπόρεσε το 1949 να εκκαθαρίσει το έδαφος της από την πανώλη του συμμοριτισμού, με κολοσιαία θυσία και ηρωική προσπάθεια[...]η σοβιετική απειλή εξακολουθεί να υφίσταται και αυτό αποκαλύφθηκε στην Κορέα[...]είναι γνωστό ότι η πενία παρέχει γόνιμο έδαφος στον κομμουνισμό[...]γι' αυτό η Ελλάδα πρέπει να βαδίσει στο δρόμο της αυτάρκειας[...]σήμερα ο κομμουνισμός καταφεύγει στη μέθοδο του μεγάλου ψεύδους εναντίον της Ελλάδος».*⁶⁶ Οι Η.Π.Α επομένως δεν μπορούν να μείνουν αδιάφορες για τα γεγονότα. Κλείνοντας το λόγο του ο πρεσβευτής αναφέρει: *«επειδή δαπανήθηκαν χρήματα και επειδή το ελληνικό πνεύμα είναι υπέροχο πρέπει να συνεργασθούμε».*⁶⁷ Η Ελλάδα ανταποκρίνεται σε αυτό το φιλοφρόνημα προικαταβολικά στέλνοντας Τάγμα το οποίο μάχεται στην Κορέα στο πλευρό των Η.Π.Α.

Συνοψίζοντας, και σε πρώτη ανάλυση όσον αφορά τη θέση των Η.Π.Α στα τεκταινόμενα, η αποχώρηση του Στρατάρχη αποτελεί έκδηλη προσβολή για τον τόπο αλλά και τα συμφέροντα τους. Οι φόβοι εκδηλώνονται κυρίως σε δύο επίπεδα. Αρχικά την ανησυχία μήπως οι ελληνικές Ένοπλες Δυνάμεις, επανέλθουν στο προηγούμενο καθεστώς των άνομων στρατιωτικο-πολιτικών μηχανορραφιών και επεμβάσεων με χαρακτηριστικό παράδειγμα τη νύχτα της

---

⁶⁶ Ο.π.

⁶⁷ Ο.π.

31 Μαΐου του 1951 εντός των τειχών του στρατού. Σε δεύτερο επίπεδο τίθεται το διεθνές κύρος των Η.Π.Α που έχει να κάνει με την επιβολή της στις χώρες που εποπτεύει.

Οι Αμερικανοί ανταποκριτές στην Αθήνα, όπως αναφέρεται στα *Νέα*, θα προσπαθήσουν να αναδείξουν τη σοβαρότητα της κατάστασης. Παρά τα συνεχόμενα γεύματα στην οικεία του Στρατάρχη στην Εκάλη και την άρνηση του να επιστρέψει να δώσει μια ανάσα ελπίδας στις 5 Ιουνίου αναφέρουν: «ελπίδες διευθέτησης του ζητήματος εκφράζονται από αμερικανούς παρατηρητές μετά την παραίτηση του προσωπικού της βασιλικής αυλής»⁶⁸. Σχετικά με την στάση της Αυλής, η οποία συντέλεσε στην παραίτηση του Παπάγου, ο Μέγας αυλάρχης σε αναφορά του στο βασιλιά ανέφερε: «επειδή κυκλοφορούν φήμες ότι η παραίτηση οφείλεται όχι σε λόγους υγείας αλλά σε εχθρική στάση της Αυλής, ο Μέγας αυλάρχης ευλαβώς ανακοινώνει την παραίτηση όλης της αυλής»⁶⁹. Οι παραιτήσεις διαδέχονται η μια μετά την άλλη και μάλιστα κατά την καλοκαιρινή περίοδο. Ο Βασιλιάς, δεν θα δεχθεί τις παραιτήσεις γιατί θα τονίσει ότι δεν πρόκειται για προσωπικό ζήτημα αλλά για μια προσωπική απόφαση αρχής του Παπάγου. Επιπροσθέτως, οι Αμερικανοί βλέπουν με δυσφορία και απογοήτευση τις δηλώσεις του Βενιζέλου και την ασυνέπεια του ειδικά με τη δήλωση του ότι, «η Ελλάδα δε πρόκειται να πεθάνει αν μείνει χωρίς τον Παπάγο». Όμως αυτή η βόμβα αποτελεί, «βαθύτατο έστω και όχι απολύτως ανεπανόρθωτο πλήγμα κατά της χώρας[...] ακόμη υφίστατο όλες οι δυνατότητες για την έγκαιρη και πλήρη επανόρθωση του κακού».⁷⁰ Το ζήτημα θα αργήσει να κλείσει, ενώ ωριμάζει καθημερινά η σκέψη ότι η πληγή μπορεί να επουλωθεί και η κατάσταση να ξεκαθαρίσει μόνο με την επίσπευση εκλογών.

Στις 7 Ιουνίου ο προσανατολισμός για άμεση διεξαγωγή εκλογών είναι αμετάκλητος και επιβεβλημένος για το «ξεκαθάρισμα» του τοπίου και της υπάρχουσας κλονισθής κατάστασης. Ο Πιουριφύ, απελπισμένος κάνει

---

⁶⁸ Τα *Νέα*, 6-6-51, Α.Φ.1844.

⁶⁹ Το *Βήμα*, 5-6-51, Α.Φ.1847.

⁷⁰ Ο.π.

λόγο για ένα ανένδοτο Στρατάρχη. Η μόνη ελπίδα των Αμερικανών είναι να μπορέσει η χώρα «να επωφεληθεί των υπηρεσιών του στο μέλλον».⁷¹ Συνεχίζει σε μια προσπάθεια γενικευμένης «κρίσης» να τονίζει ότι, η αμερικανική κυβέρνηση είχε μειωμένα αντανακλαστικά και μη βρισκόμενη επί τόπου ήταν «δύσκολο να συλλάβει την πραγματική έννοια του επεισοδίου και να επιλέξει τα καταλληλότερα φάρμακα για την θεραπεία»⁷².

Η μόνιμη επιμονή στην ανάκληση της παραίτησης θα αιωρείται μέχρι την αλλαγή του εκλογικού νόμου ο οποίος θα δώσει το προβάδισμα στο Στρατάρχη και τέλος στη «σειρά επεισοδίων» ανάδειξης του Παπάγου στον πολιτικό χώρο. Βέβαια ένα μήνα πριν την αναμέτρηση και το κόμμα δεν έχει ούτε καν βαφτιστεί αφού προκύπτει απροσδόκητα από μια «νεοφανή κίνηση».

Οι εκλογές προκηρύχθηκαν για τις 9 Σεπτέμβρη του 1951 και θα σηματοδοτήσουν σημαντικές πολιτικές ανακατατάξεις και ζυμώσεις. Ο κόσμος βρέθηκε «ενώπιον μιας νέας κατάστασης».⁷³ Το αποτέλεσμα των εκλογών θα φέρει στην επιφάνεια νέα δεδομένα, «την εντυπωσιακή φθορά των δύο παραδοσιακών κομμάτων (Λαϊκό κόμμα και κόμμα φιλελευθέρων), την άνοδο των δυνάμεων του Κέντρου, ενός κέντρου όμως πολιτικά και οργανωτικά ετερόκλητου, και τέλος η εκλογική επιτυχία των αριστερών και κεντροαριστερών δυνάμεων (ΕΠΕΚ και Δ.Π.), γεγονός που συνιστούσε τον νέο καθοριστικό παράγοντα, ο οποίος διαφοροποιούσε ριζικά το μετεμφυλιακό πολιτικό πλαίσιο σε σχέση με την προπολεμική περίοδο».⁷⁴

Για τις Η.Π.Α η κίνηση αυτή της «νέας σύνθεσης του πολιτικού κόσμου»⁷⁵ προκάλεσε έκπληξη. Εξαιτίας όμως της αδράνειας της κυβέρνησης απέναντι στα σοβαρά οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα τίθεται πάλι ο «κίνδυνος» του κομμουνισμού που ελλοχεύει πάντα και είναι ένας μόνιμος

---

⁷¹ Το Βήμα, 7-6-51, Α.Φ. 1849.

⁷² Το Βήμα, 7-6-51, Α.Φ. 1845.

⁷³ Το Βήμα, 1-8-51, Α.Φ. 1895.

⁷⁴ Η. Νικολακόπουλος, «Κομματική και εκλογική αποτύπωση του εμφυλίου, 1950-1952», στο Χατζηιωσήφ Χ. (επιμ.), *Ιστορία της Ελλάδας του 20ου αιώνα: Συγκρότηση- Εμφύλιος- Παλινόρθωση (1945-1952)*, τόμ. Δ2, (Αθήνα: Βιβλιόραμα, 2009), σελ. 327-349.

⁷⁵ Το Βήμα, 5/8-51, Α.Φ. 1899.

εχθρός ειδικά αν θίγονται τα συμφέροντα των συμμάχων. Ο Παπάγος για τις Η.Π.Α είναι το «αγαπημένο παιδί» και αυτή η βαθύτατη εκτίμηση που τρέφουν θα πρέπει να επισφραγιστεί από την άμεση υποστήριξη τους προς το πρόσωπο του. Σημασία δεν έχει γι' αυτούς το αποτέλεσμα των εκλογών, αλλά οι συνέπειες που θα εκδηλωθούν μετά από αυτές.

Από την άλλη πλευρά, η δήλωση του βασιλιά Παύλου σχετικά με την κάθοδο του Παπάγου αφήνει ξεκάθαρα να διαφανεί η ρήξη των δύο ανδρών που φέρνει δυσφορία στις ΗΠΑ: *«κατέρχεται στις εκλογές ως αρχηγός μιας θολής πολιτικής κίνησης»*⁷⁶ και συμπληρώνει σχετικά με την απόφαση να μην μετάσχει ο στρατός στις εκλογές: *«ο στρατός θα ψηφίσει και θα δώσει κι αυτός ένα καλό μάθημα στους δικτατορικούς, αν δεν ψηφίσει θα δώσει όπλα δημοκρατίας στην παπαγική προπαγάνδα»*.⁷⁷

Κι ενώ, όπως προαναφέρθηκε, η ύπαρξη και η δημοσίευση του καταστατικού του ΙΔΕΑ ήρθε στο φως της δημοσιότητας λίγες μέρες μετά την ανακοίνωση του ονόματος της «κίνησης» Παπάγου, οι παπαγικοί ισχυρισμοί περί σκευωρίας ύπουλων κύκλων πληθαίνουν. Σύμφωνα με την εκδοχή τους επιδιώκεται κατά αυτόν τον τρόπο η αναβολή των εκλογών και η ματαίωση της ψήφου των στρατιωτικών. Αυτή η *«αόρατη κατευθυνόμενη συγχροδία των οργάνων του»*⁷⁸ θα κάνει πιο έντονο το παρασκήνιο γύρω από το πρόσωπο του και όπως θα υποστηρίξει ο Βενιζέλος σε προεκλογική του ομιλία *«η άκρα Αριστερά δημιούργησε μετά την Απελευθέρωση την άκρα Δεξιά»*⁷⁹, πράγμα που δείχνει την συσπείρωση των ετερόκλητων ιδεολογικών αποχρώσεων της Παπαγικής Δεξιάς. Αυτή Δεξιά, θα υψώσει οριστικώς το λάβαρο της «εθνικοφροσύνης» και θα ολοκληρώσει το οικοδόμημα της πολιτικής της σταδιοδρομίας ενώνοντας όλες τις ετερόκλητες πολιτικές δυνάμεις.

---

⁷⁶ *Ελευθερία*, 10-8-51, Α.Φ.2116.

⁷⁷ Ο.π.

⁷⁸ Ο.π.

⁷⁹ *Το Βήμα*, 23-8-51, Α.Φ. 1913.

8. Η «αλλαγή» μέσα από μια «κίνηση»:

«Η κάθοδος και η ανατροπή μιας δημιουργημένης κατάστασης»⁸⁰

Η ελληνική πολιτική κονίστρα μετρά μια πορεία «επανάληψης προσώπων» μέχρι την κάθοδο του Στρατάρχη στην πολιτική. Μια περίοδος στασιμότητας σύμφωνα με την εκδοχή εφημερίδων του συγκροτήματος Λαμπράκη, το οποίο παρουσιάζει μια στροφή υπέρ του Παπάγου. Η κάθοδος του Παπάγου, εκδηλώνεται το καλοκαίρι του 1951 με την ίδρυση του «Ελληνικού Συναγερμού». Ένα κόμμα ή καλύτερα ένα κίνημα όπως αυτοπαρουσιάστηκε, με «κανανεωτική» διάθεση στα πρότυπα του κόμματος του Ντε Γιολ. Το κίνημα καθιστούσε το Συναγερμό ελκυστικό. Ήταν «μια υπόσχεση(αποτελεσματικότητας) και ταυτόχρονα επέτρεπε την προσχώρηση στις τάξεις του δυνάμεων του παλαιοβενιζελικού χώρου[...] χωρίς οι δυνάμεις αυτές να κατηγορηθούν ότι είχαν προσχωρήσει στον παλαιό χώρο των Λαϊκών».⁸¹ Αυτή η εικόνα είναι αναληθής διότι, ο Συναγερμός συγκέντρωνε πρόσωπα που είχαν επιτελέσει έργο στην κυβέρνηση των Λαϊκών, την ομάδα Μαριεζίνη, ο οποίος υπήρξε και ο αρχιτέκτονας του «κινήματος», βαθιά φιλομοναρχικός και σύμβουλος του βασιλιά Γεώργιου Β' από το 1936 και μετέπειτα αρχηγός του βραχύβιου ιδρυθέντος «Νέου Κόμματος», καθώς και παλαιούς οπαδούς του Μεταξά. Όλες οι ετερόκλητες δυνάμεις ενώνονταν με σκοπό την «αντικομμουνιστική σταυροφορία».

Στις 31 Ιουλίου το απόγευμα, ο Παπάγος θα δηλώσει: *«Έχω επίγνωση της σοβαρότητας των στιγμών, στις οποίες βρίσκεται η πατρίδα, και σταθμίζω τις ευθύνες μου απέναντι της ιστορίας απεφάσισα να κατέλθω στον εκλογικό αγώνα. Καλώ τους Έλληνες να με περιβάλλουν με την εμπιστοσύνη τους, για να απαλλαγεί η Ελλάδα από την ακυβερνησία και να αποκτήσει σταθερή κυβέρνηση, την οποία έχει*

⁸⁰ Το Βήμα, 01-08-51, Α.Φ. 1895.

⁸¹Ε. Χατζηβασιλείου, Ο Ελληνικός Φιλελευθερισμός : Το ριζοσπαστικό ρεύμα, (1932-1979) (Αθήνα: Πατάκης, 2010), σελ. 266-267.

ανάγκη. Υπόσχομαι ότι θα ακολουθήσω στην πολιτική ζωή τις αρχές, τις οποίες εφάρμοσα και ως στρατιώτης και έχω την πεποίθηση ότι όλοι, ενωμένοι στον κοινό αγώνα και σκοπό, με σύμβολο τον βασιλιά μας και στα πλαίσια του δημοκρατικού πολιτεύματος, ατενίζοντας μόνο το μέλλον, θα επιτύχουμε την πραγματική αλλαγή την οποία ζητάει το έθνος»⁸².

Από τον πρώτο δημόσιο λόγο του γίνεται έκδηλη η επίκληση στο συναίσθημα του ακροατή. Η «αλλαγή», στα όρια της Δημοκρατίας, οι «νέου» στόχοι, η αναδρομή στο στρατιωτικό παρελθόν του ομιλητή δίνουν μια διάσταση νέας πνοής και ελπίδας. Η εναλλαγή στην εξουσία βραχύβιων κυβερνήσεων επιδεινώνει τα προβλήματα της χώρας και ιδιαίτερα το οικονομικό. Η λύση αυτή φαντάζει ιδανική, αν βέβαια καλυπτόταν και από το κατάλληλο εκλογικό νόμο. Όπως θα σημειώσει ο Υφυπουργός εξωτερικών Παναγιώτης Πιπινέλης, από τον Φεβρουάριο του ίδιου έτους αυτή η λύση «*νοείται μόνο ως μεταβατική κατάσταση, η οποία θα επιτρέψει την ανακατάταξη των δυνάμεων της Δεξιάς και την ανάδειξη νέας ηγεσίας*».⁸³ Άλλοι τολμούν να βλέπουν την λύση ως «*ξελάσπωμα*» όλης της Δεξιάς. Η *Βραδυνή* θα μιλήσει τον ίδιο μήνα για «*εκλογές οι οποίες δε θα έχουν Δημαρχεία αλλά γιάφκες οι δε δήμαρχοι θα είναι γιαφκατζήδες*».⁸⁴

Η «κίνηση» του Στρατάρχη καθηλώνει ακόμη και αυτούς που γνώριζαν από νωρίς τις πραγματικές προθέσεις του. Ένα «σαρωτικό κύμα» έρχεται να συντρίψει τον πολιτικό κόσμο και να εξουθενώσει ολοκληρωτικά τη Δεξιά παράταξη, κυρίως το Λαϊκό Κόμμα. Το «Κέντρο» αν μπορεί να νοηθεί ανεξάρτητο ως πολιτικός χώρος, θα περάσει στο περιθώριο καθώς θα τριχοτομηθεί τουλάχιστον μέχρι την επανεμφάνιση του το 1961. Η αμερικανική διπλωματία εξέφραζε πάντοτε τους δισταγμούς της για τις «κεντρώες» πολιτικές, οι οποίες συνεχόμενα παρουσίαζαν προσωπικούς ανταγωνισμούς, χωρίς να μπορούν να νοηθούν ως μια ολότητα με σταθερή

---

⁸² *Τα Νέα*, 01-08-1951, Α.Φ.1892.

⁸³ *Δημοκρατικός Τύπος*, 11-02-51, .Φ. 53, Έτος Α'(αναδημοσίευση κύριων σημείων του *Φιλελεύθερου* Τύπου της εποχής.

⁸⁴ *Δημοκρατικός Τύπος*, 25-05-51, Α.Φ. 54, Έτος Α'(αναδημοσίευση κύριων σημείων της *Βραδυνής*.

πολιτική γραμμή και κυβερνητική στιβαρότητα. Οι συνεχόμενες εκλογικές αναμετρήσεις καθιστούσαν ανάξιο εμπιστοσύνης το πολιτικό χώρο που εκπροσωπούσε. Ακόμη και την έσχατη στιγμή σχετικά με την ψήφιση του εκλογικού νόμου του 1952 οι κυριότεροι εκπρόσωποι του δεν συμφώνησαν. Ο μεν Πλαστήρας υποστήριζε το πλειοψηφικό ως μια επιθυμία να ανταγωνισθεί με τον Παπάγο σε μια κατά μέτωπο επίθεση, ο δε Σ. Βενιζέλος τασσόταν με την αναλογική. Ένα «λαμπρό χαρμάνι»⁸⁵ το οποίο παρουσιάζει ανομοιογένεια, σε «ζητήματα ηθικής τάξεως[...]μα πώς να συνεργασθούν; Αυτοί έχουν καθυβρίσει ο ένας τον άλλον, έφτασαν να μην δέχονται και την απλή χειραψία για λόγους τιμής»⁸⁶. Τα Νέα σημειώνουν, «ο Στρατάρχης αποτελεί μια μεγάλη προσδοκία, οι ικανότητες του τον ανήγαγαν σε σύμβολο και ελπίδα του έθνους, ο ελληνικός λαός ζητούσε την ανανέωση, κάποια ανάταση, κάποια αλλαγή[...]Φορέας των ιερών αυτών πόθων είναι ο Στρατάρχης[...].Ο ίδιος είχε τοποθετήσει τον εαυτό του σε κατάσταση εθνικής εφεδρείας, η ευγενής προσπάθεια του πρέπει να υποστηριχθεί διότι είναι αγνή»⁸⁷. Ενώ ο ίδιος θα σπεύσει μέσα από την συνέντευξή του, σχετικά με την απόφαση του να κατέλθει στις εκλογές, να τονίσει ότι δεν πρόκειται να κάνει παρελθοντολογία, διακρίνοντας τους πολίτες σε αριστερούς και δεξιούς. Μάλιστα, ο ίδιος θεωρεί ατυχείς τους όρους καθώς δεν κατανοεί την διαίρεση αυτή εφόσον πρόκειται για «εθνικόφρονες». Αν λοιπόν, Αριστεροί είναι εκείνοι που ποθούν μια βελτίωση των οικονομικών όρων ζωής, μια ανύψωση του επιπέδου τους τότε «όλοι είμεθα Αριστεροί».⁸⁸ Δεκτοί δεν θα γίνουν μόνο όσοι είναι «ξενοκίνητα όργανα των εχθρών της πατρίδος».⁸⁹ Σε αυτή την φράση δε διευκρινίζεται ποιοι νοούνται οι εχθροί της πατρίδος. Η αξία όμως σε όλα αυτά έχει να κάνει με την αναδημιουργία και το μεγαλείο της Ελλάδος που είναι πρωτεύοντα και απολύτως απαραίτητα για την «αλλαγή» του πολιτικού σκηνικού.

---

⁸⁵ Καθημερινή, «Πολιτικά», 08-07-1951, δημοσιευμένο στο Γ. Βλάχος, *Πολιτικά Άρθρα*, σελ.196.

⁸⁶ Καθημερινή, «Οι αυτόχειρες», 5-07-1951, δημοσιευμένο στο Γ. Βλάχος, *Πολιτικά Άρθρα*, σελ.196.

⁸⁷ Τα Νέα, «Η κάθοδος του Στρατάρχου Παπάγου», κύριο άρθρο, 01-08-51, Α.Φ. 1892.

⁸⁸ Τα Νέα, «Συνέντευξη του Παπάγου για την κάθοδο του στις εκλογές», 01-08-51, Α.Φ. 1892.

⁸⁹ Ο.π.

Το *Βήμα* θα μιλήσει για μια αιφνιδιαστική απόφαση, η οποία μετέβαλε τις προϋποθέσεις του εκλογικού αγώνα του Σεπτεμβρίου. Μεγάλη αμφιβολία αποτελεί όμως, το εκλογικό σύστημα το οποίο μπορεί να απειλήσει την νίκη του Παπάγου. Ο Παπάγος από την αρχή θα ζητήσει να ψηφιστεί το πλειοψηφικό σύστημα. Αυτό θα μπορέσει να δώσει σταθερή κυβέρνηση τετραετίας. Μέχρι εκείνη τη στιγμή υπήρχε η απλή αναλογική.

Ο Τύπος θα στηρίζει την απόφαση να κατέλθει ο Παπάγος στις εκλογές και ειδικά το Συγκρότημα Λαμπράκη όπως προαναφέρθηκε εκφράζει ξεκάθαρα την συμπάθεια του προς το πρόσωπο του Παπάγου. Εξάλλου, όπως γράφει *«αν πρόκειται να ζημιωθεί κάποιος από αυτήν την κίνηση αυτός θα είναι ο ίδιος και κατόπιν τα ελληνικά κόμματα»*.⁹⁰ Η είσοδος του στη βουλή θα σημάνει «την βελτίωση του επιπέδου της, μια πολιτική άνοδο». Από τον Στρατάρχη δε θα ζητηθεί ούτε πολιτικό πρόγραμμα αφού όλα τα εθνικόφρονα πολιτικά κόμματα έχουν παρόμοιο πολιτικό πρόγραμμα αλλά αυτό που τα κάνει να διαφέρουν είναι η φυσιογνωμία και η ιστορία τους. Ο αρχηγός της «αλλαγής» θα μετενσαρκωθεί σε ένα σύμβολο παγκοσμίου διαστάσεως και κύρους με τεράστια δημοτικότητα μέσα από τον Τύπο της εποχής.

Ο εκδότης της *Καθημερινής* Γεώργιος Βλάχος, στο τελευταίο άρθρο της δημοσιογραφικής του καριέρας, θα κάνει λόγο για διαλυμένα κόμματα, χωρίς ηθική συνοχή. Θα αποκαλέσει τους πάντες νεκρούς μέχρι την χθεσινή εμφάνιση του *Μεσσία*. Με μια ειτενή παρομοίωση περί νεκρών και ένα υπέρλαμπρο εγκώμιο στον Αρχιστράτηγο θα τον χαρακτηρίσει σαν έναν άνθρωπο που στόχο έχει να βοηθήσει το έθνος. Οι νεκροί, οι οποίοι μέχρι την κάθοδο του στρατάρχη *«κινούνταν σαν σκιές, δεξιά και αριστερά, ήταν έτοιμοι να μαζέψουν τα κόκκαλα τους και να σκαρφαλώσουν πάλι στους τοίχους, είχαν επισημάνει, βήματα γνώριμα και παλιά, τους καφενέδες, τις γειτονιές, τα μπαλκόνια»*, θα ταραχθούν και θα οδηγηθούν στην διάλυση. Και θα κλείσει το άρθρο του με

---

⁹⁰ Ο.π.

την προτροπή: «Όλοι μαζί του! Για να ανατείλουν γρήγορα νέα εποχή, νέα συστήματα, νέοι τρόποι εθνικής και τίμιας ζωής, το ζανακτίσιμο της Ελλάδος».⁹¹

Η απόφαση του Παπάγου να κατέλθει στον πολιτικό στίβο όπως χαρακτηριστικά τόνιζε ο ίδιος είναι «απαύγασμα σταθμίσεως ιστορικών ευθυνών»⁹² μια φωνή που του ήταν όπως δήλωσε «αδύνατον να τον κωφεύσει» διότι ήταν «η φωνή του καθήκοντος».⁹³ Η ολοκλήρωση του λόγου του γίνεται με το κάλεσμα του λαού σε ένα συναγερμό «συνενώσεως των εθνικών δυνάμεων για την παγίωση μιας νέας τάξης πραγμάτων, μιας νέας ζωής[...] ένα μέτωπο εθνικής ενώσεως, για τη δημιουργία ενός νέου κόσμου συναρμογής των προσπαθειών για εξυγίανση και προκοπή». Το πρώτο άνοιγμα στην Αριστερά δόθηκε από τον κατερχόμενο «ειρηνοποιό» και «κατευναστή», ο οποίος θέλει να επουλώσει το τραύμα του Εμφυλίου παρελθόντος. Εκεί όλοι «οι τίμιοι Έλληνες έχουν θέση αριστεροί και δεξιοί».⁹⁴ Ενώ δύο μήνες πριν, στην ανακοίνωση της παραίτησης του από το στρατιωτικό σώμα δήλωνε ότι, «ο στρατός φάνηκε αντάξιος των μεγάλων μας παραδόσεων και της λαμπρής ιστορίας μας και το έθνος είναι ευγνώμων προς αυτό, γιατί απάλλαξε τη χώρα μας από τον εφιάλτη μιας ξενοκίνητου ανταρσίας και χάρισε στον δεινοπαθήσαντα λαό το αίσθημα της ασφάλειας και της τάξεως και κατέστησε τον εαυτό του κόρφο στους ελλοχεύοντες εχθρούς μας».⁹⁵

Το επόμενο «άνοιγμα», φιλομοναρχικής διαθέσεως, θα δοθεί μετά τις διενέξεις του με το βασιλιά, σχετικά με την υπόσχεση που είχε δώσει ότι δε πρόκειται να πολιτευθεί κι όμως αναθεώρησε. Όπως χαρακτηριστικά έλεγε δεν έρχεται να κλονίσει το θρόνο αλλά για να τον στερεώσει γιατί «είμαι από τους εργάτες της παλινορθώσεως της Δυναστείας[...] αγαπώ και σέβομαι τον βασιλιά».⁹⁶

Ο Παπάγος από την πρώτη του δημόσια συνέντευξη δε θα αφήσει περιθώρια και κενά αμφισβήτησης στους αντιπάλους του. Θα καλύψει με τις

---

⁹¹«Όλοι μαζί του», *Καθημερινή*, 31-07-1951, δημοσιευμένο στο Γ. Βλάχος, *Πολιτικά Άρθρα*,σελ.198-199 (Αθήνα: Γαλαξίας, 1965).

⁹²*Τα Νέα*, «Συνέντευξη του Παπάγου για την άθοδο του στις εκλογές», 01-08-51, Α.Φ. 1892.

⁹³Ο.π.

⁹⁴Ο.π.

⁹⁵ *Τα Νέα*, 31-05-51, Α.Φ. 1838.

⁹⁶ *Τα Νέα*, 01-08-51, Α.Φ. 1892.

αναφορές του πρόσωπα θιγμένα από το μανδύα της ένωσης αλλά και της συναίνεσης. Ο μεγαλύτερος εχθρός του Κωνσταντίνος Τσαλδάρης θεωρεί την απόφαση του Παπάγου «*συνωμοσία του μεγάλου κεφαλαίου, το οποίο θέλει να χρησιμοποιήσει τον Παπάγο για να προστατέψει τα συμφέροντα του*».⁹⁷ Αυτά και πάλι δεν αρκούν για να θίξουν την αίγλη που ασκεί ο Συναγερμός και δεν είναι τυχαία η κοινή πεποίθηση ότι ο Συναγερμός δε μπορεί να υπάρξει χωρίς τον Παπάγο.

Αξίζει σε αυτό το σημείο να δούμε πως είδαν οι πολιτικοί αρχηγοί την «κίνηση» Παπάγου. Ο αρχηγός του Λαϊκού Κόμματος Τσαλδάρης την ίδια νύχτα της απόφασης του Στρατάρχη να πολιτευθεί θα μιλήσει για μια διετή σοβούσα συνωμοσία των μηχανορραφών. Εν συνεχεία, υποστηρίζει ότι, το πρόσχημα της επιθεώρησης του στρατού σε μια ειρηνική περίοδο ο ίδιος ο Παπάγος το χρησιμοποίησε για να «*να κάνει κομματικές περιοδείες*» και ενώ τον «*έσυραν στην παραίτηση από το στρατό τον είχαν έτοιμο για πολιτικούς ελιγμούς*»[...] *κινήθηκε ο Δούρειος Ίππος ο οποίος φέρει στην κοιλία του τους συνωμότες*».⁹⁸ Το «*συγκρότημα*», εννοώντας το κόμμα του Παπάγου, κατά τα λεγόμενα του Τσαλδάρη, έχει στελεχωθεί και οργανωθεί πλήρως εδώ και δύο χρόνια. Και δε θα μπορούσε αυτή η άποψη να θεωρηθεί ως αβάσιμη. Μετά το 1949, ο Σ. Μαριεζίνης έχει συλλάβει την ιδέα και εντείνει τις προσπάθειες του για τη δημιουργία νέου κινήματος κι αυτό διαφαίνεται και από τη σειρά άρθρων που δημοσιεύει στο Βήμα, την ίδια χρονιά.

Ο στρατηγός Πλαστήρας, θα δηλώσει «*πιστεύω ότι καλώς έπραξε να πολιτευθεί. Κατά αυτόν τον τρόπο δίδει ο ίδιος τέλος στην υφιστάμενη από πολλού αμφιβολία αν θα κατέλθει στον πολιτικό στίβο. Όσον αφορά την αλλαγή προσωπικώς είμαι ευτυχής διότι ενστερνίστηκε το σύνθημα του πολιτικού αγώνος της ΕΠΕΚ*»⁹⁹.

Ο Γεώργιος Παπανδρέου πήρε την απόφαση της αυτοδιάλυσης του Κόμματος του και της προσχώρησης του στον Ελληνικό Συναγερμό. Ο

---

⁹⁷ Το Βήμα, 07-08-51, Α.Φ. 1900, Έτος Ε'.

⁹⁸ Το Βήμα, 07-08-51, «Πως κρίνεται στο εξωτερικό η δημιουργηθείσα πολιτική κατάσταση στην Ελλάδα και ιδιαιτέρως η απόφαση του στρατάρχη Παπάγου να κατέλθει στις εκλογές», Α.Φ.1900.

⁹⁹ Ο.π.

Κανελλόπουλος, που ειδηλώνεται ως ένας θερμός υποστηρικτής του Παπάγου κάνει λόγο για μια «*αυένδοτη ηθική*» του στρατάρχη σε σημείο που η εθνική προσωπικότητα του αρχηγού του πλέον καθιστά την δική του μορφή «*πλεονάζουσα ως πολιτικού αρχηγού*».¹⁰⁰ Συμπληρωματικά, ο Σ. Στεφανόπουλος αφού θέλησε μέσα από τη δημιουργία του κοινού κόμματος με τον Κανελλόπουλο να καταπολεμήσει τις παλαιοκομματικές μεθόδους, μετά την κάθοδο του Παπάγου δεν έχει λόγο να αμφιβάλει στην ανασύνθεση και την ανανεωτική ζωογόνο πνοή που αφήνει ο Συναγερμός.

Από την άλλη η αμερικανική πλευρά, δε μπορεί να εμπιστευθεί τον Παπάγο απόλυτα στην αρχή διότι φοβάται παρά τις υποσχέσεις του στους προεκλογικούς του λόγους την επιβολή ενός καθεστώτος της άκρας Δεξιάς. Ο ίδιος ο Παπάγος δε θα απογοητεύσει όμως τους συμμάχους. Ο ανταποκριτής των Η.Π.Α. ονοματίζοντας αρχικώς τον Στρατάρχη υπ' αριθμόν ένα ήρωα της Ελλάδος θα μεταβιβάσει την εκδοχή του δεύτερου ότι μια τυχόν δικτατορία θα ήταν καταστρεπτική για την Ελλάδα. Η τεκμηρίωση της δήθεν απομάκρυνσης του από δικτατορικές τάσεις διακυβέρνησης δίδεται με βάση το ιστορικό του υπόβαθρο: «*Το γεγονός ότι μερικά πρόσωπα τα οποία υπηρέτησαν τον Μεταξά είναι μέλη του Ελληνικού Συναγερμού δε σημαίνει ότι ο Συναγερμός μπορεί να χαρακτηριστεί ως ολοκληρωτικός. Κι εγώ ο ίδιος υπηρέτησα ως αρχηγός του Γενικού Επιτελείου Στρατού και έπειτα ως αρχιστράτηγος. Η διεθνή αβεβαιότητα επιβάλλει να αποκτήσει η Ελλάδα σταθερή κυβέρνηση ως προϋπόθεση για την κατοχύρωση της εθνικής άμυνας της χώρας. Γι' αυτό και συμμετέχω στις επικείμενες εκλογές*»¹⁰¹. Θα συμπληρώσει ότι ακόμη δεν έχουν πεισθεί καθώς φοβούνται για μια ανανεωμένη συντηρητική παράταξη. Αναρωτιούνται αν θα μπορούσε να υπάρξει ένα κόμμα «*νεότευκτο*» και αν τελικά ο Παπάγος μπορούσε να αποτελέσει γι' αυτούς έναν άνθρωπο της ώρας και αντάξιο θεματοφύλακα τους. Σύμμαχοι της «*κίνησης*» υπήρξαν και οι Άγγλοι, οι οποίοι θα τονίσουν το

---

¹⁰⁰ Ο.π.

¹⁰¹ Ο.π.

μέγεθος και τον όγκο της συγκέντρωσης κάνοντας λόγο για ένα προεκλογικό αγώνα που έφτασε στο αποκορύφωμα του¹⁰².

Ο Μαρκ Μαρσώ, Γάλλος ανταποκριτής του Monde στην Αθήνα σε μια εκτεταμένη ανταπόκριση θα αναλύσει την εμφάνιση του στρατάρχη, με επιτυχή τρόπο: «Όταν το κοινοβούλιο παρέχει ένα θέαμα σαν εκείνο που πριν από χιλιάδες χρόνια ο Αισχύνης χαρακτήρισε ως το θέαμα ενός δείπνου το οποίο γίνεται δημοσία δαπάνη και κατά το οποίο οι συνδαιτυμόνες διαπληκτίζονται ποιος θα φάει τα περισσότερα και όταν ο πολιτικός κόσμος αλληλοκατηγορείται και αλληλοσύρεται ενώπιον των δικαστηρίων με κατηγορίες για τις χειρότερες των αισχροτήτων, δε πρέπει να μας εκπλήσσει το φαινόμενο, ότι ο δήμος στρέφεται προς ένα άνδρα, προς τον οποίο νομίζει ότι μπορεί να έχει εμπιστοσύνη, για να του παραδώσει την αρχή. Η σημερινή στιγμή στην Ελλάδα δεν είναι από εκείνες, που ευνοούν τους ρήτορες και τους από ιδιοτέλεια κατηγορούντες όλους τους άλλους, αλλά η ώρα για τους μεγάλους πολιτικούς: για ένα Περικλή, για ένα Ελευθέριο Βενιζέλο. Και η εμφάνιση του στρατάρχη Παπάγου στο πολιτικό προσκήνιο κατά τη παρούσα στιγμή φαίνεται να ανταποκρίνεται προς μια δεδομένη κατάσταση, κατά την οποία ο λαός κουρασμένος από την ασωτία των κομμάτων, κινδυνεύει να υποκύψει στην γοητεία ενός Αρχηγού». Και θα συνεχίσει, «αν υπήρχε το ιερό των Δελφών, κάμποσοι δεν θα δίσταζαν να ζητήσουν από αυτό τη θεοποίηση ενός στρατηλάτη προσφιλούς στους θεούς».¹⁰³

Για να επανέλθουμε μετά τη σύντομη νύξη για το πώς έβλεπε ο πολιτικός κόσμος και ο διεθνής παράγοντας την είσοδο του Παπάγου στην πολιτική, σημαντικό είναι να δούμε και πώς ο ίδιος μέσα από τον προεκλογικό του λόγο μια εβδομάδα πριν τις εκλογές της 9^{ης} Σεπτεμβρίου παρουσίαζε το κόμμα του. Ο Παπάγος λοιπόν μιλά στην πρωτεύουσα και χαρακτηρίζει την παράταξη του ως μια «τρίτη κατάσταση ανάμεσα στα στερεότυπα κόμματα της εποχής του».

Το Βήμα, θα συνεχίσει να περιβάλλει με εκτίμηση την «κίνηση» του, καλύπτοντας με ιδιαίτερο τρόπο τις λαϊκές εκδηλώσεις προς τιμήν του. Αυτές,

---

¹⁰² Τα Νέα, 6/6/1951

¹⁰³ Το Βήμα, 7-9-51, Α.Φ. 1926.

ξεπέρασαν κάθε προηγούμενο, αφού ο ηγέτης του Ελληνικού Συναγερμού σε μια ογκωδέστατη, επιβλητική συγκέντρωση θα διακόπτεται από τα συνεχή χειροκροτήματα. Αξίζει σε αυτό το σημείο να συνοψίσουμε τα βασικά σημεία του λόγου του, τα οποία τον καθιστούν ένα «αναγεννησιακό» πολιτικό:

«Καλείσθε να επιτελέσετε ιερόν καθήκον». Μια μακριά περίοδος κυβερνητικής αστάθειας, η οποία στέφθηκε με «στενόκαρδες αντιλήψεις του κομματικού συμφέροντος. Αδυναμία κατανόησης της νέας κοινωνικής πραγματικότητας. Ανεπάρκεια συλλήψεως και ελλείψεως οικονομικού προγράμματος. Αδράνεια στην κυρίαρχη των παθών και δειλία στην ανάληψη οποιασδήποτε νέας πρωτοβουλίας»¹⁰⁴. Και ενώ ο ίδιος όπως δήλωνε, θα έπαυε κάθε είδους παρελθοντολογία η συνέχεια στο λόγο του έχει ως εξής: «Ότι συνέβη μετά την νίκη του '41 κινδυνεύει να συμβεί και με την νίκη του '49. Κινδυνεύει να χάσουμε και πάλι την ειρήνη. Αυτό όμως δεν επιτρέπεται να γίνει και πάλι διότι οι συνέπειες θα είναι ανυπολόγιστες για την Ελλάδα»¹⁰⁵.

Άλλο ενδιαφέρον σημείο στον προεκλογικό λόγο του, είναι η πεποίθηση και ίσως η απειλή ότι η αμερικανική οικονομική βοήθεια θα μειωθεί. Τότε, *«θα προβάλλει το φάσμα επιβίωσης της φυλής αν ταχέως δεν αντιδράσουμε»¹⁰⁶*. Έτσι, προκύπτει ένα σκληρό δίλημμα ή τα παλαιά κόμματα ή τους κομμουνιστές. Ο λαός έχει *«τρεις τρόπους να αντιδράσει στον εκβιασμό αυτό, ή με την παθητικότητα και την αποχή από τις κάλπες ή από την άλλη με την επανάσταση»¹⁰⁷*, η οποία κατά τον Παπάγο είναι αδύνατη εξαιτίας των δεινών που υπέστη η χώρα. Υφίσταται έτσι, η ανάγκη της τρίτης λύσης, *«μια ομαλή και δημοκρατική δημιουργία τρίτης κατάστασης»¹⁰⁸*. Αυτή είναι η αποστολή του κόμματος του. Ο Συναγερμός, *«σε απάλλαξε από το δίλημμα. Σου παρέχει διέξοδο. Ανοίγεται ενώπιόν σου δρόμος που σου υπόσχεται πραγματική μεταβολή. Το τρίπτυχο Αριστεράς, Κέντρου, Δεξιάς δεν υπάρχει. Έχεις να επιλέξεις μεταξύ κομμουνισμού και παλαιοκομματισμού. Και επειδή*

---

¹⁰⁴ Βήμα, 4-09-51, Α.Φ.1923.

¹⁰⁵ Ο.π.

¹⁰⁶ Ο.π.

¹⁰⁷ Βήμα, 4-09-51, Α.Φ. 1923.

¹⁰⁸ Ο.π

για τον κομμουνισμό δε γίνεται λόγος, το νέο δίλημμα είναι συναγερμός ή παλαιοκομματισμός». ¹⁰⁹Όπως διαπιστώνεται από την τελευταία αυτή φράση η οπτική του Συναγερμού έρχεται σε πλήρη αντίθεση με την «ανανέωση», το «νέο πνεύμα» και με τις απόψεις που έχει δημοσίως προβάλλει ο Στρατάρχης και ειδικά με την «λήθη» του παρελθόντος και την ειρηνοποιό διάσταση που έχει δεσμευτεί να υλοποιήσει μετεκλογικά η νέα παράταξη. Το δίλημμα τίθεται ανάμεσα στον παλαιό πολιτικό κόσμο ή στην «κίνηση» του Συναγερμού. Για τον κομμουνισμό όμως δε γίνεται λόγος, διότι μάλλον όπως έχει πει και ο ίδιος «η αναμόχλευση του παρελθόντος δε βοηθά να ατενίσεις το μέλλον σε διαφορετική βάση». Η εμμονή στο να λησμονηθεί το παρελθόν εντάσσεται κατά την αμφιλογία των λόγων του στην παραγραφή του αδικήματος αλλά προτείνοντας τον κατ' οίκον περιορισμό για την αποφυγή επανάληψης του αδικήματος.

Τελικώς, η ενισχυμένη αναλογική θα δώσει το προβάδισμα στον στρατάρχη στις 9 Σεπτεμβρίου του 1951, στην πρώτη του πολιτική αναμέτρηση με 36,5% ποσοστό και έδρες 114 επί του συνόλου των 258. Ωστόσο, η νίκη δεν του επέτρεψε να σχηματίσει μια μονοκομματική κυβέρνηση, καθώς δεν είχε λάβει την απόλυτη πλειοψηφία. Ο μόνος τρόπος σχηματισμού κυβέρνησης είναι, η συνεργασία με τα άλλα κόμματα. Αυτή η εκδοχή δεν θα εξεταστεί από τον Παπάγο ο οποίος επιδιώκει σταθερή κυβέρνηση, ομοιογενή και τετραετίας. Και ενώ υπαινιγμοί υπάρχουν για την αλλαγή του εκλογικού συστήματος προς το πλειοψηφικό, τη χρονιά αυτή δε θα τεθεί σε ισχύ.

Ο Βασιλιάς, θα αργήσει να ανακοινώσει τα αποτελέσματα, καθώς οι προσπάθειες συνεργασίας δεν τελεσφορούσαν. Σε μια σειρά δημοσιευμένων επιστολών από το *Βήμα* της εποχής μεταξύ του βασιλιά και του Παπάγου διαφαίνεται η ανυπαρξία βούλησης για κάθε είδους συνεργασία. Η κοινή πεποίθηση στον Τύπο της εποχής είναι ότι: «οι δύσκολες εποχές αξιώνουν

---

¹⁰⁹ Ο.π

αποφασιστικότητα, συνοχή και συνέχεια»¹¹⁰. Στις 27 Σεπτεμβρίου του 1951, ο Παύλος εμφανίζεται να θέλει να θωρακίσει την ενότητα του λαού. Οι πρόσφατες εκλογές παρουσίασαν σημεία χαλάρωσης της εσωτερικής ενότητας και η ειρήνη που επιτεύχθηκε με τόσους μόχθους τίθεται υπό αμφισβήτηση. Ο Παπάγος, εμμένει στην άποψη του για να δηλώσει για μια ακόμη φορά την πίστη του περί μη συνεργασίας με άλλα κόμματα. Στο φόβο του βασιλιά για ένα νέο «διχασμό», θα απαντήσει με την επιθυμία του για άμεση διεξαγωγή νέων εκλογών με πλειοψηφικό και θα ξεκαθαρίσει ότι άλλο είναι ο διχασμός και άλλο ο πολιτικός διαχωρισμός. Άρα, μέχρι τώρα δεν δείχνουν όλα ότι, «η Ελλάδα σώθηκε».¹¹¹

Μετά από ένα ολιγοήμερο διακανονισμό και μέσα στα πλαίσια ενός τεταμένου διαλόγου μεταξύ Παπάγου και Βασιλιά, ο τελευταίος θα καλέσει τον Πλαστήρα και θα του δώσει εντολή σχηματισμού κυβέρνησης ΕΠΕΚ-Φιλελευθέρων. Οι Η.Π.Α έχουν ξεγράψει από την αρχή αυτή την κυβέρνηση θεωρώντας την ως μια «προσωρινή λύση». Για το μόνο που ενδιαφέρονται, είναι «να την υποχρεώσει να επιβάλει το πλειοψηφικό εκλογικό σύστημα που θα ανοίξει το δρόμο για μεγαλύτερη συσπείρωση της Δεξιάς και νίκη του Παπάγου».¹¹² Από την αρχή, ο «μαύρος καβαλάρης», θα ανακοινώσει την απόφαση για την αλλαγή του εκλογικού νόμου, κάτω από την πίεση και την απειλή της μείωσης των οικονομικών δαπανών εκ μέρους των Η.Π.Α για την Ελλάδα. Όπως θα γράψει η «Αυγή» εύστοχα, «ο Πλαστήρας με εντολή των Αμερικανών ανοίγει το δρόμο στον Παπάγο».¹¹³ Στο μεταξύ, το Ατλαντικό Συμβούλιο αποφασίζει να δεχτεί την Ελλάδα στο ΝΑΤΟ. Αυτό επιβάλλει την άμεση υπέρβαση των όποιων δυσκολιών και τη δημιουργία κυβέρνησης για την προώθηση της στρατιωτικής συμφωνίας. Ο ανταποκριτής του Βήματος στην Αμερική στις 10 Σεπτεμβρίου, θα περιγράψει την απογοήτευση των Η.Π.Α και θα διαβλέψει «κυβερνητική

---

¹¹⁰ Το Βήμα, 3/10-51, Α.Φ.1949

¹¹¹ Εμπρός, 10-9-51, Α. Φ. 1996.

¹¹² Σ. Λιναρδάτος, ο.π., σελ.370.

¹¹³ Αυγή, 19-10-52, Α.Φ.9, Έτος Α'.

αστάθεια και αοριστία για μερικούς μήνες [...]για την ανάγκη διεξαγωγής νέων εκλογών, μάλλον προσεχώς».¹¹⁴

Έκπληξη επίσης προκάλεσε η εκλογική δύναμη της ΕΔΑ. Το αποτέλεσμα για τους κύκλους αυτούς δείχνει την κομμουνιστική απειλή που ελλοχεύει και όπου τελικά «η συγκάλυψη του προβλήματος δεν οδηγεί στην εξάλειψη του»¹¹⁵. Ένα γενικευμένο συμπέρασμα, που οδηγεί τη σκέψη τους στο ότι, «στην χώρα υπάρχει βαθιά λαϊκή δυσαρέσκεια που παρέχει στον κομμουνισμό έδαφος προσηλυτισμού των λαϊκών στρωμάτων».¹¹⁶ Οι φόβοι θα προκαλέσουν την αλλαγή του εκλογικού νόμου, την θερμότερη υποστήριξη με κάθε μέσο στο Στρατάρχη και την επιτάχυνση της διενέργειας νέων εκλογών με σκοπό την ανάδειξη ισχυρής κυβέρνησης.

Έπειτα το διάστημα αυτό εικρεμεί, η δίκη των αξιωματικών, των αναμειγμένων στον ΙΔΕΑ και το πραξικόπημα που εκδηλώθηκε τη νύχτα στις 30^{ης} Μαΐου. Φήμες θέλουν την κυβέρνηση να ματαιώνει την διεξαγωγή της δίκης και να ψηφίζει δια μέσου της βουλής νόμο «περί αμνηστεύσεως όλων των πολιτικής φύσεως ή και μικτών αδικημάτων των τελεσθέντων μέχρι την ημέρα διεξαγωγής των εκλογών».

Ο Γ. Παπανδρέου, διευκρίνισε στον ανακριτή ότι, «ο ΙΔΕΑ είχε ως κίνητρο την σωτηρία της πατρίδος και εφόσον αυτό υπήρξε το κίνητρο δεν δύναται να γίνει συζήτηση περί δίωξης τους[...] και εφόσον οι αξιωματικοί εκρίθησαν υπό των φουσικών αρχών τους και τιμωρήθηκαν με αποστράτευση, δεν ευσταθεί η ανακίνηση του ζητήματος».¹¹⁷

Η επιτροπή των υπουργών μετά το πόρισμα Ζωζωνάκη, εκδίδει διάταγμα τελικώς για την αμνήστευση των αδικημάτων των αξιωματικών. Το διάταγμα είχε ως εξής:

«Αμνηστεύονται τα απλά και σύνθετα πολιτικά αδικήματα τα τελεσθέντα εν Ελλάδι από του Απριλίου 1949 μέχρι του Αυγούστου 1951 υπό στρατιωτικών παντός βαθμού,

---

¹¹⁴ Το Βήμα, 10-9-51,1929.

¹¹⁵ Ο.π.

¹¹⁶ Ο.π.

¹¹⁷ Το Βήμα, 6-01-52, Α.Φ.2029.

Σώματος ή όπλου και αναγόμενα ή οπωσδήποτε σχετιζόμενα α) προς την σύμπτυξη στην Αθήνα και αλλού κατά το άνω χρονικό διάστημα οργανώσεως στο στράτευμα υπό τον τίτλο ΙΔΕΑ και συμμετοχή σε αυτήν δυναμικώς τα πολιτικά και στρατιωτικά πράγματα του κράτους, β) προς την εκδηλωθείσα στην Αθήνα κατά τη νύκτα 30-31 Μαΐου στάση».¹¹⁸

Ένα διάταγμα που παραγράφει τα αδικήματα και το παραλίγον προαξικόπημα, και καταλήγει να νομιμοποιεί έμμεσα τον ΙΔΕΑ κάνοντας την Δεξιά ισχυρή αλλά και ανεξέλικτη. Χρήσιμο είναι να δούμε τους λόγους που αμνηστεύονται τα αδικήματα. Η κυβέρνηση, λοιπόν, δεν θεωρεί πρέπον να φυλακιστούν πολεμιστές αξιωματικοί, οι οποίοι εξάλλου αρχικώς συσπειρώθηκαν για την αποτελεσματική δράση κατά των κομμουνιστών. Από τη στιγμή αυτή «ο πατριωτισμός των αξιωματικών εγγυάται την παρά ολίγων αναγνώριση του παραπτώματος τους, την από πολλούς ομολογία της πλάνης τους και την διάλυση του ΙΔΕΑ».¹¹⁹

Έτσι, η υπόθεση του ΙΔΕΑ θα κλείσει με την συγκάλυψη των ενόχων και την αμνήστευση των αδικημάτων τους. Για κάποιους αυτή η απόφαση θα είναι ναι μεν επιεικής αλλά «στη σφαίρα της ηθικής πραγματικότητας δε θα δύναται να υπάρξει αυστηρότερη από αυτήν[...] και συνέπεια ασυγχώρητης αδιαφορίας και αμέλειας κατά την όλη αντιμετώπιση του μεγάλου αυτού στρατιωτικού και εθνικού ζητήματος, δεν δημιουργεί ανάλογη αδικία στο έθνος και στο δοξασμένο ελληνικό στρατό».¹²⁰

---

¹¹⁸ Το Βήμα, 25,01,52, Α.Φ. 2045.

¹¹⁹ Ο.π.

¹²⁰ Ο.π.

9. «Υπόθεση ασυρμάτων»: η καταρράκωση του «Κέντρου»

Στις 15 Φεβρουαρίου του 1952, ξεκίνησε η μεγάλη δίκη των 29 κομμουνιστών ανάμεσα στους οποίους ήταν και ο βρισκόμενος στην Ανατολική Ευρώπη Ν. Ζαχαριάδης. Η κατηγορία περί κατασκοπείας και εσχάτης προδοσίας οδήγησε την ομάδα Μπελογιάννη στο Στρατοδικείο. Η κατασκοπεία είχε να κάνει με την μεταφορά εκ μέρους αυτής της ομάδας πληροφοριών δια μέσου ασυρμάτων σχετικά με την άμυνα της χώρας στα «εκείθεν του παραπετάσματος».¹²¹ Σημαντικό είναι να αναφέρουμε ότι ο νόμος 375/1936 που τιμωρούσε τα εγκλήματα κατασκοπείας είχε επανέλθει σε ισχύ από την 1^η Ιανουαρίου του 1951, καθιερώνοντας πλέον και θεσμικά το ψυχροπολεμικό κλίμα που επικρατούσε στην Ελλάδα.

Η δίκη αυτή, υπήρξε ένα γεγονός με τεράστια απήχηση στο εξωτερικό. Πολλοί έσπευσαν να στείλουν επιστολές με σκοπό την υπεράσπιση των κατηγορουμένων, ενώ στη δίκη είχαν παραστεί κορυφαία ονόματα της διεθνούς δικαιοσύνης. Ο ίδιος ο Πιουοριφόνι, δύο μέρες πριν την ανακοίνωση της απόφασης του στρατοδικείου επέστρεψε στην Ελλάδα καθώς το ζήτημα απασχολούσε τον πολιτικό κόσμο και οποιοσδήποτε εκτροχιασμός θα είχε σοβαρά αποτελέσματα για την ισορροπία της χώρας.

Από αυτή την περίοδο, θα επιβληθεί, το πλειοψηφικό σύστημα το οποίο θα ανοίξει το δρόμο στη Δεξιά και κατά συνέπεια στον Παπάγο. Από τη μεριά της, η κυβέρνηση του «Κέντρου» εξέταζε την περίπτωση της άμεσης επέμβασης στη διαδικασία για ανατροπή της απόφασης αλλά από την άλλη ο φόβος της αντιπολίτευσης και μια τυχόν εξέγερση του στρατού την καθιστούσε δέσμια. Η δίκη Μπελογιάννη χρησιμοποιήθηκε από τον Τύπο της εποχής για πλήξει την κυβέρνηση Πλαστήρα. Σκοπός είναι να εξυπηρετηθεί η Δεξιά και να χρεοκοπήσει η ειρηνευτική πολιτική του Πλαστήρα.

---

¹²¹ *Ελευθερία* 15-02-52, Α.Φ. 2276.

Η κατάσταση της υγείας όμως του Πλαστήρα, επιτάχυνε τις διαδικασίες. Ο ίδιος ζήτησε την αναστολή της εκτέλεσης των καταδικασθέντων. Οι γιατροί του συνέστησαν την αποχώρηση του από την πρωθυπουργία. Ως διάδοχος ορίστηκε ο Σ. Βενιζέλος. Η κυβέρνηση του είχε διάρκεια επτά μηνών και επέζησε με απίθανους ακροβατισμούς. Το πρόβλημα του Βενιζέλου ήταν πλέον η στάση του απέναντι στην τύχη των μελλοθανάτων. Στο μεταξύ έκανε την εμφάνιση της μια επιστολή γραμμένη από τον Πλουμπίδη, ο οποίος αναλαμβάνει όλο το βάρος του παράνομου μηχανισμού του ΚΚΕ. Το ίδιο το ΚΚΕ, μέσω του ραδιοφωνικού του σταθμού δήλωνε την χάλκευση της επιστολής από την Ασφάλεια με σκοπό την αναθέρμανση της υπόθεσης και την εκτέλεση του Μπελογιάννη. Την ίδια στιγμή οι αρχές επικυρώνουν το γνήσιο της υπογραφής Πλουμπίδη.

Στις 30 Μαρτίου εκτελείται η ομάδα Μπελογιάννη. Αυτή η πράξη σήμανε και τον κατακερματισμό της Κεντρικής παράταξης. Το «κεντρώο διάλειμμα» θα οδηγηθεί στην λήξη του λίγους μήνες μετά, αφού πρώτα έδωσε το δικαίωμα αμφισβήτησης του Κέντρου στην κοινή γνώμη. Η εκτέλεση των τεσσάρων στελεχών του ΚΚΕ(Νίκου Μπελογιάννη, Δημήτρη Μπάτση, Νίκου Καλούμενου και Ηλία Αργυριάδη) σε μια περίοδο όπου υπήρχαν διακηρύξεις από όλες τις πλευρές για ειρήνευση, «λήθη» και συμφιλίωση προκάλεσε έριδες μεταξύ των υπουργών του Κέντρου. Όλη αυτή την κατάσταση την εκμεταλλεύτηκε ο Συναγερμός συνεπικουρούμενος από τις Η.Π.Α. Ο ίδιος ο Παπάγος θα φθάσει σε σημείο να κατηγορήσει την κυβέρνηση ως δικτατορική και απειλεί με την παραίτηση βουλευτών του Ελληνικού Συναγερμού.¹²² Και ενώ δεν τάσσεται υπέρ των εκτελέσεων ωστόσο τις ευνοούσε αφού καλούσε την κυβέρνηση να αναλάβει τις ευθύνες της.

Το ίδιο διάστημα με την Υπόθεση Μπελογιάννη μια άλλη υπόθεση «κομμουνιστικής συνωμοσίας» κλονίζει την κυβέρνηση Πλαστήρα. Η υπόθεση αφορούσε την δήθεν κομμουνιστική διείσδυση στην Πολεμική Αεροπορία.

---

¹²² *Ελευθερία*, 5-4-52.

Στη δημοσιότητα ήρθε τον Απρίλιο του 1952 και η κατηγορία ήταν η διάβρωση των ενόπλων δυνάμεων από τον Κομμουνισμό. Οι κατηγορούμενοι σύμφωνα με το βούλευμα εκτελούσαν εντολές της ευρισκόμενης στο εξωτερικό ηγεσίας του ΚΚΕ. Η υπόθεση αυτή ήρθε να κλονίσει τη κυβέρνηση αλλά περισσότερο έδειξε τη δυναμική του ΙΔΕΑ στο εσωτερικό του στρατού και τον ρόλο του στην εξέλιξη των πολιτικών πραγμάτων.

Αυτή η ρευστότητα δημιουργούσε ανασφάλεια στο πολιτικό σιηνικό. Όλοι ήθελαν μια σταθερή κυβέρνηση τετραετίας, με διεθνή αξιοπιστία και λήξη της υπάρχουσας αστάθειας. Η δήθεν «κομμουνιστοφοβία» που ανδρώθηκε μετά τη λήξη του Εμφυλίου Πολέμου βοηθούσε τα σχέδια των Η.Π.Α για την ανάδειξη του Παπάγου σε πρωθυπουργό της χώρας.

Το Μάρτιο του 1952, ο Ελληνικός Συναγερμός, μετά την υποχώρηση της κυβέρνησης επανήλθε στην Βουλή. Η κυβέρνηση *«υποχώρησε κηρύξασα άκυρον εξ υπαρχής την υβριστική διαταγή κατά του Παπάγου»*.¹²³ Ο Πλαστήρας δηλώνει ότι, *«η παραίτηση του τέως υπουργού Εθνικής Αμύνης Σακελλάριου δεον να θεωρηθεί ως ολοκληρωτική ακύρωση της διαταγής αυτής, η οποία έδωσε αφορμή στο Συναγερμό να απόσχει από τις συνεδριάσεις της Βουλής»*.¹²⁴

Η απάντηση από το πολιτικό γραφείο του Παπάγου θα είναι άκρως ικανοποιητική: *«η αποχή του Ελληνικού Συναγερμού από τις συνεδριάσεις της Βουλής τερματίζεται, εφόσον η προκληθείσα αυτή αιτία ακυρώθηκε»*.¹²⁵

Ο Στρατάρχης, καθυστέρησε βέβαια να γνωστοποιήσει την απόφαση του δημόσια κι αυτό αποδίδεται στην επιθυμία κυβερνητικών παραγόντων *«όπως μη γνωστοποιηθεί ο τερματισμός της Αποχής του ελληνικού συναγερμού πριν επιψηφίσει το νομοσχέδιο σύμφωνα με το οποίο εκυρώθησαν οι αναγκαστικοί νόμοι, διότι δεν ήθελε να νομισθεί ότι υποχρεώνει τον ελληνικό συναγερμό να επανέλθει στην βουλή για να δώσει κι αυτός την συγκατάθεση του προς επιψήφιση του νομοσχεδίου*

---

¹²³Το Βήμα, 16-03-52 ,Α.Φ.2115

¹²⁴ Ο.π.

¹²⁵ Ο.π.

*αυτού του κυρώσαντος μεταξύ των άλλων και τον Αναγκαστικό Νόμο περί των τιμών και προνομίων του Παπάγου».*¹²⁶

Η πολιτική ανωμαλία, η οποία θα κατέληγε σε προσφυγή στις κάλπες τερματίστηκε με την ικανοποίηση των αιτημάτων του Στρατάρχη. Αυτό για άλλη μια φορά επιβεβαίωνε το κύρος και το γόητρο του Παπάγου και την υποχώρηση του κυβερνώντος κόμματος το οποίο δεν ήταν έτοιμο να προχωρήσει άμεσα σε διενέργεια νέων εκλογών. Ο δρόμος θα ανοίξει για την τελική αναμέτρηση του Νοεμβρίου του ίδιου έτους. Κι ενώ στις 14 Μαρτίου, οι Η.Π.Α παρεμβαίνουν ανοιχτά υπέρ του πλειοψηφικού συστήματος διεξαγωγής των επικείμενων εκλογών, την επόμενη μέρα ο Στρατάρχης επιστρέφει στην Βουλή με την άμεση διευκόλυνση στην πορεία του, εκ μέρους του Πλαστήρα.

Στις 12 Σεπτεμβρίου ψηφίζεται στη Βουλή το πολυπόθητο πλειοψηφικό εκλογικό σύστημα. Το «Κέντρο» έχει χάσει κατά πολύ τις δυνάμεις του. Η υπόθεση της Κύπρου εκείνο το καλοκαίρι και το αίτημα της να ενωθεί με την Ελλάδα, οι συνεχόμενες διαδηλώσεις, παράλληλα με την «υπόθεση της Αεροπορίας», θα πλήξουν ανεπανόρθωτα την κεντρικά παρατάξη. Η απόφαση του Αεροδικείου λήγει με δύο θανατικές καταδίκες τον Σεπτέμβριο του ίδιου έτους , ενώ σε συμβολικό επίπεδο γινόταν φανερή η διείσδυση του ΙΔΕΑ και στην Αεροπορία. Η έννοια του «Κέντρου» θα εξαλειφτεί παρά τις δηλώσεις του Πλαστήρα με στόχο την συσπείρωση αντιμαχόμενων ομάδων τόσο της Δεξιάς όσο και της Αριστεράς. Αυτός ο εκλογικός φόβος, μαζί με την ιδεολογική ασυναρτησία, οδηγεί σε συνεργασία πολλές παρατάξεις, όπως το κόμμα Φιλελευθέρων με την ΕΠΕΚ του Πλαστήρα, *«περιβεβλημένοι με τεμάχια υφασμάτων από όλα τα χρώματα και επικαλούμενη σε ένα απίστευτο αζεδιάλυτο σύμφυγμα όλες τις αντιφατικές και διαπληκτιζόμενες μεταξύ τους αρχές και ιδέες από της Άκρας Δεξιάς μέχρι της Άκρας σχεδόν Αριστεράς»*¹²⁷.

---

¹²⁶ ‘Ο.π..

¹²⁷ ‘Ο.π.

Στις αρχές του Νοεμβρίου του 1952, ο Στρατάρχης ξεκινά την προεκλογική του εκστρατεία. Στη Λαμία, θα τονίσει στο τέλος του πολιτικού του αγώνα: *«με την ψήφο σας στις 16 Νοέμβρη θα αποδείξετε αν θέλετε να γίνετε ελεύθεροι ή να περάσετε στο Σιδηρούν Παραπέτασμα. Βάλτε το χέρι στην καρδιά σας και σας διαβεβαιώνω, ότι όταν έλθω στην εξουσία θα πραγματοποιήσω όλες τις υποσχέσεις μου»*.¹²⁸ Ενώ η εφημερίδες καθημερινά διατυμπανίζουν ότι: *«Θα επαναληφθεί το προηγούμενο του 1928 με τον Ελ. Βενιζέλο»*.¹²⁹

Στη Θήβα, παρά τις περσινές του δηλώσεις περί «πολιτικής λήθης» θα πει: *«μετά τα διάφορα μέτρα ειρηνεύσεως, διείσδυσαν σε ολόκληρη την κρατική μηχανή κομμουνιστικά όργανα, πράγμα το οποίο αποτελεί κίνδυνο για τη χώρα. Έπειτα, ο κομμουνισμός ως γνωστόν καταπολεμάται μόνο με την ανύψωση του βιοτικού επιπέδου των ανθρώπων»*¹³⁰. Ο Στρατάρχης, έχει ξεχάσει πλέον την ιδιότητα του ειρηνοποιού και ενώ τονίζει ότι υποστηρίζει την πολιτική της «λήθης», από την άλλη την υποστηρίζει με την προϋπόθεση ότι δε θα διακυβευεται η ασφάλεια του τόπου κι αυτό μόνο μια ισχυρή ομοιογενή κυβέρνηση μπορεί να το εξασφαλίσει.

Ο ψυχολογικός πόλεμος θα επιδεινωθεί με την απειλή της περικοπής της αμερικανικής βοήθειας, ενώ ο πολιτικός του λόγος υπερβαίνει κάθε λαϊκίστικο όριο. Η ανταπόκριση που έχει βέβαια από το ακροατήριο είναι μεγάλη. Χαρακτηριστικό είναι το σύνθημα: *«Στρατάρχα ρίξε τη φωτοβολίδα!»*.¹³¹ Η απάντηση του Παπάγου στο σύνθημα είναι: *«τη φωτοβολίδα θα τη ρίξετε εσείς με την ψήφο σας»*.¹³² Παράλληλα, το συγκρότημα Λαμπράκη, προβαίνει σε κατά μέτωπο επιθέσεις εναντίον παντός αντιπάλου και υψώνει στα όρια της φαντασίας για άλλη μια φορά τον Παπάγο. Μέσα από αυτόν, *«θα δημιουργηθούν οι προϋποθέσεις για τον νέο ελληνικό θαύμα»*.¹³³

---

¹²⁸ Το Βήμα, 6-11-52, Α.Φ.2288.

¹²⁹ Τα Νέα, 11-11-52, Α.Φ. 2286.

¹³⁰ Ό.π.

¹³¹ Ό.π.

¹³² Ό.π.

¹³³ Το Βήμα, 7-11-52, Α.Φ. 2289

Ξεχωριστής σημασίας υπήρξε ο λόγος της Θεσσαλονίκης και το λεγόμενο «άγραφο συμβόλαιο», που προέκυψε μεταξύ του Παπάγου με το λαό. Η Θεσσαλονίκη επεφύλαξε θερμή υποδοχή στον Παπάγο. Ο λόγος του αρχηγού, «δεν είναι ένας συνηθισμένος προεκλογικός λόγος, έχει την Δωρική αυστηρότητα ενός λιτού και ζυγισμένου κειμένου και έχει προπαντός το χρυσό κάλυμμα της αξιοπιστίας του αγορήτου». ¹³⁴ Και συνεχίζει το Βήμα διαπιστώνοντας ότι «κάτι άλλαξε, οι λόγοι του, η παράσταση του, ο τόνος του, αποπνέουν ένα ανώτερο πολιτικό ήθος που είχαμε αρχίσει να ξεχνάμε τα τελευταία χρόνια[...]η αλλαγή θα γίνει πραγματικότητα και μετά από αυτό το λόγο μεταβάλλεται σε βεβαιότητα» ¹³⁵

Αξιίζει να δούμε αναλυτικά, τον λόγο της Θεσσαλονίκης. Αυτό λοιπόν, το συμβόλαιο το οποίο θα «αποτελέσει τον καταστατικό χάρτη της τετραετίας». Σύμφωνα με αυτό, η Ελλάδα θα αποκτήσει διεθνές κύρος αφού θα τακτοποιήσει τις υποχρεώσεις της στα Ηνωμένα Έθνη και έναντι των μελών του Ατλαντικού Συμφώνου. Εκτός από αυτά, θα προβεί στην αναθέρμανση των σχέσεων με την Τουρκία αλλά και την Γιουγκοσλαβία.

Ο Συναγερμός, σημαίνει ασφάλεια και τάξη και ο αρχηγός του δεσμεύεται γι' αυτό: «εγγυώμαι τη ζωή, τη τιμή, τη περιουσία παντός νομιμόφρονος πολίτου[...] Το παρελθόν θα πάψει να καταδιώκει το παρόν». ¹³⁶ Ο κόσμος θα πρέπει να εισέλθει στην ομαλότητα και την ειρήνη για να μην υπάρξει ένας «τέταρτος γύρος», κατά τον Παπάγο. Ο ίδιος εναγωνίως θα καλέσει τον κόσμο στις τάξεις του Συναγερμού, ο οποίος «δεν είναι κληρονομιά κανενός κόμματος, αλλά κίνηση που θέλει να συμπεριλάβει στους κόλπους του όλα τα υγιή στοιχεία». ¹³⁷

Επόμενα σημεία του λόγου του, είναι η χρηστή διοίκηση που θα αποκτήσει ο τόπος μετά την εκλογή του, η αρχή της μάχης της παραγωγής, με αποτέλεσμα την οικονομία παντού και την εργασία σε όλους. Η αγροτική τάξη, θα αποτελέσει γι' αυτόν το κέντρο του εθνικού ενδιαφέροντος. Η υπηρεσία, θα δοθεί στο έθνος όχι στο κόμμα, ενώ οι γυναίκες θα συγκριθούν με τους

---

¹³⁴ Το Βήμα, 8-11-52, Α.Φ. 2290

¹³⁵ Ο.π.

¹³⁶ Ο.π.

¹³⁷ Ο.π.

στρατιώτες, πιστές στο καθήκον τους και αντάξιες με αυτούς που όμως τους στέρησαν το δικαίωμα ψήφου τα δήθεν προοδευτικά πολιτικά στοιχεία. Πρόκειται, για ισάξιες ομάδες, φύλακες σαν τους στρατιώτες, αγνές, έξυπνες, φιλοφρονήματα που είναι σημαντικά αν λογιστούν σαν προθάλαμος για τις επόμενες εκλογές και την διεκδίκηση ψήφου εκ μέρους των γυναικών.

Αυτές οι «ιστορικές εκλογές», επίκεντρο έχουν την νίκη του Κομμουνισμού η οποία πρέπει να είναι «οριστική και να βεβαιώθουμε ότι ποτέ πλέον δε θα ζωντανέψει ο νικημένος κομμουνισμός γιατί ο λαός πρέπει να απολαύσει τους καρπούς της νίκης».¹³⁸ Αυτό το «εθνικό-πανελλαδικό κίνημα», θα έχει «επιτελικά γραφεία της κυβέρνησης και όχι μεσιτικά για την παροχή ρουσφετιού στους κομματικούς φίλους»¹³⁹. Βέβαια αυτό το πιστεύω υποδαυλίζεται κάνοντας ακόμη μια διάκριση Δεξιών και Αριστερών: «αν είστε αριστεροί διότι αγωνίζεσθε να βελτιώσετε τους όρους της ζωής σας, τότε είμαστε όλοι αριστεροί και πρώτος εγώ»¹⁴⁰.

Το Βήμα, θα συνεχίσει να βοηθά τον στρατάρχη στην «σωστική του εξόρμηση»¹⁴¹, κάνοντας μια αναδρομή στο ιστορικό παρελθόν και την ταύτιση του με το παρόν. Ο Στρατάρχης, «θα νικήσει γιατί η ιστορία τον θέλει πάντοτε νικητή» και ο τίτλος «το τελευταίο πείραμα για ένα καλύτερο μέλλον» κεντριζουν την προσοχή του αναγνώστη. Ο ίδιος ο Παπάγος, ανάλογα με την πόλη της περιοδείας του ενσωματώνει και τα θέλω του λαού στους πολιτικούς του λόγους θέλοντας να σπάσει το φράγμα με το λαό. Οι υποσχέσεις για ανασυγκρότηση, συντονισμό και απλοποίηση επιτροπών και συμβουλίων όλων των οργανισμών δημοσίου δικαίου καθώς και η σχέση κράτους πολιτών με την συνακόλουθη φορολογική πολιτική στα πλαίσια της απόλυτης εντιμότητας και ειλικρίνειας, έννοιες διαχρονικές, ολοκληρώνουν το προφίλ του «λαϊκού» ηγέτη που θέλει να παρουσιάσει.

---

¹³⁸ Το Βήμα, 9-11-52, Α.Φ.2291.

¹³⁹ Ο.π.

¹⁴⁰ Ο.π.

¹⁴¹ Το Βήμα, 11-11-52, Α.Φ. 2292.

10. «Οι εκλογές θα δείξουν αν η Ελλάδα θα ζήσει ή θα πεθάνει»¹⁴²

Η εκλογολογία φουντώνει καθώς πλέον βρισκόμαστε στην τελικά ευθεία. Ο Παπάγος, υποστηρίζει ότι έχει αφουγκραστεί το λαό, που θέλει κατά τα λεγόμενα του, έντιμο κράτος, δημοκρατία, εργασία, πρόοδο και ελπίδα. Η πεποίθηση του επικεντρώνεται στο κράτος στο οποίο δε θα πρέπει να είναι κυρίαρχη η αστυνομία ως φόβητρο των πολιτών. Ο λαός επιθυμεί εξωτερική και εσωτερική ασφάλεια, κοινωνική προστασία και ανάπτυξη. Το κράτος, θα ενυπάρχει ως βοηθός και φίλος σε αυτή τη διαδικασία. Θα περιορισθούν οι απειλές, οι φόβοι, οι εξορίες, τα μέτρα βίας και η αυθαιρεσία με την σωστή λειτουργία των θεσμών. Εξάλλου «ένα κράτος σεβόμενο τον εαυτό του δεν έχει ανάγκη να προβεί σε πολιτικές διώξεις».¹⁴³ Μαζί με αυτά τα ιδεώδη, η συντριβή της ανεργίας και η καταπολέμηση της οικονομικής ολιγαρχίας θα κάνουν μια χώρα ιδεατή και πρότυπο. Στα όρια αυτά θα προστατευτούν οι εργάτες και οι υπάλληλοι αλλά και οι έμποροι, οι βιομήχανοι και οι επαγγελματιοβιοτέχνες. Πρόκειται, για ένα συνονθύλευμα τάξεων με αντικρουόμενα συμφέροντα μεταξύ τους που όμως ο ίδιος θέλει να τα ενώσει για να διεκδικήσει την απόλυτη πλειοψηφία στη Βουλή. Σταθμός στην διεκδίκηση ψήφων, θα είναι η προσέλκυση των προσφύγων με κάθε μέσο επίκλησης στο παρελθόν τους και την καταπάτηση της διάκρισης που υφίστανται με το γηγενή πληθυσμό που θα έχουν αν αναρριχηθεί ο ίδιος στην κυβέρνηση.

Ο Παπάγος πλέον για τους αμερικανικούς κύκλους και παρά τις αρχικές τους αμφιβολίες: «κατέστη σύμβολο για τον ελληνικό λαό της δύναμης και αποκρυσταλλώνει την ελπίδα ενός καλύτερου αύριο»¹⁴⁴ Οι *Times*, της Νέας Υόρκης πλέκουν ένα εγκώμιο στο Στρατάρχη: «Ο ελληνικός λαός τοποθέτησε το όνομα του παραπλεύρως εκείνων εκ των ισχυρότερων και δημιουργικότερων αρχαίων Ελλήνων ηρώων, οι οποίοι συμβολίζουν την υπεροχή των Ελληνικών ιδεωδών της ελευθερίας και

¹⁴² Το Βήμα, 12-11-52, Α.Φ.2293.

¹⁴³ Το Βήμα, 14-11-52, Α.Φ. 2295.

¹⁴⁴ Το Βήμα, ο ανταποκριτής Του Βήματος στη Νέα Υόρκη.

ανεξαρτησίας[...]Εμείς στις Η.Π.Α θα μπορούμε να υπερηφανευόμαστε διότι θα έχουμε ένα μέγα άνδρα όπως αυτόν, ως σύντροφο στη μάχη κατά του κομμουνισμού στην Ελλάδα και τα Βαλκάνια». ¹⁴⁵Ενώ θα συμπληρώσουν ότι ο Στρατάρχης είναι «ήρωας έθνους ηρώων». ¹⁴⁶

Το Βήμα, ανήμερα της εκλογικής αναμέτρησης, θα κάνει λόγο για μια «σίγουρη νίκη του Συναγερμού» κι αυτό διότι «οι ερωτοτροπίες με την ΕΔΑ κατεδίκασαν οριστικώς τα κόμματα ΕΠΕΚ και Φιλελευθέρων» ¹⁴⁷. Η νίκη του Συναγερμού είναι πρωτοφανής, καθώς θα συγκεντρώσει σαν κόμμα κάτι λιγότερο επί του συνόλου των ψήφων αλλά θα λάβει την απόλυτη πλειοψηφία στη Βουλή. Ο Κ. Καραμανλής, Υπουργός Δημοσίων Έργων, θα γράψει λίγα χρόνια μετά: «Ο Συναγερμός, εμπνεόμενος από τον κύριο Μαρκεζίνη, άσκησε οξεία, για να μην πω έξαλλον, αντιπολίτευση κατά της νέας Κυβέρνησης(Γπλαστήρα-Βενιζέλου). Η τακτική του ήταν ένα είδος ανένδοτου αγώνα. Αποχή από τη Βουλή, άρνηση επιψηφίσεως του συντάγματος, εξωκοινοβουλευτικός αγώνας με μεγάλες πολιτικές συγκεντρώσεις κ.λ.π. Ο κύριος Μαρκεζίνης, ναυάγιο κι αυτός πολιτικό μετά τη αποχώρηση του από το Λαϊκό Κόμμα, όπως κι εμείς του ΛΕΚ, αναζήτησε ασφαλή κομματική στέγη. Και χρησιμοποίησε ομολογουμένως με μεγάλη ομολογουμένως επιδεξιότητα την ευκαιρία του Παπάγου, του οποίου και έγινε μετέπειτα ο κυριότερος πολιτικός σύμβουλος». ¹⁴⁸

Ο Ελληνικός Συναγερμός, τελικά εξασφάλισε μια συντριπτική νίκη με ποσοστό, 49,22% και 247 έδρες σε σύνολο 300 βουλευτικών εδρών. Ο νέος αυτός συσχετισμός δυνάμεων θα παραμείνει σταθερός για μια δεκαετία και θα αναδείξει τη Δεξιά ως κυρίαρχη δύναμη τουλάχιστον μέχρι το 1960.

---

¹⁴⁵ Ό.π.

¹⁴⁶ Το Βήμα, NEW YORK TIMES JAMES, A. PATERSON, 16-11-52, Α.Φ.2297.

¹⁴⁷ Ό.π.

¹⁴⁸ Κ. Καραμανλής., *Αρχαίο, γεγονότα, Κείμενα: η πρώτη μεταπολεμική δεκαετία*, Αθήνα : Ίδρυμα Κωνσταντίνος Γ. Καραμανλής 1992-1997, τόμος 1, σελ. 150.

11. Συμπεράσματα

Η αναδομημένη Δεξιά ανδρώνεται μετεμφυλιακά στα πλαίσια μιας υποτιθέμενης «κομμουνιστικής απειλής». Ο διεθνής παράγοντας είναι «συνοδοιπόρος» στην προσπάθεια μιας επιβολής και τελικά μιας καλά οργανωμένης ανάδειξης μέσα από ένα καλά σφυρηλατημένο μύθο γύρω από το πρόσωπο του Στρατάρχη. Η Ελλάδα, της δεκαετίας του 1940, διψούσε για ένα ηγέτη με μεγαλοπρεπή εμφάνιση, κύρος και γενικευμένη εκτίμηση στο πρόσωπο του. Η μεγαλύτερη ιδεολογική μάχη δόθηκε κατά τη διάρκεια του Εμφυλίου Πολέμου. Η στρατιωτική νίκη του πολέμου αναμφισβήτητα ανήκει στη Δεξιά και στους συμμάχους. Όμως, δεν αρκεί αυτό για να επουλωθεί αυτή η «αρρώστια», σύμφωνα με την άποψη τους, η οποία διαπέρασε μεγάλες μάζες και τις διαπότισε με νέες αξίες και ιδανικά. Επειδή, πρέπει να επιτευχθεί η ιδεολογική νίκη, ο μόνος τρόπος είναι η ενεργοποίηση του παρακράτους. Οι πιο ευνοημένοι είναι οι νικητές του Εμφυλίου Πολέμου. Είχαν στη διάθεση τους όλο τον κρατικό μηχανισμό, τα σώματα ασφαλείας, την εκπαίδευση, τον Τύπο με αποτέλεσμα να χρησιμοποιήσουν την δεκαετία του 1940 όπως επιθυμούσαν στον πολιτικό και ιδεολογικό τους λόγο. Φοβίες, εξορίες, καθημερινές τρομοκρατίες πολιτών εκδηλώνονται στην μετεμφυλιακή Ελλάδα, με σκοπό την επιβολή της «εθνικοφροσύνης». Ο «εθνικόφρων», πολίτης είναι το πρότυπο του υγιούς ανθρώπου. Η «νοσηρότητα» έγκειται σε μια «μερίδα» λίγων, οι οποίοι θέλουν «να υποτάξουν την χώρα στον ερυθρό φασισμό». Τα όρια της «εθνικοφροσύνης», συμπεριλαμβάνουν όσους «πιστεύουν στην Ελλάδα, όσους πολέμησαν και θα πολεμήσουν γι' αυτήν, όσους θυσίασαν το αίμα τους και τα παιδιά τους, όλους τους πατριώτες, τους νομιμόφρονες και φιλήσυχους, τους χθεσινούς πολεμιστές και σημερινούς στρατιώτες».¹⁴⁹

---

¹⁴⁹Δ., Παπαδημητρίου, *Από το Λαό των Νομιμοφρόνων στο Έθνος των Εθνικοφρόνων : η συντηρητική σκέψη στην Ελλάδα (1922-1967)*, (Αθήνα : Σαββάλας, 2006), σελ.266

Ο Παπάγος, εμφανίστηκε σαν «Μεσσίας» σε μια ιστορική περίοδο όπου ο τόπος τον είχε ανάγκη. Γύρω από το πρόσωπο του δημιουργήθηκε ένα λαϊκό ρεύμα, το οποίο μπορούσε να συσπειρώσει αντίρροπες μεταξύ τους δυνάμεις. Μια ευρεία διαταξική εκλογική συμμαχία μέσα από ένα συνονθύλευμα ψηφοφόρων. Μικροαστοί, νοικοκυραίοι της εποχής, μικροϊδιοκτήτες και κυρίως η νέα αστική τάξη, η οποία είχε πλουτίσει κατά τη διάρκεια της Κατοχής, βλέπουν τον Παπάγο ως ένα πρόσωπο που θα διασφαλίσει την συνέχεια τους.

Η ταύτιση της νίκης με τις φιλοδυτικές δυνάμεις υπήρξε ένας επιπλέον παράγοντας για την ψήφιση του Ελληνικού Συναγερμού. Έπειτα, ο έντονα λαϊκιστικός λόγος του αρχηγού του, καθιστά τους Έλληνες υποχείρια μιας ανταμοιβής και πιο απλά μιας καλύτερης επαγγελματικής αποκατάστασης στο δημόσιο δια μέσου του ρουσφετιού. Παράλληλα, ο κόσμος της υπαίθρου έχει ανάγκη από άμεση υποστήριξη και ο Παπάγος τονώνει το ηθικό τους σε κάθε προεκλογική ομιλία. Γι' αυτόν είναι οι στρατιώτες της παραγωγής, οι άνθρωποι του μόχθου οι οποίοι είναι κατατρεγμένοι από την μοίρα τους και που όλες οι κυβερνήσεις μέχρι τότε, τους έβλεπαν σαν παρείσακτους μέσα στα πλαίσια ενός κράτους πρόνοιας και ανταμοιβής. Αυτοί οι άνθρωποι, έχουν ανάγκη ένα ισχυρό κράτος που θα μπορεί να διασφαλίσει τα συμφέροντα τους και την οικονομία σε επίπεδα ικανοποιητικά. Οι εργάτες, έλκονται από τη φωνή ενός άνδρα που δεν πρόδωσε ποτέ το έθνος τους. Ας μην λησμονούμε τη δυνατότητα του αρχηγού του Συναγερμού να μπορεί να αποσπά ψήφους ακόμη και από την Αριστερά υποσχόμενος μια Ελλάδα πρότυπο και ένα κράτος υπηρέτη του λαού.

Τα μεγάλα οικονομικά συμφέροντα, παράλληλα, βλέπουν τον ίδιο στυλοβάτη στις οικονομικές τους κινήσεις. Η υπόσχεση κοινωνικής ειρήνης, η δήθεν ειρηνοποιός διάθεση του, η λήθη του παρελθόντος δεν αφήνουν περιθώρια αμφισβήτησης στο πρόσωπο του κι αυτό είναι που χρειάζονται για να επενδύσουν. Κατά αυτόν τον τρόπο θα ελιχθεί, με σκοπό την υπερψήφιση

του κόμματος του. Θα φτάσει σε σημείο να τοποθετήσει τον εαυτό του στην Αριστερά, αν αυτό βέβαια συνεπάγεται με την πρόοδο και την ανάπτυξη του τόπου όπως διευκρινίζει.

Επιπροσθέτως, εκτός από τους πολιτικούς λόγους και τα αιτήματα που προτάσσουν θα πρέπει να δούμε τη Δεξιά στα πλαίσια της «εθνικοφροσύνης». Για τη Δεξιά, η «εθνικοφροσύνη» έχει να κάνει σε επίπεδο ιδεολογικό με τον αποκλεισμό των ηττημένων του Εμφυλίου Πολέμου. Δεκτοί γίνονται μόνο όσοι μπορούν να υπερασπίσουν την πατρίδα, την οικογένεια και να αμυνθούν ενάντια σε οτιδήποτε προσβάλει την εθνική συνοχή. Σε αντίθεση με την περίοδο του Μεσοπολέμου, η «εθνικοφροσύνη» την περίοδο που εξετάζουμε λειτουργεί ως έννοια στα πλαίσια της απομόνωσης των «εχθρών» της πατρίδας, με έκδοση πιστοποιητικών κοινωνικών φρονημάτων, πολιτικούς κρατούμενους και το παρασύνταγμα να λαμβάνει ενεργό δράση σε περιόδους πολιτικών τριγμών. Η ιδεολογία αυτή αναπτύχθηκε οριοθετώντας μια κοινότητα «υγιώς σκεπτόμενων Ελλήνων». Με την εκλογική νίκη του Παπάγου η Δεξιά προβάλλει ενωμένη για την καταπολέμηση και τον παραγκωνισμό όλων όσων κινούνται ενάντια στην ιδεολογία της. Η «εθνικοφροσύνη» ευδοκίμησε και λειτούργησε εν κατακλείδι ως δομικό στοιχείο του Εμφυλίου Πολέμου και του συστήματος πολιτικής εξουσίας που προέκυψε από αυτόν. Ο Εμφύλιος συνένωσε πολλά ιδεολογικά στοιχεία σε ένα ενιαίο μόρφωμα το οποίο στη βάση του συνενώνει όλους τους «εθνικόφρονες» πολίτες ενάντια στην Αριστερά. Η «εθνικόφρονα» παράταξη δομείται με τη συμμετοχή πολιτικών στις 4^{ης} Αυγούστου, Ταγματασφαλίτες, βενιζελικούς, αντιβενιζελικούς, στελέχη του κόμματος του Τσαλδάρη και βασιλόφρονες με σκοπό να διαφυλάξουν αξίες και ιδανικά τα οποία πήγαν να διαταραχθούν την προηγούμενη δεκαετία. Όλες λοιπόν αυτές οι ετερόκλητες δυνάμεις ενώνονται με στόχο την καταπολέμηση του Κομμουνισμού. Από αυτούς προέρχεται και η επίσημη κρατική ιδεολογία της επονομαζόμενης «εθνικοφροσύνης» η οποία διαμορφώνεται μετεμφυλιακά και έχει ένα κοινό σκοπό που δεν είναι άλλος από την πολιτική και ιδεολογική

εξόντωση του αντιπάλου. Χαρακτηριστική η περίπτωση της εκλογικής δύναμης της ΕΔΑ το 1951, η οποία μεταφράζεται ως κομμουνιστική απειλή που ελλοχεύει στο εσωτερικό της χώρας. Από την άλλη, η αμνήστευση των πολιτικών αδικημάτων του ΙΔΕΑ από τον Απρίλιο του 1949 έως και τον Αύγουστο του 1951 δείχνει ξεκάθαρα τον ιδεολογικό προσανατολισμό της μετεμφυλιακής πραγματικότητας.

Ένα ακόμη στοιχείο, που βοήθησε στην ανάδειξη του Παπάγου στον πολιτικό στίβο ήταν η φθορά των υπαρχόντων κομμάτων και η κατάρρευση της υπάρχουσας πολιτικής ηγεσίας. Ένας πολιτικός κόσμος, κατακεραυνωμένος από το παρελθόν, γερασμένος, ανέντιμος, ο οποίος διχάζει ακόμη την κοινωνία, από τα ιστορικά του κατάλοιπα. Ο Συναγερμός, προβάλλει μέσα από τον πολιτικό λόγο του αρχηγού του, την «ανανέωση», την ζωογόνο πνοή, την «αλλαγή», που έχει ανάγκη ο τόπος. Το Λαϊκό Κόμμα που ανήκει στη Δεξιά έχει διαμελιστεί και προσπαθεί να «οξυγονοκολλήσει τα αποκολληθέντα τμήματα του».¹⁵⁰ Μια Δεξιά, η οποία «τρέμει», στην απόφαση καθόδου του Στρατάρχη στην πολιτική ζωή. Μια «παπαγοφοβία», διαπερνά καθημερινά τον πολιτικό λόγο των αντιπάλων του. Αντίθετα, ταγμένοι υποστηρικτές του βλέπουν την «κίνηση» του, ως τη μόνη σωτηρία της χώρας. «Κίνηση» αποκάλεσε ο ίδιος ο αρχηγός του το κόμμα του στη προσπάθειά του να δείξει ότι είναι κάτι «νέο» και απαγκιστρωμένο από το παρελθόν, κάτι που δημιουργήθηκε με μια «παρθενογένεση».

Αυτή η «παπαγομανία», εκδηλώνεται απερίφραστα στη στροφή του συγκροτήματος Λαμπράκη και στη στάση που τηρεί απέναντι στον Στρατάρχη. Η αποσιώπηση σημαντικών γεγονότων, όπως της νύχτας της 31^{ης} Μαΐου και τις συνέπειες στο πολιτικό σκηνικό κάνουν εντύπωση στον αναγνώστη. Επιπροσθέτως, η απαξίωση που βιώνει το Λαϊκό Κόμμα μετά το οικονομικό σκάνδαλο αφήνει τον κόσμο να στραφεί με την αρωγή του Τύπου στην αναδυόμενη «Παπαγιική Δεξιά».

---

¹⁵⁰ *Δημοκρατικός Τύπος*, 25-02-51, Έτος Α', Α.Φ.54.

Συνακόλουθα, η ύπαρξη συντάγματος και «παρασυντάγματος», λειτουργεί καταλυτικά στην εκλογική νίκη του Συναγερμού, το 1952. Η τρομοκρατία και οι νόμοι περί κατασκοπείας τίθενται σε εφαρμογή. Η δίκη Μπελογιάννη και η πρωτοφανής σιευωρία με τη δίκη της Αεροπορίας, δεν αφήνουν περιθώρια αμφισβήτησης μη ύπαρξης κατασταλτικών μηχανισμών. Πρωταγωνιστής, ο στρατός ως ένας πόλος εξουσίας ανεξάρτητος από κάθε παρέμβαση, ως θεματοφύλακας αξιών και νικητής του Εμφυλίου που δεσπόζει στην μετεμφυλιακή Ελλάδα, άλλοτε για να επιβάλει τη κυριαρχία του και άλλοτε για να ανατρέψει πολιτικές καταστάσεις οι οποίες προσβάλλουν τα συμφέροντα του. Ένα καλά οργανωμένο κίνημα, με πρωτεργάτες μέλη του ΙΔΕΑ, θα απασχολήσουν τη ζωή της χώρας σε σημείο η εικάστοτε κυβέρνηση να υποχωρεί στις επιθυμίες των αξιωματικών. Ο ΙΔΕΑ, έχει δηλώσει από τον «καταστατικό του χάρτη», τους σκοπούς του και τα μέσα επίτευξής τους. Είναι μια οργάνωση εξουσίας με μόνο στόχο την επιβολή δια μέσου «παρακρατιών μηχανισμών» των σκοπών της. Όταν πλέον επιτεύχθηκε η εκλογική νίκη του 1952 που προετοιμαζόταν από το 1950 και την πρώτη παραίτηση του Στρατάρχη, τον Ιανουάριο του ίδιου έτους, φάνηκε ξεκάθαρα η δύναμη της οργάνωσης. Κι ενώ το 1951, οργανώνουν ένα πραξικόπημα με σκοπό την επάνοδο του Στρατάρχη ή έστω την ηθική του ικανοποίηση εξαιτίας μιας υποτιθέμενης ρήξης με το Παλάτι, οι κινηματίες διαάζονται αλλά τελικά αμνηστεύονται τα αδικήματα που διαπράχθηκαν από το 1949 έως και εκείνη τη μέρα της υλοποίησης του πραξικοπήματος.

Ακόμη, ο ίδιος ο Βασιλιάς θα έρθει σε άμεση ρήξη με τον Παπάγο και θα πει δημόσια ότι βλέπει την κίνηση του Παπάγου μια «θολή» πολιτική κίνηση, ωστόσο τα περιθώρια αντιθέσεων είναι στενά και ειδικά όταν έχουν να κάνουν με τις αξιώσεις των συμμάχων και τη διαφύλαξη των συμφερόντων τους.

Σε αυτό το σημείο θα πρέπει να υπογραμμίσουμε τον ρόλο των Η.Π.Α στην «κίνηση» Παπάγου. Οι Η.Π.Α στην αρχή έβλεπαν με δυσφορία την κάθοδο του Στρατάρχη στην πολιτική εξαιτίας των γνωστών δικτατορικών του

τάσεων αλλά στη πορεία άρχισαν να θεωρούν τον Παπάγο ως το μόνο δυνατό πρόσωπο και θεματοφύλακα της γραμμής τους. Οι Η.Π.Α έχοντας απογοητευτεί με τις δυνάμεις του «Κέντρου», οι οποίες χαρακτηρίζονταν από ίντριγκες και προσωπικούς ανταγωνισμούς με αποτέλεσμα τον κατακερματισμό του «Κεντρώου» χώρου, υποστήριζαν την «κίνηση» Παπάγου. Η λύση, η οποία ήταν σχετική με την απονομή της πρωθυπουργίας στον Στρατάρχη έκανε έκδηλη την εμφάνιση της στους διπλωματικούς κύκλους. Η έκρηξη του πολέμου της Κορέας και η άμεση είσοδος της Ελλάδας στο ΝΑΤΟ υπαγόρευαν γρήγορες κινήσεις για την ανάδειξη του Παπάγου. Η παραίτηση του Αρχιστρατήγου από τις Ένοπλες Δυνάμεις υπήρξε ένα θρίλερ για τις Η.Π.Α και τις συνέπειες που θα μπορούσε ένα έχει. Από την άλλη, οι Η.Π.Α είχαν δημιουργήσει ένα μύθο γύρω από το όνομα του. Ο ανεκτίμητος σεβασμός στο πρόσωπο του και η εμμονή τους στην εκδοχή ενός μεγάλου άνδρα προβλημάτιζε ακόμη και τους πιο επιφυλακτικούς προς το πρόσωπο του.

Οι Η.Π.Α αντιλαμβάνονται την κατάσταση και στην προσπάθειά τους να φέρουν στο «τιμόνι» της χώρας τον Παπάγο, το επόμενο βήμα είναι η αλλαγή του εκλογικού νόμου και μάλιστα με δημόσια επέμβαση για την επιβολή του. Συζητήσεις επί συζητήσεων για την αλλαγή του εκλογικού νόμου. Κυβερνήσεις αδύναμες συνέθεταν το πολιτικό σκηνικό. Ασταθείς κυβερνήσεις συνεργασίας με συνεχείς εντάσεις έτειναν στην επιτάχυνση υιοθέτησης ενός νέου εκλογικού νόμου με σκοπό την πλειοψηφία και την αυτοδύναμη κυβέρνηση στη Βουλή. Οι εκλογές της 9^{ης} Σεπτεμβρίου, αν και από άποψη ψήφων ανέδειξαν τον Παπάγο ωστόσο, δεν του παρείχαν μια αυτοδύναμη, ισχυρή κυβέρνηση που ο ίδιος επεδίωκε. Ο δρόμος ανοίγει με την ψήφιση του πλειοψηφικού συστήματος, το οποίο θα δώσει μια συντριπτική νίκη έναντι των άλλων κομμάτων, στον Συναγερμό. Η νίκη αυτή, έδωσε τέρμα συνακόλουθα στη δράση του ΙΔΕΑ που είχε επιτύχει το σκοπό του δια μέσου της προσωπολατρίας που επέδειξε στο νικητή.

Τελευταίο, αφέθηκε προς συμπερασματική αποτύπωση της παρούσας εργασίας, η προσωπικότητα του αρχηγού του Συναγερμού. Ο ίδιος θα δηλώσει στη Βουλή ένα χρόνο μετά τη νίκη του: «δεν επιθυμώ να φαίνομαι ενάρεστος στους εκλογείς, ούτε δημαγωγώ προς άγρα ψήφου. Εκείνο το οποίο φιλοδοξώ είναι να αποβώ χρήσιμος στον λαό».¹⁵¹ Το δε πολιτικό του έργο, το έβλεπε ως μια «ειρηνική επανάσταση». Όπως και να έχει το παρελθόν του, η συμμετοχή του στους Βαλκανικούς Πολέμους, το ότι υπηρέτησε στο Μικρασιατικό μέτωπο και η καταλυτική του δράση το 1935, χρονιά κατά την οποία εξανάγκασε μαζί με άλλους αξιωματικούς σε παραίτηση τον τότε πρωθυπουργό Παναγή Τσαλδάρη, τον έκανε γνωστό σε επίπεδο στρατιωτικής δράσης και πυγμής. Έπειτα, αναμείχτηκε στην πολιτική ως Υπουργός Στρατιωτικών και στη συνέχεια ως αρχηγός του ΓΕΣ κατά τη διάρκεια της δικτατορίας του Μεταξά. Στην πορεία, υπηρέτησε ως αρχιστράτηγος στην ιταλική και γερμανική εισβολή του 1940-1941. Κατά τη διάρκεια της Κατοχής βρέθηκε κρατούμενος σε γερμανικά στρατόπεδα συγκέντρωσης. Η καθοριστική του όμως συμβολή στον αγώνα του δίδεται από το 1949, χρονιά που αναλαμβάνει να ηγηθεί του Εμφυλίου Πολέμου. Ο βαθμός του Στρατάρχη που του απονεμήθηκε το καλοκαίρι του ίδιου έτους και οι συνακόλουθες τιμητικές διακρίσεις που δόθηκαν πρώτη φορά σε Έλληνα αξιωματικό, αντανάκλασαν μια ξεχωριστή απόδοση τιμής στον Παπάγο. Μέσα από αυτή τη σύντομη αναφορά στο βιογραφικό του, αντιλαμβανόμαστε την αίγλη που ασκούσε εκείνη την εποχή. Ήταν ένα πρόσωπο κατάλληλο την κατάλληλη χρονική στιγμή. Αυτό το πρόσωπο το αντελήφθησαν οι Η.Π.Α και το προώθησαν μέχρι εσχάτων. Και ο ίδιος όμως εκμεταλλεύτηκε τις συγκυρίες και έφτιαξε ένα αίνιγμα γύρω από τις κινήσεις του, οι οποίες πάντα συνοδεύοντουσαν από έντονο μυστικισμό. Η «ιστορική» νίκη του, σηματοδοτεί μια «νέα» εποχή και μια ολοκλήρωση και παγίωση της νίκης της αστικής τάξης. Η τύχη όμως δε θα δώσει στον Παπάγο

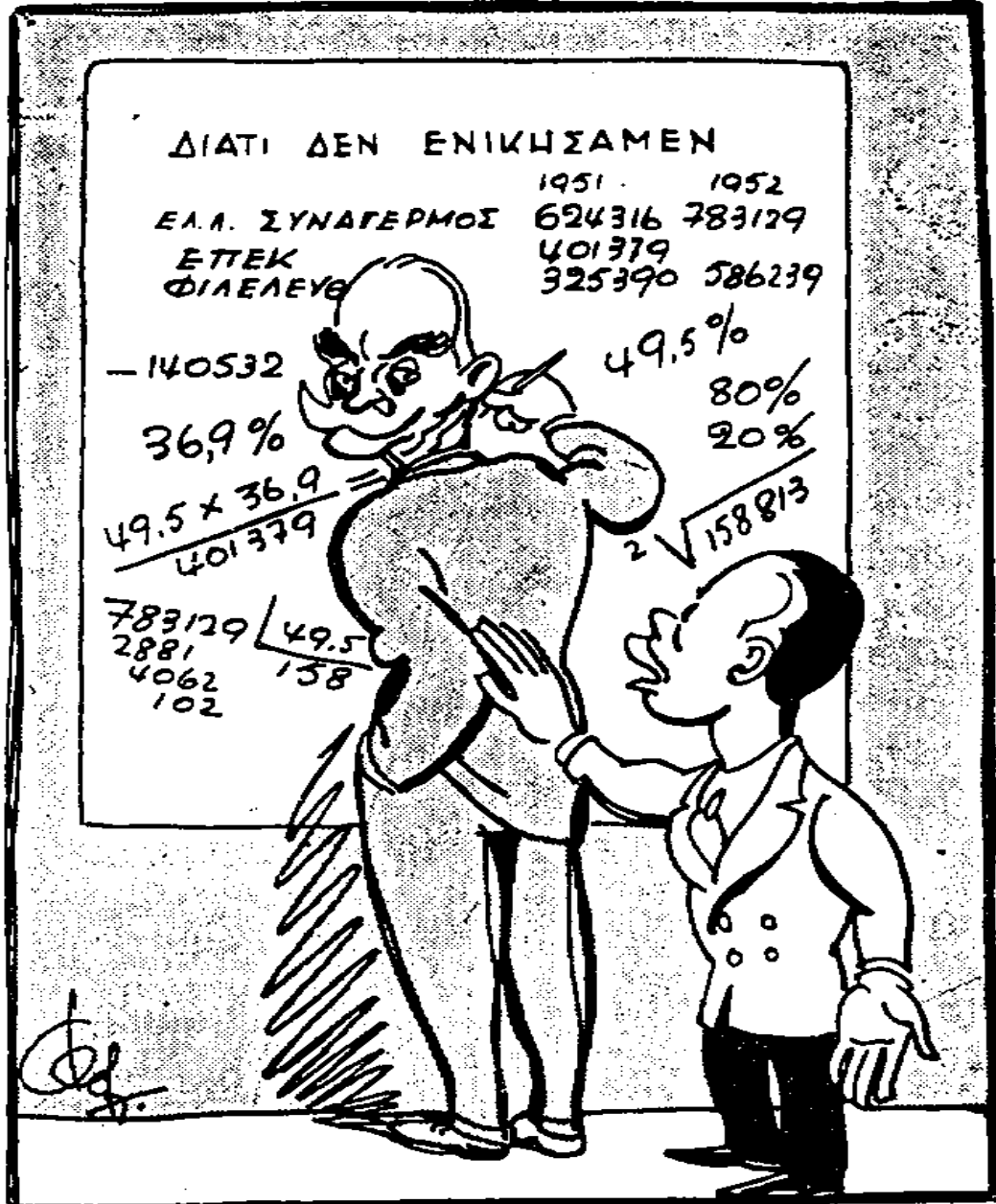
---

¹⁵¹ Αγόρευση στη Βουλή, 27-11-53.

τη διάρκεια διακυβέρνησης που είχε σιγπό να πραγματοποιήσει ο ίδιος, αφού στις 4 Οκτώβρη του 1955 μετά από μια σύντομη ασθένεια πέθανε και μαζί με αυτόν και το προσωποπαγές κόμμα του.

12. Παράρτημα φωτογραφικό υλικού από εφημερίδες της εποχής.

ΤΟ ΠΡΟΧΘΕΣΙΝΟΝ ΑΡΘΡΟΝ ΤΟΥ Κ. ΠΛΑΣΤΗΡΑ

ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ. — Σιγά, άρχηγέ, γιατί κατά που πās θά βγάλουμε τον Παπάγο μειοψηφία!...

Του κ. Φωκ. Δημητριάδη

Τα Νέα, 25-11-52

ΣΥΝΑΓΕΡΜΟΣ!...

ΜΑΡΚΕΖΙΝΗΣ. — "Ένας ένας, μη σπρώχνεσθε έτσι !
Μή χαλάτε την ουρά !..."

Τοῦ κ. Φωκ. Δημητριάδ

Ta Nea, 30-10-52

ΚΟΚΟΡΟΜΑΧΙΕΣ

— Για μας τους δύο, Ντίνο, ο αγών έκριθη!..

(Του κ. Φωκ. Δημητριάδη)

Ta Nea, 14-08-51.

«Κελαϊδήστε, ωραία μου πουλάκια, κελαϊδήστε!...»
(Τοῦ κ. Φωκ Δημητριάδη)

Ta Nea, 23-08-51

«Πίπτουν τὰ φύλλα, πίπτουσι...»

ΤΑΠΑΝΔΡΕΟΥ. — Περίεργο! Ἄποῦ τώρα τὸ φθινόπωρο;
(Τοῦ κ. Φωκ. Δημητριάδη)

Ta Nea, 13-08-51

Προεκλογικές μαντινάδες

ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ. — 'Αέρας είναι καί φυσῶ,
νοτιάς καί θά περάσῃ.
"Αϊντες, δϊντες, δϊντες!...
(Τοῦ κ. Φωκ. Δημητριάδη)

Τα Νέα, 2-08-51

ΟΙ ΣΕΙΡΗΝΕΣ

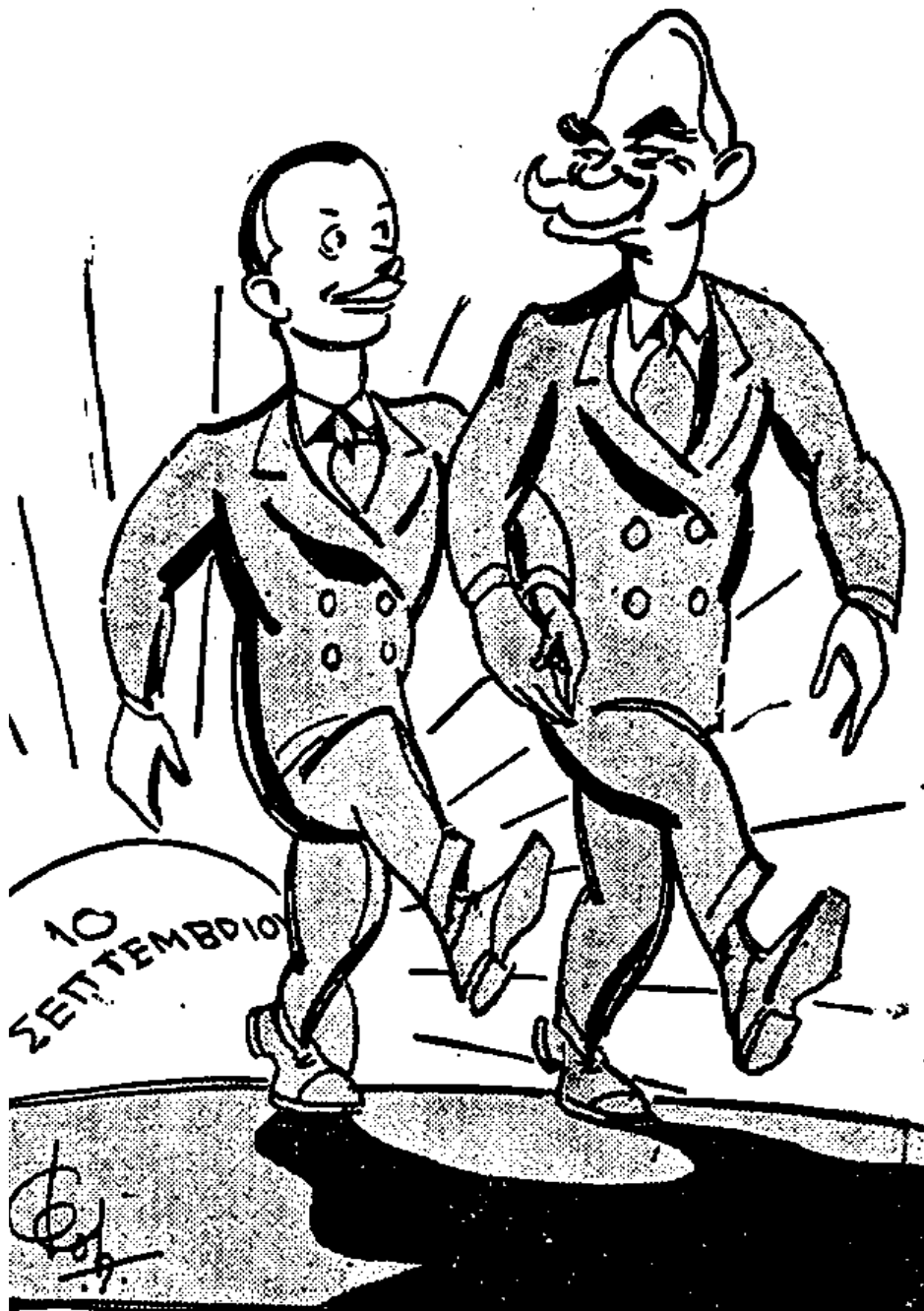

— «Συναγερμός» ! "Όλοι στα καταφύγια!...
(Τού κ. Φωκ. Δημητριάδη)

Τα Νέα, 10-08-51

«Τὸ ἓνα χέρι νίβει τ' ἄλλο...»

Ἐ'Απαντῶν ὁ κ. Πλαστήρας εἰς τὴν δῆλωσιν τῆς κ. Βενιζέλου ὅτι τίποτε δὲν χωρίζει πολιτικῶς δύο κόμματα, εἶπεν ὅτι εἶναι ἔτοιμος νὰ συνεργασθῶ μετεκλογικῶς μετὰ τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων

— Ἐμεῖς κι' ἂν ἐμαλώσαμε
πάλι θ' ἀγαπηθούμε!...

(Τοῦ κ. Φωκ. Δημητριάδης)

Τα Νέα, 27-08-51

Του έβαλαν πάγο

Ο ΛΑΟΣ. — Σειρά σου και σειρά μου, κύρ Μανιαδάκη!...
(Του κ. Φωκ. Δημητριάδη)

Τα Νέα, 14-09-51

Τρεις Ρωμαίοι, μία 'Ιουλιέττα !

Ποιος θα πρωτανέβη...

(Του κ. Φωκ. Δημητριάδη)

Τα Νέα, 1-09-51

Μετεκλογικαί συγκεντρώσεις

(Του κ. Φωκ. Δημητριάδη)

Τα Νέα 15-09-51

“Όταν οί υποψήφιοι «τρώγονται»...

«Κατὰ τηλεγραφήματα ἐκ Παρισίων ἕνας Γάλλος γεροστιαστὴς κατεφαγώθη ἀπὸ τοὺς ψηφοφόρους τοῦ εἰς τὴν Δυτικὴν Ἀφρικήν

ΤΣΑΛΔΑΡΗΣ.— Κουράγιο, Γιώργο! Ὑπάρχουν καὶ χειρότερα!... (Τοῦ κ. Φωκ. Δημητριάδη)

Τα Νέα, 9-08-51

ΤΟ ΚΥΒΕΡΝΗΤΙΚΟ ΚΑΡΝΑΒΑΛΙ ΤΟΥ 1952

Χορεύετε! Χορεύετε, μεγάλοι κυβερνήται.
 Από κοκόων όργα να ή σάλλα του χορού
 — ή δύστυχη παταίδα μας — βουλίζει και δουλεύει...
 Χορεύετε, χορεύετε, μεγάλοι κυβερνήται
 για να χαρτέ πιο καλά, τό γλέντι του καιρού!

Κι' ενώ χορεύουν ταιριαστά, Πλαστήρας—Βενιζέλος
 ή καθάλλορος την κοινή τή γιάμα του οδηγεί
 και ή χορός καλά δουτά, γι' αυτό δεν παίρνει τέλος,
 ενώ χορεύουν ταιριαστά, Πλαστήρας—Βενιζέλος
 δεν έχουν κοιτάσει του λαού τή δικαίη τήν όργη!

Φόδ-τρόι της «Ειρηνόσεως» τον Ρέντη ζωρεύουν
 κι' είναι απροσπευμένον για νάμα του δαστά...
 κι' όλοι οι όλλοι δίπλα του κι' ό ναυαρχος χορεύουν,
 τό μέτρα ειρηνόσεως και ποιών δεν ζωρεύουν
 κι' είναι ζωγάρικ όλοι τους γλυκά και ταιριαστά.

Σ' ένα τραπέζι «ημέτεροι» γλεντάνε ώρισμένως
 και πάρα μέσα καπου βέσι, στ' όλήθεια όλοσφας
 ή Πουριφού τους κοιτά και είναι αγριεμένως
 γιατί αν γλεντούν οι ημέτεροι δεν ζέουν ώρισμένως
 ότι με τήν 'Απόκρια... τελειώνει κι' ό χορός!...

Εμπρός

ΣΗΜΕΡΟΝ ΟΛΟΙ ΕΙΣ ΤΑΣ ΚΑΛΠΑΣ

Ή ψήφος είναι τό πρωταρχικόν δικαίωμα όλλά και τό ύψιστον ΚΑΘΗΚΟΝ του
 πολίτου. Ή Άποχή είναι λιποταξία.

ΤΟ ΨΗΦΟΔΕΛΤΙΟ ΤΟΥ ΣΥΝΑΓΕΡΜΟΥ ΑΤΟΦΙΟ

Είναι χρέος έθνικόν να ψηφισθούν άποκλειστικώς οι έπίσημοι συνδυασμοί του
 Συναγερμού. Οι Άνεξάρτητοι δεν έχουν καμμίαν σχέσηιν με τον Συναγερμόν.

ΟΥΔΕΜΙΑ ΕΓΓΡΑΦΗ ΕΙΣ ΤΟ ΨΗΦΟΔΕΛΤΙΟΝ

ΠΡΟΣΟΧΗ ΜΗ ΒΑΖΕΤΕ ΣΤΑΥΡΟΥΣ

Καθιστάτε άκυρον τό ψηφοδέλτιόν σας

ΟΛΟΙ ΟΙ ΠΟΛΙΤΑΙ ΕΙΣ ΤΑΣ ΚΑΛΠΑΣ, — ΚΑΜΜΙΑ ΕΓΓΡΑΦΗ, — ΟΧΙ ΣΤΑΥΡΟΥΣ

Το Βήμα, 15-11-52

ΠΑΡΑ ΤΟ ΠΛΕΥΡΟΝ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΛΑΟΥ

ΘΕΡΜΟΙ ΠΑΡΑΣΤΑΤΑΙ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑΣ ΤΟΥ ΣΤΡΑΤΑΡΧΟΥ ΠΑΠΑΓΟΥ

ΜΟΝΟΝ Ο ΠΑΠΑΓΟΣ ΗΜΠΟΡΟΥΣΕ ΝΑ ΜΑΣ ΟΔΗΓΗΣΗ ΣΗΜΕΡΟΝ ΕΙΣ ΤΟΝ ΔΡΟΜΟΝ ΤΗΣ ΣΩΤΗΡΙΑΣ

ΚΥΡΙΑΚΗ
16 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ

Το Βήμα, 16-11-52.

Με τὸν Ἑλληνικὸν Συναγεραμὸν οἱ ἀγρόται θὰ ἠμπορέσουν ν' ἀναστήσουν τὰ παιδιὰ τῶν ἐν ἀσφαλείᾳ μὲ τὴν χαρμόσυνην ὑπόκρουσιν τοῦ ἀγίου τῶν μόχθου

To Βήμα, 14-11-52

Αυτρωμένος ἀπὸ τὴν ἀνάμνησιν τοῦ ἐφιαλτικοῦ παρελθόντος ὁ σκληρῶς ἐργαζόμενος λαὸς τῆς χώρας βαδίζει ἀδελφωμένος διὰ νὰ ἀτενίσῃ τοὺς ὀρίζοντας ἐνὸς ὠραίου μέλλοντος πού ὑπεσχέθη, εἰς τὸν χθεσινὸν τοῦ λόγον πρὸς τοὺς Πειραιεῖς, νὰ χαράξῃ ὁ Στρατάρχης Παπάγος

οὐδὲν ἔθανε κατὰ τὰς ἀποσκευὰς τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ κατὰ τὴν ἐπισημοῦς ἐκδήλωση

To Βήμα, 14-11-52.

Δια τούτ' Ἑλληνας
εὐχερισθῶν Διά τὴν Νίκαν.

Μεωάγος
16 Νοεμβρίου 1952.

ΜΗΝΥΜΑ ΤΟΥ ΣΤΡΑΤΑΡΧΟΥ

Ὁ Ἀρχηγὸς τοῦ Ἑλληνικοῦ Συναγε-
ροῦ Στρατάρχη κ. Παπάγος προέβη χθὲς
τὴν νύκτα εἰς τὰς κάτωθι δηλώσεις:

«Εἶμαι βαθύτατα συγκινημένος διὰ τὴν
ἐκθυμὸν ἀπάντησιν τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ εἰς
τὴν πρόσκλησίν μου. Τὴν εὐγνωμοσύνην μου
συνοδεύει πλήρης συνείδησις τῆς εὐθύνης
τοῦ τί σημαίνει τοιαύτη ἐμπιστοσύνη. Οἱ
Ἕλληνες δύνανται νὰ εἶναι βέβαιοι, ὅτι θὰ
τηρήσω τὴν ὑπόσχεσίν μου. Καὶ μὲ τὴν βο-
ήθειαν τοῦ Θεοῦ πιστεύω ὅτι θὰ κερδί-
σω καὶ τὴν μάχην τῆς εἰρήνης.

Ἡ τετραετία ποὺ ἀρχίζει πρόκειται νὰ εἶ-
ναι καὶ θὰ εἶναι ἡ τετραετία δημιουρ-
γικῆς ἐργασίας καὶ ἀξιοποιήσεως
τῶν τόσων θυσιῶν τοῦ Ἔθνους. Καὶ ἡ Ἑλ-
λάς διὰ μίαν ἀκόμη φοράν θὰ ἀνταποκρι-
θῆ πλήρως εἰς ὅ,τι προσδοκοῦν ἀπὸ αὐτὴν
τὰ ἀδελφὰ Ἕθνη, τὰ ἀγωνιζόμενα διὰ τὰ
ιδανικά τῆς Ἐλευθερίας καὶ τῆς Δημο-
κρατίας.

Εὐχαριστῶ ὅλους, καὶ ζητῶ ὄχι πανη-
γυρισμούς ἀλλὰ ἡρεμίαν καὶ ἀμέσως ἐρ-
γασίαν».

Το Βῆμα, 17-11-52

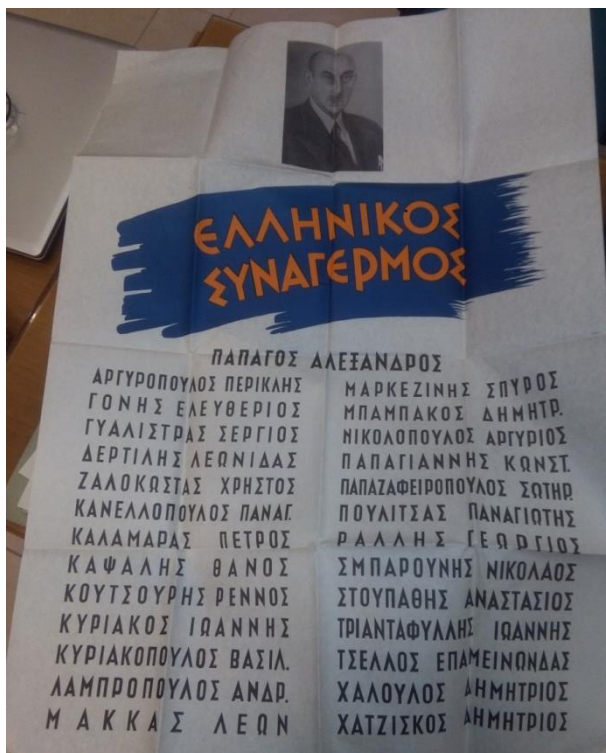
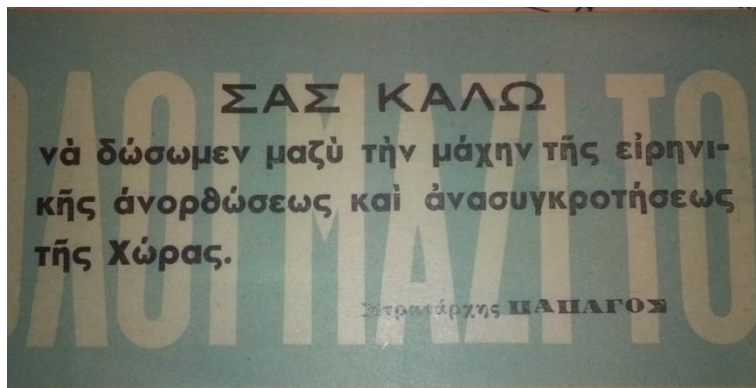
Από τη Συλλογή του Αναστάσιου Κανελλόπουλου «Διάφορα προπαγανδιστικά έντυπα και τοιχοκολλήσεις»

Ο ΠΑΠΑΓΟΣ ΔΕΝ ΥΠΟΣΧΕΤΑΙ ΠΑΡΑΔΕΙΣΟΥΣ ΚΑΙ ΘΑΥΜΑΤΑ, ΑΛΛΑ ΕΓΓΥΑΤΑΙ ΧΡΗΣΤΗΝ ΔΙΟΙΚΗΣΙΝ ΚΑΙ ΚΑΛΥΤΕΡΕΥΣΙΝ ΤΗΣ ΖΩΗΣ.
(Ελληνικός Συναγερμός)

ΚΥΒΕΡΝΗΣΙΝ ΤΕΤΡΑΕΤΙΑΣ
έγγυάται μόνον
Ο Στρατάρχης ΠΑΠΑΓΟΣ
Α ΤΗΝ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΙΝ ΤΩΝ ΘΥΣΙΩΝ
ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΛΑΟΥ

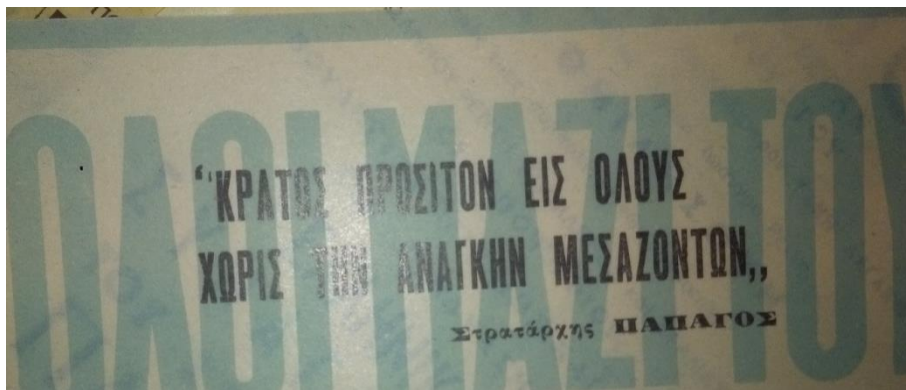
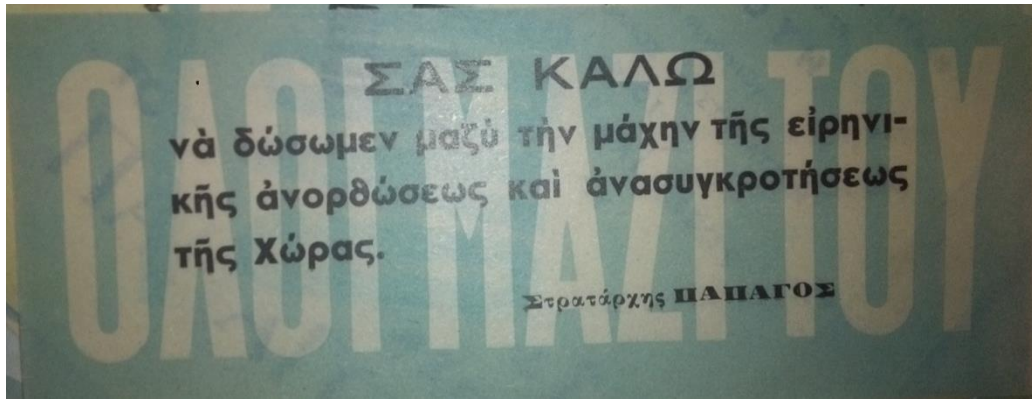
ΕΛΛΗΝΙΚΕ ΛΑΕ
ΣΕ ΚΑΛΩ ΕΙΣ ΣΥΝΑΓΕΡΜΟΝ
ΜΕ ΤΗΝ ΒΟΗΘΕΙΑΝ ΤΟΥ ΘΕΟΥ
ΘΑ ΝΙΚΗΣΩΜΕΝ ΚΑΙ ΠΑΛΙΝ
Στρατάρχης ΠΑΠΑΓΟΣ

"ΖΗΤΩ ΝΑ ΟΡΑΜΑΤΙΖΕΣΘΕ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΤΗΣ ΑΥΡΙΟΝ ΚΑΙ ΟΥΔΕΠΟΤΕ ΝΑ ΣΑΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗ Η ΕΛΛΑΣ ΤΗΣ ΧΘΕΣ, ΕΚΤΟΣ ΜΟΝΟΝ ΔΙΑ ΝΑ ΣΑΣ ΕΝΘΥΜΙΖΗ ΠΟΙΩΝ ΜΕΓΙΣΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΥΠΟΘΗΚΩΝ ΕΙΣΘΕ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΤΑΙ.,
Στρατάρχης ΠΑΠΑΓΟΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΣΥΝΑΓΕΡΜΟΣ

ΣΥΝΔΥΑΣΜΟΣ
ΠΡΩΗΝ ΔΗΜΟΥ ΑΘΗΝΑΙΩΝ

ΠΑΠΑΓΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ
ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΣ ΠΕΡΙΚΛΗΣ του 'Ισακώβου
ΒΑΣΣΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ του Τιμολέοντος
ΓΕΩΡΓΟΥΛΗΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ
ΓΙΑΒΑΣΟΓΛΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ
ΓΟΝΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ
ΓΥΛΙΣΤΡΑΣ ΣΕΡΓΙΟΣ
ΔΕΡΤΙΛΗΣ ΛΕΩΝΙΔΑΣ
ΕΞΗΝΤΑΡΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ
ΖΑΛΟΚΩΣΤΑΣ ΧΡΗΣΤΟΣ
ΘΕΟΦΑΝΟΠΟΥΛΟΣ ΚΛΕΑΝΘΗΣ
ΚΑΨΑΛΗΣ ΘΑΝΟΣ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ
ΛΑΜΠΡΟΠΟΥΛΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ
ΛΟΝΤΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ
ΜΑΚΚΑΣ ΛΕΩΝ
ΜΑΡΚΕΖΙΝΗΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ
ΜΕΡΚΟΥΡΗΣ ΣΤΑΜΑΤΙΟΣ
ΜΠΑΜΠΑΚΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ
ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ
ΡΑΛΛΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ
ΣΟΛΩΜΟΝΙΔΗΣ ΧΡΗΣΤΟΣ
ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ
ΤΣΟΥΔΕΡΟΣ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ
ΨΑΡΡΟΣ ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ

Έμμετρο ζύπνημα

*Πλαστήρας και Παπάγος σαν δυο βουνά μαλλώνουν
Και στις αρχής το κόκκαλο τα μάτια τους καρφώνουν
Γυρίζει ο Αλέξανδρος με την μορφή την κρύα και λέει Στον*

Νικόλαο με λύσσα του αγρία:

*-Μη με μαλώνεις κίσαβε...εαμοπατημένε,
Εις τους συμμάχους ύποπτε και διαβεβλημένε,
Εγώ μια ο Αλέξανδρος από γενιά και σόι
Που μου κολλά το στόμα μου σαν λέω πιουριφόνι
Εγώ μια ο θεόπεμπτος, να σώσω την πατρίδα,
του Μεταξά το στήριγμα, του φασισμού ελπίδα
έχω σαρανταδυο κορφές της εθνικοφροσύνης
κι η πιο μεγάλη μου κορφή..ο Σ. Μαρκεζίνης
Έχω τον Καν καμάρι και κολώνα
Που σαν Ικτίνος έφτιαξε τον Νέον Παρθενώνα
Έχω τρανούς ενισχυτές, που χουν τις λίρες πάκο
Κι εκτός από τον Παπατζή και από τον μαύρο διάκο
Για να μαυρίσει πιο πολύ ο ες σαν την αιθάλη
Επήρα την παρέα μου και τον..μαυρομιχάλη!
Κι έτσι μας βλέπει ο λαός απ' όπου κι αν περάσω
Με τον μαυρομιχάλη μου, τον διάκο με το ράσο,
Και λέει με λαχτάρα του και με ανατριχίλα
Πολλή μαυρίλα πλάκωσε, του φασισμού μαυρίλα.*

*Αυτά είπε ο Αλέξανδρος με τη χολή του πάγου
Και ο πλαστήρας γύρισε και είπε του Παπάγου
-Παπάγο, μην παινεύεσαι για εθνικοφροσύνη
Πιο εθνικόφρων από εμέ δεν ημπορεί να γίνει*

Κι αν κάνω τον αριστερό θαρρείς ότι πιστεύω?
Αυτό το έχω δόλωμα και στα θολά ψαρεύω
Λοιπόν μη μου παινεύεσαι απόλεμε αλέκο
Γιατί από κάθε άποψη πολύ κοντά σου στέκω
Αν για τον πιουριφοι μας συ έχεις τόση κλίση
Εγώ γι' αυτόνε γίνομαι χαλί να με πατήσει
Κι αν ο δικός σου άνθρωπος με κόπους και αγώνες
Στα μακρονήσια έφτιαξε τους νέους Παρθενώνες
Εγώ κι ο Ρέντης στέλναμε κοσμάκη κάθε μήνα
Για να μη μείνουν άδεια τα ιερά εκείνα
Κι έκανα ότι δεν έκανε όλη σου η παρέα
Έστειλα τα ελληγόπουλα πεσκέσι στη κορέα
Κι έκανα ότι δεν θα κανε ούτε κι ο Μαρκ
Εμπήκα στον ατλαντικό προς χάριν της ειρήνης!

Αυτά τα λόγια είπανε Παπάγος και πλαστήρας
Και με μανία ώρμησαν για να ρθουνε στις χείρας
Μα ο λαός τους μίλησε δυο λόγια ξεκομμένα
Βουνά μου μη μαλλώνετε και οι δύο σας είσαστε ένα!!

Αυγερινός, 19-10-52

13. Βιβλιογραφία

A. Πρωτογενείς Πηγές

1. Πηγές αδημοσίευτες

- Αρχείο Κωνσταντίνου Γ. Καραμανλή, Ίδρυμα Κωνσταντίνος Γ. Καραμανλής, Αθήνα.
- Αρχείο Κωνσταντίνου Τσαλδάρη, Ίδρυμα Κωνσταντίνος Γ. Καραμανλής, Αθήνα.
- Συλλογή Ιστορικών Κειμηλίων(αρχεία) Αναστάσιου Κανελλόπουλου, Ίδρυμα Κωνσταντίνος Γ. Καραμανλής, Αθήνα.

1. Εφημερίδες

- ❖ *Δημοκρατικός Τύπος*, 1951
- ❖ *Ελευθερία*, 1950, 1951
- ❖ *Εμπρός*, 1952
- ❖ *Η Αυγή*, 1952
- ❖ *Τα Νέα*, 1951, 1952
- ❖ *Το Βήμα*, 1950, 1951, 1952

B. Δευτερογενείς πηγές

1. Μονογραφίες και άρθρα

- Αλιβιζάτος Ν., *Οι πολιτικοί θεσμοί σε κρίση(1922-1974): όψεις της ελληνικής εμπειρίας*, (Αθήνα: Θεμέλιο, 1986)
- Αποστόλου Λ., *Τι Πλαστήρας τι Παπάγος*, (Αθήνα: Γλάρος, 1985)
- *Baylis AYLIS J.- Smith S., Η Παγκοσμιοποίηση της Διεθνούς Πολιτικής: μια εισαγωγή στις διεθνείς σχέσεις*, (Αθήνα : Επίκεντρο, 2005)
- Βερναδάκης Χ.- Μαυρής Γ., *Κόμματα και Κοινωνικές Συμμαχίες στην προδικτατορική Ελλάδα : οι προϋποθέσεις της μεταπολίτευσης*, (Αθήνα: Εξάντας, 1991)
- Βλάχος Γ., *Πολιτικά Άρθρα* (Αθήνα: Γαλαξίας,)
- Γιαννουλόπουλος Γ., *Ο Μεταπολεμικός Κόσμος: Ελληνική και Ευρωπαϊκή Ιστορία(1945-1963)* (Αθήνα: Παπαζήσης, 1992)
- Γρηγοριάδης Φ., *Οι πρωθυπουργοί της Ελλάδας(1828-1978)*, (Αθήνα: Νεόκοσμος, 1978)
- Δαβαλάς Α., *η συγκρότηση της δεξιάς ιδεολογίας στην μεταπολεμική Ελλάδα (1944-1981)*, (Νήσος, 2008)
- Δάφνης Γ., *Τα ελληνικά πολιτικά κόμματα 1821- 1961*, (Αθήνα: Γαλαξίας, 1961)
- Καραγεώργας Σ., *η ελληνική κοινωνία κατά την πρώτη μεταπολεμική περίοδο 1945-1967*, (Ίδρυμα Σάκη Καραγεώργα, 1994)
- Ιατρίδης, Γ.(επιμ.), *Η Ελλάδα στη Δεκαετία 1940-1950: Ένα Έθνος σε Κρίση, τόμ. 1*, (Αθήνα: Θεμέλιο, 1984)
- Καραμανλής Κ. , *Αρχείο, γεγονότα, Κείμενα :η γένεση ενός ηγέτη, η πρώτη μεταπολεμική δεκαετία*(Αθήνα: Καθημερινή, 2005), τόμος 1.

- Λεονταρίτης Γ., *Ανάμεσα στα δύο Άκρα: η πορεία του Κέντρου 1946-1967*, (Αθήνα: ,1992)
- Λεονταρίτης Γ., *Ο Παπάγος, το Στέμμα και οι Άγγλοι*, (Αθήνα: Προσκήνιο, 2003)
- Λιναρδάτος Σ., *Από τον Εμφύλιο στη Χούντα, Τόμος Α'* (Αθήνα: Παπαζήση, 1977)
- Λιναρδάτος Σ., *πως φτάσαμε στην 4^η Αυγούστου*, (Αθήνα: Θεμέλιο, 1988)
- Μαριεζίνης Β., *Σύγχρονη πολιτική ιστορία της Ελλάδος 1952-1975*, (Πάπυρος, 1994)
- Μαργαρίτης Γ., *Ιστορία του Ελληνικού Εμφυλίου Πολέμου*, (Αθήνα: Βιβλιόραμα, 2002), τόμος 1, 2.
- Μαριέτος Σ., «Η Ελληνική Άκρα Δεξιά τη δεκαετία του 1940», στο Χατζηιωσήφ Χ. (επιμ.), *Ιστορία της Ελλάδος του 20ου αιώνα :συγκρότηση- εμφύλιος- παλινόρθωση (1945-1952)*, τόμ.Δ2, (Αθήνα: Βιβλιόραμα, 2009), σελ.287-324.
- Μελετόπουλος Μ., *Ιδεολογία του Δεξιού Κράτους 1949-1967*, (Αθήνα: Παπαζήση, 1993)
- Meynaud J., *Οι πολιτικές δυνάμεις στην Ελλάδα 1946-1965*, (Αθήνα: Σαββάλας, 2002), τόμος 1.
- Μπουρνάζος Σ., «Το Κράτος των Εθνικοφρόνων: αντικομμουνιστικός λόγος και πρακτικές», στο Χατζηιωσήφ Χ. (επιμ.), *ιστορία της Ελλάδος του 20 ου αιώνα :συγκρότηση- εμφύλιος- παλινόρθωση (1945-1952)*, τόμ.Δ2, (Αθήνα: Βιβλιόραμα, 2009), σελ. 9-49.
- Νικολακόπουλος Η., *Η Καχεκτική Δημοκρατία: Κόμματα και Εκλογές, 1946-1967* (Αθήνα: Πατάκης, 2001)
- Νικολακόπουλος Η., «Κομματική και Εκλογική αποτύπωση του Εμφυλίου 1950-1952», στο Χατζηιωσήφ Χ. (επιμ.), *Ιστορία της*

- Ελλάδος του 20ου αιώνα :Συγκρότηση- εμφύλιος- παλινόρθωση (1945-1952), τόμ.Δ2, (Αθήνα: Βιβλιόραμα, 2009), σελ. 327-349
- Νικολακόπουλος Η., *Κόμματα και βουλευτικές εκλογές στην Ελλάδα 1946-1964 : η εκλογική γεωγραφία των πολιτικών δυνάμεων*(Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, 1985)
  - Νικολακόπουλος Η., Ά. Ρήγος και Γ. Ψαλλίδας (επιμ.), *Ο Εμφύλιος πόλεμος: Από τη Βάρκιζα στον Γράμμο, Φεβρουάριος 1945- Αύγουστος 1949* (Αθήνα: Θεμέλιο, 2002)
  - Παπαγιαννόπουλος Γ., *Στρατάρχης Αλέξανδρος Παπάγος- ο εκλεκτός της Ιστορίας*(Αθήνα: Επτάλοφος, 1987)
  - Παπάγος Α., *ο Ελληνικός στρατός και η προς πόλεμον προπαρασκευή του: από Αυγούστου 1923 μέχρι Οκτωβρίου 1940*, (Αθήνα: ίδρυμα Γουλανδρή-Χόρν, 1997)
  - Παπάγος Α., *Ο πόλεμος της Ελλάδος 1940-1941*, (Αθήνα: ίδρυμα Γουλανδρή-Χόρν, 1995)
  - Παπάγος Λεωνίδα., *Σημειώσεις 1967-1977*, (Αθήνα: ίδρυμα Γουλανδρή-Χόρν, 1999)
  - Παπαδημητρίου Δ, *Από το Λαό των Νομιμοφρόνων στο Έθνος των Εθνοφρόνων : η συντηρητική σκέψη στην Ελλάδα (1922-1967)*, (Αθήνα : Σαββάλας, 2006)
  - Πρω.. , *Οι πρώτοι 12 μήνες της κυβερνήσεως Συναγερμού* (Αθήνα: , 1953)
  - Clogg Richard, *Συνοπτική Ιστορία της Ελλάδας (1770-1990)*, (Αθήνα: Ιστορήτης, 1995)
  - Ριζάς Σωτήρης., *η ελληνική πολιτική μετά τον εμφύλιο πόλεμο : κοινοβουλευτισμός και δικτατορία*, (Αθήνα : Καστανιώτη, 2008)
  - Σβορώνος Ν.Γ., «Τα κύρια προβλήματα της περιόδου 1940-1950 στην ελληνική ιστορία», στο Ιατρίδης, Γ.(επιμ.), *Η Ελλάδα στη Δεκαετία 1940-1950: Ένα Έθνος σε Κρίση*, τόμ. 1, (Αθήνα: Θεμέλιο, 1984), σελ.21-38.

- Στεφανίδης Ιωάννης, *Από τον εμφύλιο στον Ψυχρό πόλεμο*, (Προσκήνιο :1999)
- Σφήκας Θανάσης, *Το "χωλό άλογο", Οι διεθνείς συνθήκες της ελληνικής κρίσης 1941-1949*, (Αθήνα: Βιβλιόραμα, 2007)
- Σφήκας Θανάσης, *Πόλεμος και ειρήνη στη στρατηγική του ΚΚΕ 1945-1949*, (Αθήνα: Φιλίστωρ, 2001)
- Σφήκας Θανάσης(επιμ.), *Το σχέδιο Μάρσαλ, Ανασυγκρότηση και διαίρεση της Ευρώπης*, (Αθήνα: Πατάκης, 2011)
- Τσουκαλάς Κωνσταντίνος., «Η ιδεολογική επίδραση του εμφυλίου πολέμου», στο J. O. Iatrides (επιμ.) *Η Ελλάδα στη δεκαετία 1940-1950. Ένα έθνος σε κρίση. Τόμ. 1*, (Αθήνα: Θεμέλιο, 1984)
- Warren P., *The Legacy of the civil war*, Lincoln, Nebr.: University of Nebraska Press, 1998
- Χάγκεν Φλάισερ, *Οι πόλεμοι της μνήμης. Ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος στη δημόσια Ιστορία*, (Αθήνα: Νεφέλη, 2008)
- Χάγκεν Φλάισερ, «Η Ελλάδα στη δεκαετία '40-50: ένα έθνος σε κρίση», στο J. O. Iatrides (επιμ.) *Η Ελλάδα στη δεκαετία 1940-1950. Ένα έθνος σε κρίση. Τόμ. 1*, (Αθήνα: Θεμέλιο, 1984)
- Χαραλάμπης Δημήτρης, *Στρατός και Πολιτική Εξουσία : η δομή της εξουσίας στην μετεμφυλιακή Ελλάδα* (Αθήνα: Εξάντας, 1985)
- Χαραλάμπης Δημήτρης, «Η θέση του στρατού στη δομή της κρατικής εξουσίας στην Ελλάδα μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο», (Θέσεις-τριμηνιαία επιθεώρηση, τόμος 4 σελ. 103-124)
- Χατζηβασιλείου Ευάνθης, *Ο Ελληνικός Φιλελευθερισμός : Το ριζοσπαστικό ρεύμα, (1932-1979)* (Αθήνα: Πατάκης, 2010)
- Χατζηβασιλείου Ευάνθης, *Εισαγωγή στην Ιστορία του Μεταπολεμικού Κόσμου* (Αθήνα: Πατάκης, 2004)

- Ψυρούκης Ν., *Ιστορία της Σύγχρονης Ελλάδας 1940-1974* (Αθήνα: Κουκκίδα, 2010), Πρώτος Τόμος.

2. Διδακτορικές διατριβές

- Antoniou, G., *The memory and Historiography of the Greek Forties, 1943-1949*, European University Institute, Φλωρεντία, 2007.
- Καραγεώργος Δημήτριος, *Η διαδρομή του Ελληνικού Συναγερμού από την ίδρυση του ως την αδρανοποίηση του, 1951-1956*, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών», Τμήμα Ιστορίας-Αρχαιολογίας, έτος 2015.
- Πασχαλούδη Ε., *Η δεκαετία του 1940 στη ρητορική των ελληνικών παρατάξεων: η πολιτική χρήση του παρελθόντος κατά την περίοδο 1950-1967.*, Τμήμα Βαλκανικών και Ανατολικών Σπουδών Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, έτος 2008-2009.